ప్రొద్దుటూరు నివాసి ప్రకృతము రాజమహేంద్ర వరము
డిప్యూటి కలెక్టరు పూజ్యులు
శ్రీ బీగాల పిచ్చయ్య — మహాశయుల యుదారాశయమున
నీ పొత్తము బయలు మెఱసినది.

కూర్పరి
నాగనార్య.

★

ఒక మనవి

పండితులు - కవులు - విమర్శకులు - కళాకారులు - పాఠశాలలు
కళాశాలలు - గ్రంథాలయములు కోరుచో నా
గ్రంథము లన్నియు సగము ఖరీదునకే
యీయఁబడును.

ఇట్లు,
దేశీయ సోదరుఁడు,
నారు నాగనార్య
(వైద్యవిద్వత్పండిత సత్కవి కవితా కళానిధి)
నాగవరము.
12—9—72.

గంధమాలా కుసుమము రాశి

ఉ॥ ర్పు
తులు

ామంతము

ు కూర్పరివే!

Acc. No. 953
294.592
NAR

కం॥ ల

బాలాజీ ప్రెస్ - గాంధీరోడ్డు చిత్తూరు.

ుకుచోటు:

పండిత నారునాగనార్య
శ్రీ ఆత్మారామ విహారము
సి. కె. రాచపల్లె-పోస్టు,
వయా-రైల్వే-కోడూరు
రాజంపేట తాలూకా - కడపజిల్లా (ఆం. ప్ర.)

రామకథ

[అచ్చ తెనుఁగు]

1/2-73
...Pradesh-Hyder...

కూర్పరి

పండిత. నారువాగనార్య.

★

1972

ఎల్లచెల్లుబడులు_కూర్పరివే]

[వెల

రామకత

అచ్చ తెనుఁగు -

జోతలు -

ఉ॥ ఎవ్వని కన్ను సన్న నొక - యించుక
కల్గ జగమ్ము ప్రమ్ము నా
యెవ్వని కన్ను సన్న నొక -
యించుక లేమి జగమ్ము వమ్ము నా
యెవ్వని యాన బూతములె - ల్లనియు
నొదల మోయు నట్టి తే
జెవ్వితమేని నా యెదఁ గ - దించి సిరుల్
దొరయించుఁ గావుతన్ ౧

కం॥ తనుఁ దా నెఱుంగ కుండిన
దని సను నే? మేని తాల్పు - తన సొంతముఁ గ
న్గొనఁ దా విడుదల నందుట
కును మేలొందుటకుఁ బేర్మిఁ - గొని పొంచుటకున్ ౨

కం॥ అబ్బురపు టచ్చ తెనుఁగీ
కబ్బము డెబ్బది యొకండు - గా "రామకతన్"
బ్రబ్బిన బత్తిని వ్రాసితి -
జొబ్బిలుతన్ దల్లిబాస - చొరవల్ తెరువుల్. 3

కం॥ ఎందఱో! వ్రాసిన యీకత
యెందుల కిఁక వ్రాయుటెంత - యెబ్బెఱికమటం
చెందురు కొందఱు రాముని
యందలి ప్రేముడిని వ్రాసి - తచ్చ తెనుఁగునన్. ౪

Acc. no. 955
294.592 NAR
1152

కం॥ 'తిమ్మన, యచ్చ తెనుంగున
గమ్మని 'రామకథ వ్రాసెఁగద! వలదింకఁ బో
పొమ్మనకుఁ డేరికైతను
దిమ్మన మొకకొంత కలిగి — తీరు నిజముగా. ౫

కం॥ 'రామకథ, వ్రాయ నాపది
యోమని కారయి చిగిర్చి — నంత మెయిఁ దేవుల్
బ్రామిన నిటు కూర్చితి నెటో?
వేమరుఁ గై సరులు చేదువ — వేఁడెద బత్తిన్. ౬

గీ॥ అచ్చ తెలుఁగారు తెనుఁగులో — నర్వదారు
కబ్బములు వ్రాసి నేనూడి — గమ్మ పలుకు
వెలఁది! నీయడుగుల బత్తి — సలిపినాఁడ!
నిబ్బరపు టెదఁ గబ్బముల్ — నిలుపుమమ్మ! ౭

కం॥ మనుగడ నలంతి వెలితియుఁ
గనుపఱుపక, లోటుపాటుఁ — గావింపక మే
ల్మినిడి పజెఁ గొలిచి మన దీ
వనలిమ్మా విడుద లందు — బాటగుఁ జుమ్మా. ౮

కం॥ తెగులుఁ దగుల్కొని వగ చెడి
మిగుల బడల్పడిన నేను — మీఁదెఱుఁగక, వ్రా
యఁగల — నను తలఁపు సందియ
మగుఁ దుది నీకాన్కఁ గొనుమ! యాదటఁ గనుమా ౯

కత మొదలు

కం॥ ముట్టినది ముత్తెమై చే
పట్టిన యది యెల్ల మిసిమి - బంగారంబై
కట్టుపకాసగు - “భారత,
మిట్టట్టని పొగడ బమ్మ - కేనియుఁ దరమే? ౧

కం॥ ‘సరయువు, దరిఁ ‘గోసల, నా
దొరయును సిరులంది పొంది - దొరతన మందున్
బరగును బాణివడమ్మం
పఱ తెఱఁగు ‘నయోధ్య, హోయిఁ-బజే తని సనఁగన్ ౨

చం॥ పగఱకుఁ గంచుకోట మిడి -
పల్కులకాదరువైన పేట! యొ
త్తుగ దరమంపుఁ బూల్విరియు -
తోట! జెగా నడయాడి రచ్చెలన్
నెగడిన మాట! సత్తెమున -
నిక్కి హాళాహాళిఁ ద్రొక్కుబాట! పొ
ల్పుగ నపరంజిమూట! సగి - పోల్పెఱ
యుద్దియె కాఁదయోధ్యకున్. ౩

క॥ ఎత్తగు మిద్దెలు - మేడలు
నొత్తగు పజె - పాడి పంట - లువ్వెత్తుగఁ బె
ల్లొత్తరమయి కలిమికి బి
ట్టెత్తరమయి నగరు మిగుల - నెచ్చియుచుండున్ ౪

క॥ నట్టువ సాలలు గరిడీ
లట్టడు లంగళ్ళు మేలి - యాయిదపు గదుల్
చిట్ట పనితనపుఁ గొట్టులుఁ
గొట్టిడులుం గలవు పజెల - కుసు గూర్మినిడన్ ౫

క॥ కలుచేలుఁ గారొరుసొత్తులఁ
దలఁపరు విద్దెలను బెద్ద - తనిసనుచు రెదన్
గలదక్కటికము - మఱేఁబెఱ
పొలఁతులఁ దలఁచెదరు తల్లి - పోలిక బత్తిన్. ౬

క॥ సోమరులుఁ గారు, పనులను
వేమరు కనుగల్గి చేయు - వెరవరయుదు రెం
తే మెయివంచి పొనర్చెద
రేమరక యె కరిసనమ్ము - దెంతయు బూన్కిన్. ౭

చం॥ కలిమికిఁ గాళ్ళుజాపుకొని -
గంతులువేయరు లేమికిన్ వగన్
గలఁ గరు, కల్మిలేములొడి - కమ్మగ
జోగుల బాగుఁ జూచి రై

తులు బనిపాటు లెప్పుడును -
దొడ్డమదిన్ గిసుకన్ బొనర్తు గే
స్తుల మొగసాలఁ గల్మిచెలి -
చూపఱ నట్టువ సాలయై తగున్. ౮

కం॥ కఱదలును లంచగొండులు
మొఱకులు వెలిచేవ్రులు మరగు-మొప్పెలు దొంగల్
పిఱికితనమొరయు పందలు
గుఱిఁ దప్పినవారు మందు - కును గానరటన్. ౯

కం॥ వెలయుదురా యాణెము మేల్
గలిగించెడి వారు విద్దె - కై యడియాసల్
దలకొను వారు బత్తమ్ములు
సలిపెడి వారిచ్చ మెచ్చు - సత్తెము వారున్. ౧౦

ఉ॥ కొండలఁ బిండిగొట్ట 'సెల - గో!' యని
మిత్తిని దుంపఁ ద్రెంపఁగన్;
బిండలివండు సేయ మను, బెల్కు-రి
సంద్రము లేదుఁ ద్రావ, నొం
డొండును దాళగింప, బువి -
నుప్పరమున్, గజి నాగు కోఱలన్
బెండులు వోలె రాల్పఁ, దగు -
బీరపు జోదులు వొల్తు రయ్యెడన్. ౧౧

కం॥ వేవెలుఁగు కొలము కడలికి
రేవెలుఁగయి 'యజుని' కొడుకు-ఱేడు 'దశరథుం'
డై వెలయు నలువలంకులఁ
గావలసిన పేరు పెంపుఁ-గలుముల సొంపున్. ౧౨

ఉ॥ ఆడినమాటఁ దప్పఁడురి - యాటను
నైన నిబద్ధివీడఁ డే
నాఁడు నదెట్టి వింగడము - నన్
దలయొగ్గఁడు దాయనేనిఁ బో
నాడఁడు పేద నెల్లిదము - లాడడు
చిక్కినవానిఁ జాగపున్
జూడఁ దొలంగిచూడఁడు ప - జన్
గను సంతును బోలి ఱేడొగిన్ ౧౩

సీ॥ నెవ్వ జెవ్వనుల క్రొం - దీవె కౌనులయంద
కుదిరిక సకుల చేన్ - గుబ్బలంద
కదలిక కలుకుల - కళుకు చూపులయంద
పెనకువల్ బోటుల - తనివులంద
వంకరల్ ముగుదల - వ్రాలు ముంగురు లందఁ
యన్నె మింతుల పొల - యలుక యంద
రాయిడి చెలుల తో - రపుఁ గౌఁగిళుల యందఁ
తొడిబడు టతివల - నడకలంద

గీ॥ వ్రేఁగుపడు టన్న వెలఁదుల - విడుచుటంద
ముడివడుట ననబోండ్ల క్రొ - మ్ముడుల యంద,
దప్ప వేఱొండుఁ గానక, మెప్పుకోలు,
వడసి యాణియమేలు నా - పుడమిఱేడు. ౧౪

సీ॥ కన్నెలా! మరునేస్తు - గున్నలా! కపురంపు
దిన్నెలా! రతనంపు - గిన్నెలనఁగ
కొమ్మలా! జాజిపూ - రెమ్మలా! జాళువా
సెమ్మెలా! యపరంజి - బొమ్మలనఁగ
బోటులా! ముత్తెంపు - పేటలా! వలరాచ
తోటలా! వెన్నెల - బాటలనఁగ
నింతులా! మరుచేతి - బంతులా! ‘రతి’ యింటి
దొంతులా! వేల్పుఁ బ - డంతులనఁగ

గీ॥ చానలా! కాక పెఱతేనె - సోనలా! వ
లంతి బిగి తేజు జిగి కూన - లా! పసందు
జాణలా! యన గట్టివాల్ - సకులుఁ గలరు
కాసె కొస గాలి గోవాళ్ళ - నోసరించి. ౧౫

కం॥ ‘తల్లి - పజే’వోలె మను తే
డల్లికబిల్లిక మెలంగి - యనుఁగయి యోమన్
అల్లారు బెల్లమై వా
రల్లటమును లేని మనికి నందిరి యెందున్. ౧౬

కం॥ తాఁజేయఁ బూను దరమం
బే జగ మెదిరినను జేసి - యే తీరు, జగా
తేజులు మేల్మేలను విరి
జాజులు నెత్తావులుఁ దె - సల్ విరియు నటుల్. ౧౭

కం॥ కల వన్నియు సంతొక్కటి
వెలితైయె యేమున్న నేమి? - విర విర వోఁజు
మ్మలు సుట్టి యెల్ల ప్రొద్దులు
వెలలింపుచు మనికితపడి - వెల వెలఁ బాఱెన్. ౧౮

కం॥ సంతు కొఱ కంతు లేని ది
సంతులు వడి మంతు కెక్క - జేతనము లెన్నో
వంతు మెయిఁ జేసి లాబము
సుంతయినను లేమి వంత - సొంతం బాయెన్. ౧౯

గీ॥ సంతు లేని పుట్టు వెంతయు వంత యే,
తప్ప సుగము లేదు - తనువు లేదు
పున్నె మేని రాదు - మన్నిక కాదు, మ
న్గడయు లేదు! యేదు - గడయు కాదు. ౨౦

కం॥ అని యెనమంద్రగు మంతురు
లను బిలిచి "సుమంత్రు" గన్న - లను బొదివి యిటుల్
వినిచెను సంతొక్కటి లే
మిని బున్నెపుఁ బంటఁ బండ - మిని మనికి చెడెన్ ౨౧

కం॥ మనవిగ 'సుమంత్రుఁ' డిట్లను
మనుజేనికి నొజ్జ లెంత _ మందిరియొ? కలరో
య్యన వారిఁ బిలిచి తీర్పుం
బొనరించిన చాయఁ జేయఁ_బూనుదు ననుచున్ ౨౨

గీ॥ వామదేవ, వసిష్ఠ, జా _ బాలి, కణ్వ,
కశ్యప, సుయజ్ఞులు మొదలు _గా రుసులను
బిలువఁ బంచిన వచ్చిరి _ పెంపు నింప
వారికడ మన్ను జేడిట్లు _ పలికె బత్తి ౨౩

కం॥ సంతు కొఱ కొక్క_ జన్నము
దెంతయుఁ జేయుదిఁకఁ దబిసు _ లేమందురు? మీ
వంతుసుమా! పలుకుఁడు మీ
యంతటన 'సనత్కుమారు' _ డపు డిటు లనియెన్ ౨౪

ఆ॥వె॥ 'రోమపాదు', డనెడి _ భూమి యేలిక కల్లుఁ
డైన' ఋశ్యశృంగు, నామతించి
ప్రేల్మిఁ జేసి నంత _ వెన్నుని బుజముల
వడువుఁ గలుగఁ గలరు _ కొడుకు లనిన ౨౫

కం॥ రుసు లితవుఁ బలుక నెమ్మది
విసువాసము తోడ జేడు _ వేలిమి పనుల
ప్పస మొనరుపఁ బ్రెగడల బి
ట్టెస కొల్పెన్ జేతన మెంత-యేఁ సంతసిలన్ ౨౬

గీ॥ రాణులను మూవురను దశ - రథుఁడు కూర్మి
దగ్గఱిలి ప్రేముడి తలంపు - లుగ్గడించి
సంతుపైఁ గోర్కె - లెట్టింప - సంతసిలిరి
యన్నులకు బిడ్డలన గంపెఁ - డాస కాదె! ౨౭

ఆ॥వె॥ "రోమపాదుఁ డంపె - రోవెలందుల" ఋశ్య
శృంగు కడకు "వారి - నెగదిగఁ గని,
యెంత తబముఁ జేసి - రివ్వారు కొమ్ములు
రెండు మొలిచె నా కొ - కండు సుమ్మి. ౨౮

కం॥ తొలకరి మెఱపుల వలె వెల
వెలఁదుల నెపుడేనిఁ గనక - వింగడమున ని
చ్చలమయి కనుఁగొని సంతస
కులమఁగ రాఁ బిలిచి బోడ - యబ్బురముబ్బన్ ౨౯

గీ॥ గుబ్బెతల నిబ్బరపు టుబ్బు - గుబ్బలఁ గని
కొమ్ము నాకొండె, కలదు మీ - కు మఱి యొకటి
వెలయ నచ్చెరువగుఁ బున్న - ముల వలంతు
లెందఱో! యని మెచ్చునా - 'ఋశ్యశృంగు' ౩౦

గీ॥ చూచి తలయూచి మదినేచి యాచేదురుఁడు
గొప్పవాఁడని మెప్పుకోల్ - కుదిరి తిన్న
దనమునన్ వెలవెలఁదులు - తమకు లోఁగు
నట్లు జాణతనమ్మున - నంగవింప ౩౧

చం॥ తెగఁబడి 'ఋశ్యశృంగుఁ' గొని - తెచ్చు
పనిం బొనరింపఁ డోన నె
వ్వగఁ గొని 'రోమపాదుఁ' డను - వాని
కుఱంగటి కేగి జోతలి
మ్మగ జేతఁగూర్చి సొంతపని -
మొట్టమొదల్పులుకాడి యొప్పుకో
లుఁ గుదిరినంత న త్తబిసి - లోఁగొని
తెచ్చెను జే'డయోధ్య'కున్. 33

గీ॥ 'అంగ' నాడు వీడి - యా - 'శాంత;' ఋశ్యశృం
గులు 'నయోధ్యఁ, జేరి - కొడుకుల కయి
జెన్న మొప్పనమున - సంతన పడి జేడు
వారువమ్ము దెసల - వదలి పెట్టె. 3౪

గీ॥ 'సరయు' వొడ్డున - గుఱ్ఱంపు - జెన్నమునకు
నదవదలుఁ గొని కొడుపయు - నొదవఁబోని
కూర్పు సంచారముల జేతఁ - గూర్ప నెంచి
పుడమి జేడాయితంబగు - పూన్కి మించె 3౫

ఆ॥వె॥ జెన్న వాడ యందు - నన్ని వితమ్ముల
మేనితాల్పు లలరి - మెచ్చువచ్చు
పిండివంట లెల్ల - మెండుగ బోసేసి
గట్టు మనుచుఁ బ్రదేపఁ - గలిగి రపుడు. 3౬

కం॥ వ్రేలిమి పను లంతంతట
మేలిమి పస నివ్వటిల్లె – మిడి మిడి యీవుల్
చాల నొసంగఁగ దేవర
యాలో జేన్నంపు టగ్గి – యందుం బొడమెన్. ౩౭

కం॥ తెవులడఁచు మంచి నించును
మివులన్ సంతుఁ గలిగించు – మేలిమిఁ బెంచున్
తవతవఁ బెంచును పాసె
మ్మవలన్ మువురాంధ్ర కిమ్మ – టంచుం బలుకన్. ౩౮

గీ॥ వారువపు జేన్నమఁదు 'దే – వర' యొసంగు
పసిఁడి గిండిని గొనవచ్చి – పాసె మింత
మన్ను జేడప్పు డగ్గఱిం – పంగఁ జేరి
బత్తి చిగురొత్తి కేల్దోయిఁ – బట్టుకొనియె. ౩౯

గీ॥ సంతు కోరిక వ్రేలిమి – సవదరించి
కోరు కొండలపై వానఁ – గురిసెఁ గానఁ
దబిసులకుఁ బెక్కు – కాన్కలఁ దనివిదీర
నిచ్చి సంతసపెట్టె తే – డెంతయేని. ౪౦

గీ॥ చెప్పినటు మువ్వురాంధ్రను – జేరఁ బిలిచి
పంచియిచ్చిన సంతస – పడిరి వారు
కాని తఱి నెట్టిదియు రాదు – గాని యయిన
యదను నంద తనంత నె – య్యదియు వచ్చు ౪౧

గీ॥ 'దశరథుని' మూవురిల్లాండ్రుఁదాల్చి చూలు
నంత కంతకు నెల లెక్క - కైన కొలఁది
నోట నీరూట, మంటికై - పాటుఁబడుట
యలసటయు నోర్పు లేమి - బిట్టటమటమ్ము ౪౨

గీ॥ కనులు విరియుటఁ జెను లుబ్బ - కమ్ముఁ గనుట
నడుము బలియుట తియ్యని - నుడులు వినుట
చిట్టుములు పొడచూపుట - చిన్నినవ్వు
లాట ముగురాండ్రకును సాజ - మై తనర్చె ౪౩

గీ॥ జగము పోకడ గుర్తించి - ముగితి నించు
తలఁపు లెడనెడ జేతఁగూర్చి - మెలపు మీరి
యొరుల సేమంపుఁ బని పాటు - లొమ్మి వచ్చు
జేతనపుం గోర్కి తీగెలు - సాగుచుండె ౪౪

కం॥ వీణియ మీటుట కలసటఁ
బూనిరి జగమనెడి పొత్త - మును జెదువంగా
మానిరి యిలువేల్పులఁ గొలు
పూనిరి ముగురాండ్ర బత్తి - యొత్తర మగుటన్. ౪౫

గీ॥ అంతఁ 'గౌసల్య' 'రాము'ని - యవలఁ 'గైక'
'భరతు'ని 'సుమిత్ర' 'లక్ష్మణు' - మఱియు నొక్క
కుఱ్ఱ 'శత్రుఘ్నుఁ' గనియె న - ల్గురను వెన్ను
నాల్గు చేతుల వాలె రా - ణుఁ గనిర పుడ. ౪౬

గీ॥ ఏటఁ బెరిగెడి వారొక్క - పూటఁ బెరుగ
వెదురు మోవుల వలెఁ గోల - మ్ముఁ దరియంగ
వలఁతి నవ్వులుఁ దప్పాట - డ్గులును మల్లె
సరులఁ జెరివిన కూకటుల్ - మరులు కొలుప. ౪౭

ఉ॥ కాటుక రేకతో నొసలి - కన్నర
విప్పిన బొట్టుతో జిగా
మాటల తేటతో నెనరు - మాటిన
డెందముతో హళాహళిన్
బాటిలు నాటతో దెసల - పాటెడి
చూపులతోఁ బితాళ్ళ కై
లాటపు రాటుతోఁ గొడుకు - లం
గనితేడలరారు చుండినన్. ౪౮

ఆ॥ వె॥ కప్పురంపు సిరముఁ - గప్పినటుల్ వెన్న
విద్రుచు మాడ్కి మల్లె - విరియు పగిది
వెన్నెలలము తీరు - వన్నెలుఁ జిన్నెలుఁ
గొమరుఁ దనపు నవ్వు - లమరఁ జూచి. ౪౯

కం॥ ముగురాఁడు వారితో జే
డగచాట్లుం బెక్కుపాట్ల - నంది తుదకుఁ గాం
చెఁగదా! నలువుర కొమరుల
వగ పేడి సుగమ్ముఁ దగిలి - బలకాయించెన్. ౫౦

శా॥ మున్నే నాఁడెఱుఁగంగఁ జాలని
సుక - మ్మున్ సంతసమ్మున్ మదిన్
గన్నాక్రై పెనుపొంది తాఁ గొడుకులన్ -
గారాముమై పెంచుచున్
గన్నారంగను జేతులారఁ దడవున్ -
గాఁగింటఁ దన్పొందుఁ జే
సన్నన్ ముద్దుల ముచ్చటన్ దనిసనున్
సంతుం గనం బ్రేముడిన్. ౫౧

మ॥ ఎదురన్ మెచ్చుల పచ్చ వచ్చి
నటు లెం - తే వేలుపున్ గారు పాల్
పిదుకం జాలిన పోల్కి - వెన్నెల
నెఱా - విప్పారు తీరొప్ప తె
ల్లదరం బూచిన తేవ నవ్వు
కెరటా - లందందుఁ బొంగారు న
ట్లాదవున్ బిల్లల నవ్వు తాలు
తలిదం - డ్రుల్ జూచు నప్డెంతయున్. ౫౨

కం॥ పవలొక చాయను జేయొక
సవురున నిముస - నిముసమున - జెక్కని తీర్పుం
దవిలి యనటి మోవు వ లెన్
తవతవఁ బెరిగిరి కడున్ హు - టాహుటి నిసువుల్ ౫౩

కం॥ చిటిపొటి ముద్దులతో ము
చ్చటలిచ్చు మెఱుంగు పలుకు - సందడితో న
చ్చట ముచ్చటమొగములతోఁ
బుటపుటమని నల్వొరొక్క - మొగిఁ బెరుగుతఱిన్ ౫౪

కం॥ ఒకనాఁ'డయోధ్య'సే లెడి
యెకిమీఁ డొడ్డోలగమున - నెల్లఱు పజేలం
దెకదొట్టి వెలయు నదనున
గకవిక పాటొంద నడవి - కాఁపరి వచ్చెన్. ౫౫

సీ॥ పొడవు గడ్డము వాఁడు నిడుపైన మీసమీఁ
నమ్ముఁ బోలిన జెన్నిదమ్ము వాఁడు
నెమ్మోయి వెన్నెల - నిమురు నటుల్ బూదిఁ
బలుచఁగ మెయిఁ బూయు - బక్క వాఁడు,
రుదురాకు పెద్దపే_రులఁ దాల్చు మెడవాఁడు,
నొసలఁ గుంకుమ బొట్టు - నెసఁగు వాఁడు,
నొక కేలలాత మిం - కొకట కమండల
మరుదారఁ జేపట్టి నట్టివాఁడుఁ

గీ॥ చెక్కిలిని బూది నింపిన - సంచివాఁడు
ముదుక బాతీన జిగి కావి - బొంతవాఁడుఁ
దలఁపు లోలోన దేనమ్మ సలుపువాఁడు
వచ్చె జడదారి తేడంత - పిచ్చలింప ౫౬

కం॥ పేరోలగమ్ము - పజే - జో
హారువు లిడి రంత - బోడ - యడుగుం దమ్ముల్
పేరెమ్మువాఱు నర్మిలి
నాతేడెంతయును మ్రొక్కి - హారతు లిడినన్. ౫౭

కం॥ సరదార్లు వజీర్లును మం
తిరులును బజేలెల్ల నడరు - దెంచిన మది సం
బర మలర మేముఁ గలమన
నిరాబారి పలికె నొక్క - నిమిసము లోనన్ ౫౮

కం॥ మీరంద ఱెందులకు? నా
వారిచ్చోటఁ గలరు తేజువడసిన యగినిన్
మీరిన బరవసమున పసి
వారలు నల్లారు ముద్దు - పాప లటంచున్. ౫౯

గీ॥ రామ - లక్ష్మణ - యనుపేర - గోము మీర,
బెరుగుచున్నారు - పని నెఱ - వేర్చు జోదు
కుఱ్ఱ లవ్వారితోఁ జని - కుదురుఁ గాన
వచ్చితిని వారిఁ గొంపోవ - వలయు, మఱియు ౬౦

కం॥ మగఁటిమి సిగ మిగిలిన జేగ
మగ లెందఱో? కలరుఁ - వారి మన్నికలిట వీ
లగునే? దరమము నిలుపుచు -
ముగితిం గ్రై సేయు వారి - పొందొడఁ గూడన్. ౬౧

గీ॥ వచ్చితిని, రాచేపుట్టు లి _ ప్పట్లి నుఱవె?
కతము, మెయి పుట్టు వొంది, ని_క్క మ్మెఱింగి.
రాచేఠివి, మెఱుంగుఁ, దు _ ఱంగలించు,
ధాసఁగెసంగని, పుట్టుల _ తోఁ, బనియన! ౬౨

కం॥ ఆమాటలు విని నంతట
మైమై జేడడలు గుడిచి _ మల్లామడియై
సామీ! యేమని సెలవిడి
యోముదురో! మఱలఁ బలుకుఁ_డొకసారి యనన్ ౬౩

చం॥ అనవిని కోనకాఁపు నగి _ యల్లన
మెల్లన 'రాము _ లక్ష్మణుల్'
మునుకొని వెంటఁ బెట్టుకొని _
పోవ నిటే యరుదెంచినాఁడ నా
పని తడవోర్వ రాదనిన _
ఫట్ అని గుండెల సేరు నిప్పఁ బో
సిన యసువై దిగాలుపడి _
చెమ్మగిలన్ గనులంత జేడనుల్. ౬౪

కం॥ కానక కను సంతిట్టులు
కానకుఁ బంపింప నెట్లు _ గాళ్ళాడును మీ
యాన సుమి! కాలరుల నూ
రేనియు వేయేని లక్ష _ యేనియు సరియే! ౬౫

శా॥ పంపింతున్ నెఱవేర్చి జన్నమును
గా - పాడన్ జేగా జోదులన్
దెంపుం, బెంపు, మదింపు సంపతిల,
లే - దేనిన్ సరే! నెనె! యే
జెంపున్ మంపును లేక రక్కసగుమిన్ -
జెక్కాడి బన్నమ్ము మా
యింపన్ సొంపుగ వ్రేలిమిన్ గడవ
నెం - తే సత్తిం బోరాడెదన్. ౬౬

కం॥ కనికరము జాలు కొలమున
కనువగుటన్ వెఱఁ గడింది - యగు నా మనవిన్
విని ప్రోవ వేఁడెదను జే
క్కనిసామీ! యంచుఁ బడియెఁ - గాళ్ళన్ వ్రేళ్ళన్ ౬౭

గీ॥ ఓలగమ్మున్న వారల - య్యో! యటంచు
వారు ముకుపచ్చెలారని - పాపలనుచు
వలవదిటు తల్లిచాటు పి - ల్లలని మిపులఁ
గనికరముఁ దోఁపఁ బలికి ర - క్కఱ కొలంది. ౬౮

ఆ॥ వె॥ ఆకుచాటు పింది - యలుఁ బూప పాయంపు
కొమరు నిమురు రాచె - కొమరు లేడ?
ఆటకాఱు! కుమ్మె - లాటకు దొరకొంటఁ
గాదె! రుసికిఁ దెలియ - రాదె! యిదియు. ౬౯

గీ॥ ఎవ్వరెట్టుఁ జెప్ప తన పంత - మింత విడఁడు
జడల రాయఁడు పలుకాడె - జెన్న మోము,
రామ - లక్ష్మణు - లే ముందు - రావలెనని
పట్టుదల నుడుముపట్టును - బట్టినట్టె ౨౦

కం॥ ఎవరెంత జెప్ప తేనికి
సవరించు కొనంగ లేక - చేదికిలఁ బడి యే
డువ మొకలు వెట్టె నాయెడ
లివ తోడఁ వసిష్ఠుఁ డెదుర - లేచి యిటులనెన్ ౨౧

కం॥ మనుతేడ! యిట్లు పనవుట
చనునే? సరివారు నగరె! చాల్చాలిఁక లే
చి నిరాబారి మదింగల
యనువున నెఱవేర్పు మనుచు - నండయి పలికెన్ ౨౨

ఉ॥ పంట వలంతి తేడ! యొక -
పట్టున, నీరుసి, సాయ మాటచే
యంటును సొంటులేని యొక -
యల్లట ముండని పోరులందు ము
క్కంటిని నైన గెల్వఁగల -
గండుమగంటిమిఁ గల్గు విద్దెలన్
గొంట నిజేమ్మ! మేలుఁ గయి - కొంట
తిరమ్మని నచ్చఁ జెప్పినన్ 23

కం॥ ఒడ్డోలగమున బజ లెటు
లడ్డిన రుసి వెంటఁబంపు - టరువని పలుమా
రొడ్డారించిఁ వసిష్ఠుఁడు,
బిడ్డలఁ బంపించుటందుఁ - బెంపఱలాడెన్ ౨౪

కం॥ ఊడంత వసిష్ఠుఁడు మా
టాడుట విని యెడఁదఁ జెల్ల - నై కుదిరిక నా
బోడ యడుగులకుఁ జేతులు
జోడించి వలంతి బత్తి - నూడిద లిచ్చెన్ ౨౫

ఆ॥వె॥ ఒంటికాని వెంట - జెంటయాఁ రాము - ల
క్ష్మణులఁ బంప నెడఁదఁ గలఁత పడుట
రాచ వంగడమ్ము - రాణువ కదలెను
సిసుల విడిచి యుండ - వసముఁ గాక! ౨౬

ఆ॥వె॥ అడవికాపు హజ్జ - లడఁకువఁ బుడుకుచుఁ
బుడమి యొడయఁ డపుడ - జెడిఁ గొను కనుఁ
గొలఁకు నీరుఁ దుడుచు - కొనుచుఁ దా బ్రతిమాలి
గనికరించి నన్నుఁ - గావు మనిన ౨౭

ఆ॥వె॥ కోనకాపు పల్కె - జేనితోఁ జూపుడు
వ్రేలు చుట్టుఁ ద్రిప్పి - వెలయ రొకరు
సాటివారు వీర - లోటమిఁ గనబోరు
వెఱపదేల? పొమ్ము - విడిచి పెట్టి ౨౮

కం॥ నీవంగడపున్ వెలుఁగులు –
నై వెలిఁగెడి వీరు జెగము – నందెదురొడ్డన్
లావరులు లేని మగలై
వేవెలుఁగును రేవెలుంగు – విత ముందురనన్ ౭౯

కం॥ ఏలిక కడ బంటుండిన
పోలిక రుసి యొద్ద తేడె – పో లెంక వలెన్
కేలుదుగ – మొగిచి నిలిచెను
మేలిమి జడదార్ల సత్తి – మిండం డగుటన్ ౮౦

గీ॥ చేయునది లేక, యేమియుఁ – జెప్ప లేక
విడిచి పోలేక, వెంటాడు – వెరవు లేక
యెట్టులో బోడకాళ్ళను – బట్టి మ్రొక్కి
దశరథుండూరుఁ జేరంగఁ – దరలి వచ్చె ౮౧

కం॥ కన కన మండుచు మిచ్చి
చ్చును బలె దెసలంటి వెలుఁగు–చును బెంపుఁ దన
ర్చినఁ విశ్వామిత్రుం డా
తని వెనుకన్ జేనిరి యన్న – దమ్ములు బత్తిన్ ౮౨

కం॥ ముమ్మొనవాలు తుదిం బలె
నమ్మావురుఁ గలసి మెలసి – యడవిం బడి పో
నెమ్మి రుసి దరిసిఁ రాముం
డిమ్మొయి నా 'సాడుఁ' గూర్చి–యేమని యడుగన్ ౮3

శా॥ దానిం గూరిచి 'గాధిపట్టి'
పలికెన్ - దౌదవ్వులన్ గోన డెం
దానన్ మెచ్చుచు మున్ను మంచు
మలపై - నన్ దేనముం జేయు కా
ట్రేనిన్ బూవిలుకాఁడు ముల్కుగమిచే -
డీల్పాటుఁ గావింపఁ దో
డ్త్రో నైదమ్ములవానిఁ ద్రుంపఁ దగు
చో - టున్ గాదె! యీ యా యెడన్. ౨౨

మ॥ వలిగుట్టన్ వెలిగిబ్బ రాతు
తబమున్ - వాలాయముం జేయఁ గొం
డల రాచూలి వలంతి బేటమున
జెం - తం బొంతఁ దాఁజేరికన్
గొలువన్ బూవిలు దంట వేలుపుల
కె - గ్గున్ బాపఁగాఁ బూని వా
రలపై నేసె నసోగ పూములుకు
లా - రాటమ్ముఁ బేటెత్తఁగన్. ౨౩

ఉ॥ చిచ్చుఱ కంటి మంట మసిఁ -
జేసెను జేన్నపుఁ గొంగ వెంటనే
పచ్చనివింటివాని నిట - బన్న
మొనర్చిన తావుఁగాన నా

మచ్చే నెఱుంగు కోసమయి -
మానిసులెల్లఱు 'నంగనాడు' నా
హెచ్చుగ వాడుకొందు రిది _ యెంత
పసందగు చోటు రాఘవా! ౮౬

క॥ అడవుల బడి నడయాడుచు
బడిబడి నాయా యెడములఁ బరికించుచు; రా
ముఁడు _ 'లక్ష్మణుండు' రుసివెం
బడి చేనిరి 'సుదామ' కొండఁ_బడి మెఱపు లటుల్ ౮౭

గీ॥ ఇంతలో నొక్క రక్కెస _ యెట్టయెదుర
వచ్చు నూరేనుఁగుల సత్తు _ వఁ గలదానిఁ
గాంచి యిదియేమి? బూతమా _ కాక మేని
తాలుపా! యని 'రాముఁ'డా _ తబిసి నడుగ. ౮౮

క॥ ఇది యొక యాఁటది జేన్నము
సదమద మొనరింప నిటకుఁ జేనుదెంచెను జేం
పఁదగు నని తబిసి పలికిన
నది యెటు? మగుదలను జెంప_నగునా! తగునా? ౮౯

క॥ 'రాముం' డిటు లడిగిన, వి _
శ్వామిత్రుఁడు, 'తాటక' యనఁ బఱఁగినది పే
రామికను రుసుల, వారల
బూములఁ, జెఱచు నది గానఁ_బోకార్పు మనన్ ౯౦

కం॥ గోరపు మార్వేసమ్ములఁ
బోరాటము సేయు దానిఁబొలియఁగ నంపా
చారము తీరుల కోరులఁ
బోరితమున జంపె బుజేము - పుట్టు వితఁడనఁ ౯-౧

కం॥ మొగు లెక్కు- ప్రోడ 'రాముని'ఁ
బొగడుచు జడదారిఁ జూచి - ముందంపగుమిన్
దగ 'రాము'ని కీయుందగుఁ
దగు నని యితవాడి పోయెఁ - దన దారి బడిన్ ౯-౨

కం॥ విలువిద్దె యెంత గలదా
కొలఁదులు నేర్పించి 'గాధి - కొడు' కిచ్చెను వా
రల కెచ్చుగ మెచ్చుగు ని
చ్చల మగు బలు నంపగములు - చేట్టమ్ములతో ౯-3

గీ॥ అచటి సన్యాసు లెల్ల వ - హ్వా! యనంగ
'రాము' గుర్తించి తమ యూసరాకు నామ
తించి పొగడిరి 'రాముఁడు' - మించె మంచుఁ
బాసిన పునాస చేందురు పగిదిఁ బొలిచి. ౯-౪

కం॥ అంతట 'రాముం' - డా రుసి
చెంతకుఁ జేని పొలసుఁ డిండ్ల - చేఁతలు రోఁతల్
వింతగ వినఁ గోరెద నన
నంత వినిచె పోఁడుమూఁక యాలజేడి చెయ్యాల్ ౯-౫

గీ॥ ఉక్కివులు రక్కసులు వారి - కొక్క నేమ
మించుకయును లేదు దరమమా! యెంచఁ బోరు
సత్తెపుం దెర్వుఁ ద్రొక్కరు - చక్కని నడ
వడి యెఱుంగరు వలఁతి మే - వడి నెఱుఁగరు. ౯౬

చం॥ పోలఁ దిని నల్లఁ ద్రావి పలు -
పోకలఁ బోయి పరాయి వారినిన్
గలఁచి నిసిన్ మెలంగి చెడు -
కర్జములం బొనరించి జేన్నముల్
నిలుపఁగ నెత్రు కండలగి - నిం
బడవైచి తోలంచి మంచి సా
దులఁ బుటమార్చి మన్గడ నె - దుర్కొని
యోడరె! నల్లఁద్రావుడుల్. ౯౭

కం॥ మంచి, చెడుగు, లివి దొందము
లంబొడుదు రెందుఁ బెద్ద - లరయఁగఁ మిగులన్
వంచకులగుఁ బ్రావేల్పులు
మంచియనఁగ వేల్పులే సు - మా! సాకిరియై. ౯౮

కం॥ అనవిని ప్రేలిమి మేల్పడి
చేన మేమెటు మసలవలయు జేయ్యన సెలవిం
డన, 'రాముని'తో నానతి యి
చ్చెను 'రుసి' బలు మంతనములుఁ_జిఱు పలుకులతో ౯౯

కం॥ వరుసఁ ప్రేల్చెఁ బొనర్పుఁ బూనుకొను
　　'వి - శ్వామిత్రుపై రాముపై
కఱదల్ రక్కసు లొక్క-చో బలిసి
　　మూ - కల్ గట్టి దండెత్తిన
స్త్రెలచిన్ ప్రేవులు నెత్రు టెమ్ములు
　　మ - ఱెన్నేన్ వేయ వెన్వెంటనే
తఱుమన్ వాలు మెఱుంగు తూపు
　　గుమి కా - దండున్ వితాకొందినన్. ౧౦౦

చం॥ పెలుకుటి నోటఁ గాల్గఱచి -
　　వేగిరమే, పరువెత్తఁ గ్రొత్త దం
డొలసి మొయిళ్ళ చాలు నిలు - చుండి
　　తటాలున సూదిఱాలు, ఉ
ప్పలు విసరన్ గనుంగొని గ -
　　బాలున నాల్క-లు చాపి ముందు పే
రలుఁగులు పైపయిన్ విడువ -
　　నంతట చిచ్చున కోడి పాటినన్. ౧౦౧

కం॥ ఇటు లెందఱసర లిట వ
చ్చుటకును గతమగునో! యరయు-చున్ మెలకువ నా
కిటుకుఁ దెలిసి పొంచి హుటా
హుటిఁ బోరఁగఁ గాచి వేచి - యన్నట్టె తఱిన్. ౧౦౨

కం॥ గుఱి మీఱి పాఱుటసరలుఁ
బఱ తెంచిన 'రాముఁ' డరసి _ భగ్గున మంటల్
చురచుర మూఁగి రగుల్కొన
సురక్రోవిన్ బఱపెఁ బగఱు_చుమ్మలుసుట్టన్. ౧౦౩

కం॥ వెనుచేఱచి రంతఁ రాముని,
పెను చిచ్చెఱ కోల సెకల _ వెఱనొకఁడొకఁడే!
అనుకొని నటు జెన్నము సో
బనముగ నెఱవేరె, 'గాధి - పట్టి' యెలర్చెన్. ౧౦౪

కం॥ జెన్నమ్మా 'మారీచుఁడు'
మున్నగు రక్కసుల చేతఁ _ బొడవడఁగక, గ
ల్పు న్నెగ్గుటచే 'రాముని'
పున్నెమ్మా యనుచు జెగము_పొగడెన్ నెగడెన్. ౧౦౫

ఉ॥ అంతట, 'రామ_లక్ష్మణులు', నంచేల
పంచేల వెల్గఁ బైనమై
చెంతఁ గలట్టి యమ్మిథిలఁ -
జేరిన యంత విదేహరాజు, తా
నంతటఁ దాను వచ్చి రుసి -
యడ్గులఁ జాఁగిలి మ్రొక్కి విన్నపం
బెంతయు బత్తి నిట్లనియె -
నేనిఁక మేవడి నైతి నంచొఁగిన్. ౧౦౬

కం॥ వీరెవ్వరు? పుడమికిఁ బం
చారించిన దేవరులు గనంబడు నట్టుల్
సౌరొప్పఁ 'బలుకు'డన జడ
దారి 'మిథిల' _ జేని కనియెఁ _ దనివార నిటుల్ ౧౦౭

కం॥ ఊరును బేరును దీరును
సౌరును బొల్పారుటెల్ల _ జెక్కని కతగాఁ
గూరిచి వినిచినఁ జనకుఁడు,
కోరిక తీరికల నెలమిఁ _ గొప్పరమందెన్. ౧౦౮

కం॥ తనతల్లి తిట్టు విడుదలఁ
గని తలిదండ్రులును గూడి _ కను, మెలఁగు టోగిన్
వినుట 'శతానందు'డు, 'రా
ముని' మిగులన్ బొగడికోలు_ముమ్మర మాయెన్ ౧౦౯

ఆ॥ వె॥ మిడ్డి గొంగ విల్లు _ నెత్తిన జోదున
కిత్తుఁ బుడమిపుట్టు _ వెత్తరమున
రండు రండటంచు _ రాజులఁ బిలువఁ జా
టించినాఁడ! దెసలఁ _ బంచినాఁడ! ౧౧౦

గీ॥ అనుచు 'జనకుఁడు' వలికిన _ నడవికాఁపు
మంచి దలచెద దీవించి _ మంతుకెక్కు
రాకొమారులు వీరు వీ _ రేకొలంది
చూచెదని పట్టుఁబట్టి య _ చ్చోటి కరుగ. ౧౧౧

కం॥ పలు నాణియంపు కేలిక
లలరారఁగ గొండమల్ల - య విలు నిటారుం
బలె మోపెట్టఁగ వచ్చిరి
బలువిడి తమ నిలువు బలుపు-బయ లుబ్బంగన్ ౧౧౨

సీ॥ దగ్గఱించి యిదేమి - దయ్యము వలె నున్న
దిఁక వీలుఁగాదని యెరియువారు
తాఁకి యెత్తఁగఁబూని తరముఁగాదని చేవ
రించి దాదవ్వుల - నేగువారు
నటు నిటుఁ గదిలించి యయితిఁ గాదని దెసల్
పరికించి ప్రక్కకు - జేరుగువారు
నెట్టులైన దీని నె - త్తుటమంచిదని చేతఁ
గాక తటాలునఁ గదలువారు.

గీ॥ అంత వారింతలైరి మే - మెంత యనుచు
బిక్కమొగమున సిగ్గిలి - వెడలువారు
నైరి సెగకంటి విల్లెత్తు - నయ్యలెల్ల
నప్పనకుఁ గూడఁ గొఱమాలి - యున్నవారు! ౧౧౩

సీ॥ ఇదియెంత? చిటికలో - నెత్తమే! మేముని
జొల్లు బురద గుంటఁ - ద్రెళ్ళువారు
నిదియొక్క లెక్కయే - యే మెంత వారమం
చరసి వీల్గాక య - ల్లాడువారుఁ

దటుకున నెత్తి 'సీ - త'ను బెండ్లి యాడమే,
యని చెయిఁదాఁకి మి - న్నరయువారు
నీసారి నాబీర - మెట్టిదో? కనుఁడని
పఱతెంచి చేదికిలఁ - బడెడివారు.

తే॥ మగఁటిమి కొఱంతఁ గల్గు ని - మ్మానిసులకు
డాయరాదని కోఁతలుఁ - గోయువారు
కొలువు కూటము పెద్ద గ గ్గోలుఁ దప్ప
కలఁడె మందున కొక్క మ - గన్నయైన. ౧౧౪

ఉ॥ అత్తఱి 'గాధిపట్టి' తన -
యండ మెలంగిన రాచపట్టితో
నుత్తరు విచ్చె 'రాము' డపు -
డొయ్యన జీలుగ బెండుఁ జేతితో
నెత్తిన మూడ్కిఁ జుల్కన మె -
యిన్ నిముసమ్మునఁ నెత్తిపట్టి వి
ల్లొత్తి 'పెఠిల్మనన్' విఱిచె -
నుక్కరి జోదులు నబ్బురం పడన్. ౧౧౫

కం॥ అద్దరి దాపుల నుండిన
గద్దెలఁ గూర్చున్న ఱేండ్లు - గజిబిజియై యా
సద్దు విని దిగాల్పడె మది
బిద్దంబయి దెసలఁ జూచి - వెఱఁ బాఱి రెటో? ౧౧౬

మ॥ విలు మోపెట్టిన యప్పు డంతిపురిలో -
విప్పారు కందోయి వె
న్నెలలుం గాయఁగఁ జూచి 'ఫెళ్ళు'
మని త్రు - న్చెన్ జూడరే, పూపజా
బిలి తాల్పున్ విలునంచుఁ దొయ్యలులు
గ - న్వొందుల్ నిగారింపఁ బే
రెలమిన్ గాంచిరి 'రాము' -
నింగి సిగ వి - ల్లీటార్చు చూపామనిన్. ౧౧౩

మ॥ కనులారన్ దెలిసిగ్గుఁ దోఁప వెనుకన్ -
గ్రైవాలు వాల్జాపులన్
గనుఁ దోడ్తో సకి కన్ను గీటి నగు -
వక్కాణించు బోటిన్ దటా
లున నోర్మ్యాయి దెసల్ గనున్
బుఫుసరా-లున్ మూర్కొ-నున్ నిట్టని
ల్వాన నుండున్ దనుఁజూచు 'రాముఁ'
గనుగెల్పున్ - సీత, కొండాడుచున్. ౧౧౪

గీ॥ అపుడ 'జనకుని' సంతస - మంతుముట్టెఁ
జుట్టు పట్టు తేండ్లుఁ దలలుఁ - గొట్టుకొనిరి
రాణివాస మెలర్చెరెం - తేనిఁ సీత,
యెడఁద నిండారు సంతోస - మినుమడించె. ౧౧౫

కం॥ 'రాము'నిఁ దలి దండ్రులకును,
బ్రేముడి నీ పోలు పొందు - వే నెఱిఁగింపం
గా మునువచ్చిరి యాణియ
మే మొదలూడి పడినట్లు - లిట్టలపు మదిన్ ౧౨౦

ఆ। వె॥ 'దశరథుండుఁ దలఁచెఁ - దబిసుతో బిడ్డల
పంపు నెడఁ గలంకు - పడితి - నేఁటి
మేలుఁ దలఁపరాని - దై అగ్గొనర్చె ముం
దేది? జేరగు నేరి - కెఱుక పడును. ౧౨౧

గీ॥ 'సీతఁ' గై సేసి వాసిమై - చెలులు పూస
రములుఁ గయి దండనిచ్చిరి - 'రాము' మెడను
బేర్మిమెయి నప్పనము సేసి - కూర్మివడసెఁ
దాను మగనినిఁ గొను బత - మూను 'సీత'. ౧౨౨

చం॥ పలువురు జోదు లెట్టెదుర -
ఫట్ అని (పట్టని) చిచ్చెఱకంటి విల్లుఁ దు
న్కలఁ బొనరించి పోటరికిఁ
గానుకగాఁ జెయిసాపి తీసికో
వలయు నటంచు 'సీత'నిడె -
బత్తి మదిన్ 'జనకుండు' చుట్టు ప
ట్టులు బళిరాఁ సెబాసని క - డున్
బొగడన్ గయిదండ లిచ్చుచున్. ౧౨౩

కం॥ 'జనకు'ని కొమరిత 'నూర్మిళ,
పెనుపరి 'లక్ష్మణున కొసఁగి – పెండిలిచేసెన్
దన తమ్ముఁడగు 'కుశధ్వజు'ఁ
డనుజేసి కొమార్తె లిరువు–రం దొకరితయా. ౧౨౩

గీ॥ 'మాండవి'ని 'భరతు'నకిచ్చి – మఱియును 'శ్రుత
కీర్తి 'శత్రుఘ్ను'నకు నొసం–గి కొలువరులు
మేటి హంవీరుల కొలువు – కూట ముందు
'జనకుఁ'డొనరించెఁ బెండిలి – జెగముమెచ్చ. ౧౨౪

గీ॥ పెండ్లి సంబర మంతయుఁ – బెచ్చురిల్లి
వరుసగాఁ దొందరలుఁ గొంత – వఱకుఁ దఱఁగి
వేఁగు తఱి చేందుకుంబలె – వెల వెల నయి
పలుచేఁ బొఱిరి యిరువాగు – బందుగులును. ౧౨౫

కం॥ కానుకలుఁ బసిఁడి సొమ్ములు
నేనికలున్ వారువమ్ము – వెలనాగలు నె
న్నె నల్లిండ్ల నొసంగెను –
దానయి 'జనకుండు' కొమరి–తలు నలువురకున్. ౧౨౬

కం॥ అరదమ్ములు పెక్కు–వపై
నరుదెంచిరి పెండ్లి వార – లందఱ'యోధ్య'క్
బెరిమ నొరిచు మది వచ్చిరి –
తిరుణాళ్ళకుఁ బోలెఁ బజెలు – తెందేపలుగా. ౧౨౭

చం॥ అటఁ జేనుదారిలో నడుమ -
యా 'జమదగ్ని' కొమారుఁడడ్డి యె
చ్చట కిటుబోవ నెంతురిఁక -
సాగదు నిల్వుఁడు జేసికంటి విల్
పుటపుటఁ ద్రుంచి తంట యిటు -
పోలునె? బీరముఁ గల్గెనేనిఁ ద్రుం
చుటకిదె! నాదువిల్లుఁ దెగఁ -
జూపుమ! మేటి మగండవైనచో! ౧౨౯

కం॥ అనినంత 'దశరథుం' డొ
య్యనఁ జేతులుఁ గట్టుకొని య_యా! తబిసులకున్
గినుకఁ జెనకంగ నగునే?
కనికరమున గుఱ్ఱవానిఁ _ గావుండనినన్. ౧౩౦

కం॥ ఇరువదొక మారు ఱేండ్లన్
బరిగొని తుత్తుమురు సేయు — బాపం డెదురన్
వెఱఁ బఱవక నిలుపోపుట
లుఱవే! యీ'పరశురాముఁ_డుండు టెఱుఁగవే?. ౧౩౧

కం॥ ఊరక పోనిత్తునె? తెగ
టారుచు పనిఁ బూనకుంట _ యనువగునే! రా
రాఁ రామా! యియ్యెడఁ దెక
తేరకు నిను విడుతునే? పదింబడిగ ననన్. ౧౩౨

కం॥ రుసిపాపవు బాపఁడ వ
ప్పసముగ నీతోడఁ బోరఁ_బాడియె? యీాయ
క్కసమేల? వదలుమనఁ గ
క్కసపున్ వాఁజూపుఁజూచి_కడ కిట్లనియెన్. ౧౩౩

కం॥ నాయొజ్జే విల్లు విఱిచిన
నీయొళవరి తనముఁ గనక_నిను విడువ ననన్
చేయెత్తి వింటఁ గోలన్
డాయన్ బాపండు గడగ_డన్ వడఁకాడెన్. ౧౩౪

ఉ॥ 'రాము'ని డాసి యా'పరశు –
రాముఁడు' దేవర వీవు, సాజేమా
'రాము'ఁడటంచు నెంచి యిటు –
ప్రల్లదమాడి యెఱింగితిప్పుడ న
న్నే మెయి నేనిఁ బ్రోవ, నెన –
రెంచుమటంచు 'మహేంద్ర' మేగెదన్
దామిపుడోము చో–నని వి –
తావితలై పలుసార్లు వేడినన్. ౧౩౫

కం॥ మనుగడ నీసరు దేన
మ్మున్న గడపుచు మిన్నకుందు_మొగి విడిచినచో
నన 'రాముఁడు' సరియనియెన్
జనియెన్ జమదగ్ని కొడుకు_చాలని కడఁకన్. ౧౩౬

కం॥ ముదుసలి ఱేడగు 'దశరథుఁ'
డెద సంతస మంది పయన – మెంతయుఁ దొరగా
ముదలించె నంత యూరున
బదిలముగాఁ జేరి రెల్ల – వారరుదారన్. ౧౩౭

కం॥ కనుచూపు మేరఁ బజ పరి
గొని చూచిరి దీవెనలను – గురిసిరి పెద్దల్
తన రాణివాస మలన
ల్ల నివాళులొసంగ మేళు – లం బడయు మదిన్. ౧౩౮

గద్దెము। కం॥ కలదన్నియెడలఁ దెలియం
గల వారికిఁ దన్నుమించి – కలదే? మఱెందున్
బలుకవె! మదిఁ దాటిన యా
వల వెలుఁగే నిక్కమంచుఁ – బ్రామినుకులొగిన్. ౧౩౯

రామ కత

మలిపాలు (అయోధ్యాకాండము)

కం॥ జగమంతయు నీవే యని
ముగితికి నీవాలవాల – ముగదా! యని సో
యగముల నెలవని బూ
తగముల కాదరు వటంచుఁ – దలఁచెద! సామీ!

ఆ॥వె॥ అంతఁ గొంతవడికి – నా 'రాము' పైఁ గూర్మి
నేలుబడి నొసంగ నెంచి కొలము
సామ లెల్లఁ బిలిచి – తామదిఁ గోర్కినం
తయును దేటపఱచె – 'దశరథుండు'

ఆ॥వె॥ పజకుఁ జాటఁ బంప – వచ్చిరి తెందేప
లుగను మంతనమ్ము – లును జేరుపఁగ–
నిచ్చగించి రంత – నేకతమాడి 'రా
మునికి రాచటెకము – ముట్టఁజెప్ప

గీ॥ పుడమి జేడెంతో! సంతస – మున నెడంద
విరియ మంతిరులను బిలి – పించి వలయు
కర్జములొనర్ప సంబారు – గములఁ గూర్పఁ
గూర్పరుల నేర్పరించెను – నేర్పు కొలఁది.

కం॥ తనయేలు బడికి లోఁబడు
కనుచూపు కొలంది మేరఁ గడచిన నాడుల్
తనవసమగు వణితమ్మునం
మునుకొని 'రాము'నికిఁ బట్టమునఁ గట్టుమదిన్. ౫

కం॥ పలునాడుల పున్నెపు పె
రుల నీళ్ళను నాకుటింటి - రుసి యడుగుల దు
మ్మలవోకఁగఁ గొని తెచ్చిరి
యిలవడు నేలుబడి కనువు - నగు సరకులోగిఁ. ౬

గీ॥ ఏలుబడి గద్దె 'రాము' నెక్కింప నెంచి
పెక్కు నాడుల ఱేడులఁ బిలువఁబంచి
కబురు 'దశరథుఁ' డంపె న - గ్గలిక మించి
'రాము'డది వినితల్లిఁ జే - రం దలంచె. ౭

గీ॥ తల్లి యడుగుల కెడ మ్రొక్కి - తండ్రి మాట!
జెప్ప మొదలిడు నంతలోఁ - జేరఁబాఱె
పిన్నతల్లి 'సుమిత్ర' యం - పిలిన బత్తి
నామె హజ్జల మోడ్పుఁగేల్ - 'రాముఁ' డిచ్చె. ౮

కం॥ ఇది యిటులుండఁగ 'దశరథుఁ
డెదమెచ్చిన కజ్జమగుట - నెంతయు నెలమిన్
బొదలాడి పూన్కిఁ దెలుపఁగ
మొదలిడి యటవదలి యంతి - పురికిం బోయెన్. ౯

కం॥ రాణులెఱింగిన సంతస
మూనెదరని తేఁపలుక నోఁగి జేతనుపడెన్
గాని ‘కయికమ్మ’ యెదురుట
చే ననువగు పనియె - కానిచేఁతగ మారెన్. ౧౦

కం॥ ఉన్నట్టు లుండి క్రన్నన
జెన్ని తెగుల్ దగులు పగిది - జెగమెఱుఁగక తాఁ
గొన్నట్టి కోడి కోకకా
లన్నటు ‘కైకమ్మ’ లేకి - యై సోఁకాయెన్. ౧౧

కం॥ ‘రాము’న కెగ్గొనరింపఁగఁ
దా ముసు దలపోయు కతనఁ - దఱి జేతపడుటన్
ఏమరక యెఱిఁగి - ‘మంథర’
బూమెలు వన్నంగఁ ‘కైక’ - పొంతకుఁ బోయెన్. ౧౨

కం॥ ఏమేమి? కుట్ర పన్నెనో?
ఆ‘మంథర’ విసపు గాలి - యులమెనో? వారే
ట్లామెకుఁ బల్కిన పల్కులె!
ప్రామినుకులఁ బోలెఁ జెల్లు - బడి కాఁజొచ్చెన్. ౧౩

కం॥ ‘కౌసల్య’కును ‘సుమిత్ర’కు
వాసిమెయిం బలికి - ‘కైక’ వద్దకుఁ జేన త్రే
డాసమెయి, బిలువఁ ‘కైక’ యె,
రోసపు గది నుంట తేని - తొవ్వె్మ విఱిగెన్. ౧౪

కం॥ అనువు మెయిఁ బిలిచి పలికిన
వినియు విననియట్టులుండి - వింగడమున దా
ననియె, నిటు మున్ను నేఁగో
రిన కోర్కులఁ దీర్చి నవర - రింపుఁడు పనులన్. ౧౫

కం॥ సత్తెమ్మే యెడుగడ యగు
సత్తెమ్ము కొలమున బొడమి - సత్తెము కొఱకై
కుత్తుకలు వోవ నోర్చెడి -
సత్తుం గల జేడదెట్లు - సత్తెముఁ దప్పున్. ౧౬

కం॥ కొడుకుల పయి ప్రేముడి విడి
వడకయ సత్తెమ్ము విడిచి - బ్రదుకొల్లక యె
క్కుడుఁ గుతిలపడియు నీకో
రెడి కోర్కిం దీర్తు నంచు - జేడు నకిక నెన్. ౧౭

గీ॥ 'రాము'నకుఁ గాక నాడు 'భ - రతు'న కిడుట
యాతఁ డీరేడు నేడులు - నడవినుంట
రెండు కోరిక లేరికో - రినది 'కైక'
సరియె, యటు లిచ్చితంచు ద - శరథుఁడాడె. ౧౮

గీ॥ 'కైక'చెడు పేరు పడుటకో? కాక! 'రాముఁ'
డడవి నిడుమలఁ గుడువనో? పుడమిజేడు
వలపు కొసవెత్తి బలియుటో! తొలికొలంపు
సత్తెమును నిల్ప నిట్టి క - ట్టమ్ముఁ గలిగె. ౧౯

కం॥ పలుకుట తడవుగఁ గను గ్రు
డ్డులు క్రిందికి మీఁది కెటున _ టూల్ దిరిగి నురుం
గులు సెలవులఁ బడి వెలలన్
టల పల నయి పడక పయి గ_బాలున పడియెన్. ౨౦

గీ॥ నలు దెసలఁ జిమ్మచీఁకటు _ లలమె, నెఱకుఁ
దారు పులుఁగులు గూండ్లకుఁ జేరఁబాఱె
నాకసం బంత సీసంపు _ ఱేకు వీఁక
నల్లనై కానుపించెఁ గ - న్బ్రామి పజెకు ౨౧

కం॥ అటనట రిక్కలు తటపట
పొటమరిలెన్ గంకి గింజ _ పుట్టి నటుల్ చీఁ
కటి పలపలవోఁ దొలిమలఁ
బుటపుటనై రే వెలుంగు - పొడమి వెలింగెన్. ౨౨

గీ॥ జవ్వనము, వెన్నెలయు, సిరి, జెగము నంత
హాయిఁ జేకూర్చుఁ గాన నా _ రేయి పిండి
యారఁ బోసినటుల్ చెలు _ వారె జిలుఁగు
వెలుఁగు లొలసిన వెన్నెల _ బలిసి మివుల. ౨౩

మ॥ ఎఱుకై తెక్కలుఁ దట్టుకొంచు
బయలెం _ తే గ్రుడ్డుకాన్పుల్ సరా
సరి పోయెన్ మెఱుఁగెక్కె_ నల్వలఁకులి _
చ్చెన్ గాఁపులుం గాండ్లుఁగ

ట్టిరి - వేవెల్గటుపైనఁ దూర్పుదెసఁ
బా_టిల్లెఁ నిగారింపు పెం
పురహింపన్ జగమంత మేలుకొని
యేపుం జూపి ప్రాపుం గొనెన్. ౨౪

కం॥ ఊఁకించి కాకి మూఁకలు,
కా - కా - యని తెక్క - లడఁచి_కకవిక పాటుఁ
జేకొని యంతిపురిం గడి
వోక, రవాళించె సకున - ముం దెలుపునటుల్. ౨౫

గీ॥ తటెఁ గడచిపోయె 'లగనము'ఁ - దప్పిపోవుఁ
గాన 'దశరథుఁ' బిలిపింప - నౌనటంచు
నోజ్జగు 'వసిష్ఠుఁ, డంపిన - నొగి' సుమంత్రుఁ
డరిగెఁ గైకేయి, నగరు డా - యంగఁ దొరగ. ౨౬

గీ॥ వేవెలుఁగు జిల్గు వెలుఁగులు - వెలలఁ బాఱె
నేలుబడి గద్దె 'రాము' నె - క్కించు లగన
మల్లదే! వచ్చె 'దశరథుఁ' - డరుగు దేరు -
నట్లు సెలవీయుఁ డని 'కైక' - నడిగి నంత ౨౭

కం॥ 'రాముఁ' డిటుఁ బుత్తేరం
గా మనుజేడానతి - నిడెఁ - గాన సుమంత్రీ!
ఆ మాటఁ జెప్పి పనుపుము
నేమము పాటించు మని, య_నియెఁ 'గైక' వడిన్. ౨౮

కం॥ ఆమాటలు మది నమ్మి స
రే! మంచిది, తల్లి! యట్టు—లే రాము, నిదే
ప్రేముడిఁ బంపెద నని, గా
రామున బలికెఁ — 'సుమంత్రి'—రామునితోడన్. ౨౯

చం॥ పిదప 'సుమంత్రి' పల్కు— విని —
వేగిరమే తన తండ్రి యొద్దకే
గఁ దలఁచి 'సీత' తోఁ బలికెఁ —
గైకమ, ప్రేముడిఁ బిల్వఁ బంపెఁ బో
యెద నని 'రాముఁ' డాడియొక —
యించుక జంపుతనమ్ము లేక య
య్యెదనున కేగి తండ్రిఁ గని —
యాదల వంచి జోహారు చేసినన్. ౩౦

గీ॥ తెప్పిటిల్లి లేచి — తేరి పాఱజూచి
యొడలు బడలుఁ దొడర — నుస్సురనుచు—
సొమ్మసిల్లి మెదడు — దిమ్మెక్కి— పలుకు పో
కడయుఁ జూపు లేక — కదల కున్న. ౩౧

కం॥ 'కైకమ్మ' యడుగుఁ దమ్ములు
సేకొని బత్తి మది మ్రొక్కి — చేరువ నిలువన్
పైకొని 'రాముని' కిట్లను
బాకున గ్రుమ్మినటు లామె— పరుసంపు నుడుల్. ౩౨

మ॥ పదునాల్గేడులు 'రామ!'
నిన్నడవికిన్ _ బంపించి నీకిప్పుడీ
యఁ దలంపుం గొను నేల్బడిన్
'భరతుఁ డో_య్యంజేయ మీతండ్రి బె
ట్టిదపుం గట్టడఁ జేసి చెప్పె నిది
తం _ డ్రీ! బత్తిమై కొల్చి చే
సెదా! త్రోపాడెదా! వంగడంపు
గుఱివా_సిన్ నిల్పెదో! దుల్పెదో! ౩౩

కం॥ అని కచ్చితముగఁ జెప్పిన
విని 'రాముఁడు' తలను వంచి – పినతల్లి కెదన్
హాణిగ లిడి తప్పనని రి
వ్వనఁ జెనె 'నాగేటిచాలు _ పుట్టువు' కడకున్. ౩౪

కం॥ నాగటి చాల్పుట్టువునకు
నాగడపుం గత జెరిగిన _ దంతఁ దెలిపి తా
వేగిరమునఁ దల్లుల కడ
కేగిన వారిది యెఱింగి_యిరువు రెరియఁగన్. ౩౫

గీ॥ 'రాము' వెంబడి 'సీత'–గా_రవము మీర
'లక్ష్మణుఁడుఁ' దోడరాఁబడి _ లముగఁ దల్లు
లిరువురం జేరి మ్రొక్కి– రెం–తేని బత్తి
జెరుగు కత విన్నవింప న _చ్చెరువు సెంది. ౩౬

ఉ॥ చుమ్మలుపుట్టి, బీడువడి - చొక్కి,
వనారిలి గోడుఁజెంది పే
రుమ్మలికమ్ము ప్రమ్మవగ - నూర్చి
కనారిలి యొార్చి నేమమున్
నెమ్మదిఁ గ్రమ్మ నెట్టెటులొ!
నీకును నీకును నీకు నేమమున్
బ్రమ్మ నటంచు నిండు మదిఁ
బల్మరు దీవెనఁ బ్రాలుపోసినన్. ౩౭

గీ॥ తమ్మిదొర వంగడమ్ము స - త్తెమ్ము మీర
కునికిఁ దమతేని యానతి - నొప్పజేకము
సేయమిని గుంది యేమియుఁ - జేయలేక
యిద్దఱొప్పి రడవికి వా - రేగుటకును. ౩౮

గీ॥ నారచీరలుఁ గట్టి కానలకు మెట్టు
వారిఁగని యూరివారు వెం - బడిలిరపుడ
కుమిలి పొర్లాడు నవ్వారి - గోడుఁ జూడఁ
దల్లిపజె చుట్టఁజేకము సం-తరిలె నరరె! ౩౯

గీ॥ 'రాముఁ' డడవికిఁ బోయె మా-రాము పడుటఁ
దెలిసి 'దశరథుఁ' డెనలేని - కలఁత నలఁగి
గోడుఁగుడుచుటతో నెడ - బీడువడియె,
నెమ్మదికిఁ దోడు నెమ్మోయి - నమ్ము సెందె. ౪౦

కం॥ జడలుంచి నారచీరలుఁ
దొడి బసుమ మలంది యడవిఁ - దొట్రిలి నడువన్
నడిదారి 'గంగ' యెదురే
ర్పడ దాటించెను 'గుహుండు' - రహిఁ బడవపయిన్.

కం॥ 'భారద్వాజు'ని - పాకన్
జేరంజేని రంత మివ్వులఁ - జెచ్చెరఁ బలుసిం
గారంపుఁ 'జిత్రకూటము'
నారసి సంబరము సెంది - రట - దశరథుఁడున్. ౪౨

గీ॥ అవలఁ 'గౌసల్యఁ బిలిపించి' - యజ్ఞదత్తు
నేనుఁగని చేంపఁ దలిదండ్రు - లిచ్చినట్టి
'తిట్టుఁ' దలకొనె నీనాఁటి - కిట్టులయితి
నక్కటా! చావుఁదప్ప దే - మందుననుచు. ౪౩

ఆ। వె॥ వనరి వనరి మివ్వుల - వాపోయి వాపోయి
కుంది కుంది డిందు - నంది డెంద
మెరియ సురియపోటు - నెయిది నటుల్ దుది
'దశరథుని' కుసురులుఁ - దటపటించె. ౪౪

కం॥ కానక కానక కనుసం
తే నడవుల పాలగుటకు - నెంతేవగపుం
బూనుచు హా! రామా! యని
పానమ్ములు విడిచె ఱేడు - బలు తగులమునన్. ౪౫

గీ॥ 'భరత – శత్రుఘ్ను' లకును వేఁ – గరులఁ బంప
నెఱిఁగి తమగుండె చెఱువులై – యెరియ నేడ్చి
చేయునది లేక తమయూరుఁ – జేరుకొనిరి
తాతగారూరు 'కేకయ' – తరలి వచ్చి. ౪౬

కం॥ 'భరతుఁడు' వచ్చిన పిమ్మట
జరిగిన కతలెల్ల నెఱిఁగి – చేయ్యనఁ దల్లిన్
దరిసించి గుండె చెదరిన
పరుసమ్ముల నెదిరి ఱిచ్చె – వడ మాటాడెన్. ౪౭

కం॥ నాపుట్టువుఁ గొను దోసం
బీపగిదిన్ గట్టికుడిపె – నేమని నిన్నున్
ఆపాడఁగలను కలుఁచేపు
మోపికలీ పానులంది_పొంది మెలంగన్. ౪౮

కం॥ చెడువంగడపున్ మొలకఁగఁ
బొడమిన నీకేటుల మంచి – బుద్ధి పొసంగున్
విడుచుట మేల్ తల్లి వినై
యుడరుట నిన్నేమి చేయ – నగు రాకాసీ! ౪౯

కం॥ దేవరఁ బోలిన 'రాముని'
నీవెటు లడవులకుఁ బంప – నెంచితొ? నీనా
ల్కావిత మెటులాడెనో? త
ల్లీ! వినఁజాలన్ దోసంగు – లెసఁగవె! నీకున్. ౫౦

కం॥ నీ కడుపున బుట్టుటచే
నాకీ వెతఁగాక! కల్గు _ నా మేటి యసం
బోకలుచే! మగనిఁ జంపిన
కైకమ్మా! నిన్నుఁదల్లి _ గా నెటులెంతున్. ౫౧

కం॥ అని తండ్రి సబము 'సరయువు'
కను గొని చేని యగ్గిఁబేర్చి _ కొడుకు పనుల్ దీ
ర్చిన మీఁద నన్నదమ్ములు
వనరి మిగుల నింటిపట్టు _ పాడటియున్నన్. ౫౨

గీ॥ కొలముసామి 'వసిష్ఠునిఁ _ బిలువనంపి
'రాము నెల్లైనఁ దోడ్కొని _ రాఁ దలంచి
తమ్ముతోడను నలబల _ గమ్ముతోడఁ
'జిత్రకూటమ్ము' మల దరిఁ _ జేర నరుగ. ౫౩

కం॥ అలబలముఁ జూచి 'గుహు' డి
చేల వేలొకో? 'రాము' పైనఁ _ జనదని _ నాడా
బలిమిఁ గనుమంచు మార్కొనఁ
దెలివిడి భరతుండు నిజముఁ _ దెలిపిన దోడ్తో ౫౪

కం॥ ఆరామునిపై బత్తిని
దారిని జూపించి 'గుఁహుడు' దనదారిఁ జనెన్
'భారద్వాజుఁడు' రాణువ
తీరుంగని యొడలు మండి _ తిరుగం బడియెన్. ౫౫

కం॥ భరతా! యేమిది? యడవులఁ
బఱచినదే గాక! 'రాము' పయి దండెత్తన్
బరిగొంటివి సిగ్గింతయు
వఱలదె? 'కైక' కొడుకగుట-వలనఁ గలిగెనో. ౫౬

గీ॥ మగనిఁ జంపించు మగువకుఁ-దగిన కొమరుఁ
డీవ యని ముల్కు-పల్కుల - నెదురుదిరుగ
నపుడ 'భరతుండుఁ' గేల్దోయి - యప్పళించి
యాదలను వంచి తుదకిట్టు - లనియె రుసికి. ౫౭

గీ॥ 'రాము' నిన్ వేడికొని పోయి - రాచేఱికము
నెంచి యెప్పటి యట్లప్ప - గించు కొఱకుఁ
దోడుకొని పోఁ దలంచితంచాడి నంతఁ
దబిసి తలముక్కలయిన సం - తసము బలిసి. ౫౮

ఉ॥ దీవనలిచ్చి, పొమ్మనెన, న-
దేపనిగాఁ బయనించి దెందమం
దావిలపాటు దారిబడి - యన్నఁ
గనుంగొను నాస పేర్మి నెం
తే వెరవారయున్ 'భరతుఁ'-
డిల్లరుదేరఁగ జూచి 'లక్ష్మణుం'
డావపు గచ్చకాయలటు -
లట్టె పెకిల్మని చిట్లు నల్లెదన్. ౫౯

శా॥ అన్నా! చూచితె! దండుతో 'భరతుఁ
డో - య్యాన్ వచ్చె విస్ఫోది యం
దు న్నిండారెను వార్వపుం దడము
కా - ల్దుమ్మెల్ల నింకెట్టులూఁ
కొన్నఁగ మేలె! యెదిర్చి క్రొమ్మగటిమిన్ -
గూలార్చి గెల్పొందుమా
యన్నన్, 'రాము'డు, నవ్వి 'లక్ష్మణు'ని
డా - యంజేరి తానిట్లనున్. ౬౦

కం॥ చెట్టెక్కి చూడనేలా?
కట్టలుకన్, 'భరతుఁడ'న జే_గా బత్తిమదిఁ
గట్టుపకారయి నిలుచును.
కట్టా! నీకంటె నతఁడె! - గఱువ యనఁ దగున్. ౬౧

కం॥ అనవిని 'లక్ష్మణు' డూరక
వెనుకంజన్ నిలిచెఁ గనుల వెంట జేడిఁ గొనన్
జెను నీరు దొనలఁ బాఱడి
యనువున భరతుండు, దరిసి హా! యని యేడ్చెన్. ౬౨

గీ॥ ఏమిరా! తమ్ముఁడా! యిటు లేడ్వ నేమి
కతమొ! తెలియదు మదికి విం-గడముఁ దోఁడరె!
నంచు 'రాముండు' బలికిన - నపుడ, 'భరతుఁ'
డయ్యొ మనలను విడి తొంటి - జియ్యఁ జేరె! ౬౩

కం॥ అనుటయు తడవుగ వారల
కనుదమ్ముల వెంటఁ దెలియ – కయె, కాలువలై
మునుకొని వఱదలు వాఱెను
గొనకొని వారెచటనుంటఁ – గూడ మఱచుటన్. ౬౪

చం॥ కడుపున జేయిపెట్టి పడి – గాఁ
గలబెట్టిన యట్టు లబ్బపో
యెడి పలుకుల్ వినన్ గలఁగి –
యేడ్వఁ దొడంగెను 'రాముఁ' డంటియుం
డెడి సయిదోడు 'సీత' పల –
వించుట లబ్బమె! చెంత పొంత నుం
డెడి జడదార్ల కన్నుల వి – యించె
వనారిలి కావి రేకలన్. ౬౫

కం॥ ఎడనెఱుఁగు కోనకాఁపులై
బడిబడి యితవాడి 'రాము' – బన్నముదుపఁ బా
ల్పడి రంతఁ గొంతవడి కూ
రడిలికి దేవరను బోలు – 'రాముం' డైనన్. ౬౬

కం॥ జేగమున మెయితాల్పులతోఁ
దగులాటం బుంట, వగపుఁ – దగులుకొనెన్ మి
న్నగు 'రాముఁ' డంతవానికి
నిఁగ మొఱకుల 'మాట' పల్క – నేలా? పొసఁగున్. ౬౭

గీ॥ రాణివాసంపు సేమ మూ - ఱఁగల పజేల
యునికి మఱి మఱి 'యడిగి' య - యోధ్యఁ గుఱిచి
పలుకునెడ 'భరతుఁ' డిట్లని - పలుకఁ దొడఁగె,
బత్తి చిగురొత్తు నెద తమ్మి - యొత్తిగిల్ల, ౬౮

ఉ॥ 'కైక'కు లోఁగి తండ్రివలు - కన్
దరమమ్మెట్టులాయెఁ గానకుం
బోక పోసంగుటెట్లు? దలఁపుం
బడియొల్బడి వీడి బోడవై
పీఁక మెలంగుటెట్టు లిది -
వింగడమేకద! రాచకోవిమై
నీకనుసన్న మమ్మరసి -
నీపజెపోలిక మమ్ము సాకవే! ౬౯

కం॥ నీయరయని యీయాణియ
మే; యొల్లన్ నీదు వెంట - నే వచ్చెదమం
చాయిత్తమైతి మనిపలు
చాయల 'భరతుండు' వినిచి - చక్కన్ బలుకన్. ౭౦

ఆ॥ వె॥ ప్రొద్దు వంగడంపుఁ బుట్టులు రాచేవా
రింత వెట్టులంచు - నెఱుఁగనైతి
కసటు సేఁత నసము - 'గంగ'లోఁ గలిపిన
రాచకొలమదెట్లు - రాణకెక్కు. ౭౧

సీ॥ 'ఇక్ష్వాకు' కొలము వా - రేనాడు నాడీ - త
ప్పనిమాట, పదుగు రేర్పఱచు బాట,
తండ్రిమాటలు జవ-దాటని నీవది
విడచుట లూపిరి - విడచుటె యగు,
సత్త్వారిలు సొచ్చు - నటు కొనఁదిరుగుట
హానుకోటను నడ - యాడు జాడ
కనుమూసి తెఱచులో - నవె యానఁ గడచేను
మఱిరాక యూరూరుఁ - దిరుగ నగునె ?

గీ॥ ఏలుబడి గద్దెనెక్కి - నిం - డోలగమునఁ
బజల బిడ్డలవోలెఁ గా - పాడు టుఱవు
యింతకంటెను దరమము - లేమికలద
టంచు 'రాముఁడు' 'భరతు'ని - కనియెఁ గూర్మి ౨౨

ఆ॥వె॥ ప్రొద్దులేని పవలు - పోలిక, నెత్తావి
పొసఁగనట్టి మల్లెఁ - బోలె నీవు
లేని యూణియమ్మ - లెస్స! యుండునె? దిక్కు
రాయఁడుండనట్టి - రేయిచాయ ౨౩

గీ॥ అనిన 'భరతు'నకును 'రాముఁ' - డనియె; నిట్లు
తమ్ముడా! 'దశరథుండగు - తండ్రి - కొడుకు
నైన నేసత్తెమునకింత - యపసరిల్ల
జగము ముగిలికి లంకె యే - పగిది జేరుగు. ౨౪

గీ॥ సత్తెమున లేని మనుగడ – జగతి కగునె?
సత్తెమే లేక యెల్లప్డు – జగము బ్రదికి
యుండినను మండినను గాని – యొకటె సుమ్ము
గాన సత్తెంపు నడవడి – మానలేను. ౭౫

కం॥ మన కొలమున సత్తెపు వి
త్తన మెప్పటినుండియో, యి – తవుగ మొలిచి మ్రో
డును నయి కాచి పజ్జె దని
సనఁ జేసె దానిఁ ద్రుంపఁ – జనునే? భరతా! ౭౬

గీ॥ అనిన 'భరతుండు' మాటాడు – నంత 'రాము'ఁ
డిద్ది నా – యానగా గడి – యింపు మింకఁ
దప్పరాదు సుమా! యని – యొప్ప జెప్ప,
'భరతుఁ' డా'రాము'తో మించిపలికెనిట్లు. ౭౭

అ॥వె॥ నీవురాక యిచేట – నిలిచినఁ బానమ్ము
లూడ్తు దబ్బ సెజ్జ – నుండి యిపుడ
యనుచుఁ బల్కు తమ్ము – నరసి కౌఁగిటఁ దీసి
కుస్తరించి కూర్మిఁ – గొంత వినిచె. ౭౮

గీ॥ కొలము నడవడి దరమముఁ – గూడ ప్రొద్దు
వంగడముఁ బుట్టి సత్తెమ్ము – వదల కునికి
పుట్టు వొందిన నే తప్పి – పోవు నడల
భరత! నేపుట్టి యేమి లాబమ్ము చెపుమఁ ౭౯

కం॥ అని చెప్పి యొడంబఱచిన
విని 'భరతు'ని కోర్కెఁదీర్ప - వెరవనియు 'వసి -
ష్ఠుని' యాన వినికి 'రాముం'
డనువున, దమ్మునకుఁ బావ - లందిచ్చె వడిన్. ౮౦

గీ॥ 'శత్రుజయ' మను నేన్గుపై - సవదరించి
పావలను గొనిపోయె సం - బరముఁ బెరయ
'భరతుఁ'డా 'నందిగామమ్ము' - పట్టుఁజేరెఁ
గొండదారులఁ బట్టి 'రా - ముండు - మెట్టె. ౮౧

గద్దెము॥ కం॥ ఉన్నావో! లేవో! జగ
మెన్ని తగాదాలఁ బడియె! - నిటుఁ నుండఁ గలాఁ
డన్న యెడ, సేఁత - కుమ్మరి
యున్నాఁడని తెలియు టెంత - యో! తెలివి పబూ! ౮౨

రామకత

(మూఁడవపాలు అరణ్యకాండము)

క౦॥ నీయునికి లేక జగమే
మాయను నీయునికిఁ గలుగ _ మఱి పొడచూపున్
నీయంత గొప్ప తేజీ
యామెడ లేడిదియె, సత్తె _ మగునో సామీ! ౧

గీ॥ రక్కసుండు 'విరాధుఁడన్' మొక్కలీఁడు
గదిసె నీలోన 'సీత'ను గుదియఁ బట్టి
చెంకలోఁ బెట్టుకొని యాతఁ _ డింక సిట్టు
లాడఁ దొడఁగెను కరవాఁడి _ వేడి పలుకు _ ౨

క౦॥ జడదాఁరుల వేసముఁ గొని
పడఁతి యొకతె వెంటనంటఁ _ బఱతెంచితివే
జడదార్ల పచ్చి నెత్తురు
గడగడ నే ద్రావునట్టి - కట్టడ; రామా. ౩

క౦॥ అన విని 'రాముం' డట 'ల
క్ష్మణు'తో మాటాడ నపుడె _ చంపెద వీనిన్
మును 'భరతు'పైన నలుకయి
తనిపైఁ జూపింతుఁ జూడఁ _ దగు నా బలిమిన్. ౪

కం॥ అని పలికి యంప పొదిఁ గల
మినుకుటలుంగును బెకల్చి – మిడి లావు మెయిఁ
గనుపించి వేయ నెత్తురు
దొనఁబడి పాఱునటు వాఁడు – త్రుంగెఁ బ్రుంగెన్. ౫

కం॥ 'శరభంగు' 'మందకర్ణి'ని
నరసి యగస్త్యుని' బొగడి 'జటాయువు'ఁ గన మూ
వురు న బ్రమంద నాకొనె
పరగున మీతండ్రి కయిన_సఖుఁడను రామా! ౬

కం॥ 'అరుణు'ని కొడుక 'జటాయువు'
పరగును నాపేరు మిఘల – బలిమిఁ గలాఁడన్
బెరిమన్ నీకయి మేల్మ
లోరిమఁ గూర్తునన 'రాముఁ' డూకొని వెడలెన్. ౭

కం॥ చేని చేని 'పంచవటిన్' ల –
క్ష్మణ! చూచితె; యిదియ మనకు_మనికి కునికికిఁ
జెన్నఁగాన నాకుటిలు నొం
డనువుగ జేతఁగూర్పు మనుచు – నానతి యిచ్చెన్. ౮

కం॥ సైదోడాకుటిలున్ నిం
పాదిగఁ గై సేయ నదియ – ప్రాపై వారం
దాదట నుండఁగఁ బండ్లకు
గాదిలి సయిదోడుఁ బంపఁ – గా నొక్క యెడన్. ౯

ఆ। వె॥ వెదురు పొదరు నఱకు - నదనునఁ జంబుకు
మారుఁ డూరు పేరు - మాసిపోవఁ
గాంచిఁ లక్ష్మణుండు - కళవళిపడి యన్న
గారి మ్రోలఁ జెప్పి - కావుమనిన ౧౦

గీ॥ అడవి కాఁపుల వలన న - య్యది యెఱింగి
దోసమును గాదటంచు సం - తోసపడిరి.
యింతలోఁ జుప్పనాతి య - య్యెడకు వచ్చి
తన కొమారుఁడుఁ జచ్చినాఁ - డని తెలియుట ౧౧

మ॥ కనుగ్రుడ్డుల్ నిడుచంద్ర నిప్పురవలై -
కన్పింపఁ గిన్కన్ దటా
లున బర్వెత్తి నిజేమ్ము సెప్పఁడిఁక
మీ - లో నేరు? మా కుఱ్ఱవా
నిని దున్మాడిన వాఁకటన్నఁ దబిసుల్ -
నిక్కమ్ము! తేడొక్కఁడా
తనిఁ ద్రుంచెన్ 'బొదటిల్లు వ్రచ్చునెడ
నా - తర్వాత నెట్లేగెనో ౧౨

కం॥ అని వెఱపున మిడుకుచుఁ బ
ల్కిన బోడల వీడు పట్టుఁ - గెలఁకుల వెదుకన్
జనె నటనట.నొకచో, రా
ముని సీతను లక్ష్మణుఁ గనె - ముగురెట్టెదురన్ ౧౩

సీ॥ తెలిదమ్మి తేకు వెన్నెల వన్నె జేతగూర్ప్త
కళుకుఁ దేర్చిన సోగ — కనులఁ జూచి
పున్నమ చందురు — నున్న కందేర్చిన
ముగుద జాబిలిరేక — మోముఁ జూచి
యెలదీగ బాగు మీ — సలఁ జిందుఁద్రొక్కు క్రొ
మ్మొలక నవ్వుల తీరు — వలనుఁ జూచి
బోరతల్పుల నొక్క — మారు మీరఁగఁ జాలు
ప్రమ్ముఁదేటు వెడంద — ఱొమ్ముఁ జూచి

గీ॥ బలిమి దూపెత్తు నిడుద చే — తులనుఁ జూచి
మిసిమి సురతాణి జాడాలు — మేనుఁ జూచి
యొడ లెఱుంగక వలవంత — యొత్తరింప
'రాముఁ' జూచిన మది నమ్మ — రానిదాయె. ౧౬

గీ॥ వలపు కొసవెఱ్ఱి మందు సా — పడిన కతన
జగముఁ దోఁపక తనబిడ్డ — చావు నెఱిఁగి
కూడ 'రాము'నిఁ గనినంతఁ గ్రుంగిపోయె,
సారిది వలపు విసమ్మొకఁ — జుప్పనాక! ౧౭

కం॥ 'రాము' దరిఁజేరి నీ — పగా
నామదిఁ గలదంచుఁ బల్కి — నన్ 'రాముం'డీ
గామును దిద్దుడు సేయం
గా మెలకువ యనుచు. నాకుఁ — గల దొకయాలున్. ౧౮

కం॥ ఈ నా చిఱు తమ్ముని కా
లేనియు లేదంచుఁ బలుక - నెగబడి వలపన్
తాణా తెఱచి దివాణము
పోణిమి దొరసాని కీవి - పోలికఁ బలికెన్. ౧౭

చం॥ అదివిని 'లక్ష్మణుండు' మొయి -
యంతయు సూడిన జాడ పల్కు - నీ
నుదురున సూదిఁ గ్రుచ్చినటు -
నొవ్వగు ముక్కు - చెవుల్ విదుర్చి పం
పఁ దగు నటంచు నెంచి పిద -
పన్ దఱిగెన్ దన యన్న సన్న కన్
దుదఁ గనఁ జాలి 'లక్ష్మణుఁడు'
తోడనె యాపని చేసి తీరినన్. ౧౮

కం॥ ఖరుఁడున్న కొలువు కూటము
దరిసి మొయిన్ నెత్తురొలుకఁ - దటపట నేలన్
బొరలాడె నేడ్పు కూడుగ
బిఱుసున బలుకాడె గోడు - పెంపరలాడెన్. ౧౯

ఉ॥ ఎవ్వఁడు కన్ను మిన్నెఱుఁగ - కీ
కొఱగామి పసిన్ బొనర్చె వాఁ
డెవ్వఁడు మిత్తి నెత్తి పగి - లించు
తలంపున పంతగించెఁ దా

నెవ్వాఁడు మిత్తిగాంగఁ దల - నెక్కిన
'గంగ'ఁ గలంపఁ జూచు వాఁ
డెవ్వాఁడు నన్నెఱుంగకిటు -
లేడ్తెఱఁ జేసెను మీఁదెఱుంగకే. ౨౦

చం॥ ఖరుఁ డిటులాడ రక్కసులు -
గండు మగంటిమి మించు జోదులై
పరిఁగొని 'రాము'పైఁ గినిసి -
పల్కుచు నుల్కుచు నీజగమ్మె పె
ల్కుటి మసిచేయు ఛాయ -
సెలగో! సెలగో! యని గుంపుకట్టి వ
చ్చిరి పెను బూతముల్వలె ని - సీ!
యతఁడెంతని? పోటు మాటలన్. ౨౧

కం॥ వచ్చిన 'దూషణు'ఁ దోడ్తో
వచ్చి 'ఖరుని జంపినంత - వడివడిఁజేనిపే
రచ్చువడ 'రాము' బలిమిని
మెచ్చి 'యకంపనుఁడు' పోఁకు - మేటికి వినిచెన్. ౨౨

ఉ॥ అత్తఱిఁ జుప్పనాక యలుఁ - గంటిన
జింక తెఱంగు నొత్తి ప
ర్వెత్తుచు నన్నకాళ్ళఁ బడి -
యేడ్చుచుఁ గన్నుల నెత్తురొల్కఁ జే

ఎత్తిన గిన్నెఁ డిట్టుచు స –
యింపఁగ లేని నొగుల్ దగుల్కొనన్
దత్తర మెత్తి యొత్తిగిలి – తాఁ
బడు బన్నములన్ని యెన్నుచున్. ౨౩

కం॥ ముకుసెవులుఁ దెగిన మొగము
న్నకుఁ జూపక చూపి కెవ్వ – నన్ గేకలిడన్
సెకఁదాఁకు మేని తాల్పుటు
కకవిక పాటొందు నన్ను – కడఁ జెల్లెలనెన్. ౨౪

చం॥ అడవిని నాకుటింట నొక – యన్న
యుఁ దమ్ముఁడు వారి వెంబడిం
బడఁతుక యొండుఁ గద్దు నెల –
మాదిరి మోము వలంతి సింగపున్
నడుము వెలంది వెన్నెలను –
నవ్వెన నవ్వుఁ బదాఱు సాలులన్
బడసిన జవ్వనిన్ గనుల –
పండువుగాఁ గనుగొంటి మాయురే! ౨౫

కం॥ జగమంత కడిగి గాలిం
పఁగ నగపడ దొక కడాని – బరిణెఁ గనుఁగొనం
దగు నాకే తగుఁదగు ననఁ
దగులాటపు టెత్తికోల్గ – దా! నీకయినన్. ౨౬

కం॥ ఆ నెలఁత నాకు వదినగ
వైనన్ నా భాగ్యమేమి? – యని పలుకుదు నీ
కేనబ్బు టలసదనియే !
నానమ్మిక మింతచూచి–నన్ దెలియ నగున్. ౨౭

కం॥ అనిచెప్పిన చెల్లెలి యే
డ్పును మాన్పి యలంతి పల్కు – పోకడఁ బోపొ
మ్మని యిదె! బరతము పట్టిం
తును జేపో ! మాపొ! చూచు–దువు నాబలిమిన్. ౨౮

కం॥ అనిపలికి చెప్పినటు చే
సిన గద! నాబతినఁ దీఱుఁ – జేయుమి వాకా
టున కురవగు నని నిడుద తలం
పున మిగులన్ వగలఁ బొగిలి – మొఱకుఁ దనమునన్.

కం॥ మరునాడు 'రావణుఁడు' తన
యగదముపై నెక్కి–నిక్కి – యడవికిఁ జనిచె
చ్చెర 'సీత'ను బెల్లింపున
బరువడిఁ గొనితేర నెంచి – పయనం బయినన్. ౩౦

కం॥ 'మారీచుఁ'–జేరి తనకుం
గూరిన సెగ్గింపుల వినఁ – గోరి పలుకుచున్
గేరుచు 'సీత'ను బడయం
గోరిక కలదంచు నతనిఁ – గొండాడు తఱిన్. ౩౧

శా॥ ఔరా! రావణ! నీవ పల్కినటు నీ -
దౌ యుక్తి-వుల్ రక్కసుల్
మూఁ తా మొందిరి 'రాము' చే
నతఁడనన్-మంపిల్లె నీబుద్ధి యాఁ
హా! 'రాముం' డన నీసరుండె!
మెయితా - ల్పంచుక మదిన్ నమ్మి నీ
పీ ర్రేదిమ్మరి చేఁతలన్ జెనకె దో? -
యీం కర్జముల్ మానుమీ. 37

కం॥ అని పెక్కు తెఱంగుల బు
ద్దిని గఱపిన బదులు వలుకఁ - దెగ తెంపునఁ ద
చ్చనలాడుట కంటెను 'రా
ము'ని ప్రోలను జేచ్చుటెంతో! పున్నెమటంచున్.

మత్తకోకిల॥ వాఁడిపలుకుల నొప్పునాడిన -
వాఁడు రావణుఁ గూర్చి యి
వ్వాడు మోఱకుఁ డడ్డుచెప్పిన -
బన్నముల్ గలిగించు నా
పాడుచావున కంటె 'రాము'
ని - పజ్జేఁ జేచ్చుట మేలటం
చాడికల్ గొనిఁ రావణుం గొని -
యాడెఁ దీయని పల్కులన్. 38

ఆ॥వె॥ నీవ చెప్పినట్లు నేఁగూర్తు నీయాన
దప్పనంచు నెడఁద - నొప్పగించి
నంతఁ బసిఁడి లేడి - వయి 'సీత' చెంగటఁ
బరువుఁ బెట్టుమనుచుఁ బట్టుఁబట్టె. ౩౧

కం॥ ఇది నెఱవేర్చినచో! నె
య్యది మార్వలుకకయె, సీమ - యం దొకసగమున్
దుదిఁ బంచియిత్తుఁ దప్పను
మదినమ్ముము నిక్కమనుచు - మఱి మఱిఁ బలుకన్.

కం॥ బ్రతికితిని దేవరా! యని
యతని వలం దవుల కీవ - లావలఁ బడితిన్
వెత రానున్నది కాని -
మ్మతుకు బ్రతుకు కంటె మేల్మి-యగుఁ జావైనన్. ౩౨

కం॥ మేలుఁగదా! యని రక్కస
యేలిక చే సెలవు నంది - యేతెంచెను దా
నోలి మెయి తాల్పుఁ బ్రాపే
చాలు ననుతలంపు - గుంపు - సంపతిలంగన్. ౩౩

సీ॥ మేలిమి మెట్ట విల్మోటిచే నున్నట్టి
జింకకు దీనికి - లంకె యేమొ?
చెందురులోని ప - సందగు నిత్త్రికి
దీనికిఁ జెలికార - మానొ! యేమొ?

మించు మించిన సంచు _ నొంచిన యిద్దాని
 మేని మెఱుంగు ని - ల్పానెనేమొ ?
అడవి మెకాల ను - న్నట్టి క్రొన్నడతీరు
 సారు లీలేడికిఁ _ గూరెనేమొ ?

గీ॥. వేల్పు పడఁతులు వింతకై _ విడచి సంత
సమున గన్గొని మఱియు మె - కమొ ? మఱేమొ ?
యనఁగ, నందమ్ము చెందమ్ము పుణికి పుచ్చు
కొన్నటుల్ లేటి వెలిఁగెఁ గ్రొం-గ్రొత్త మిసిమి. ౩౯

గీ॥ చెవులు. ఱిక్కించి కన్నులుఁ జేరెఁడేసి
బెళుకు చూపులఁ జూచుచు - వెలికి నుఱికి
కుప్పిగంతులు వైచుచుఁ గొమ్ములెత్తి
పర్వి గిట్టలదుమ్ము ను - ప్పరము మెఱయ. ౪౦

మ॥ వలకేలెత్తి కుఱంగటన్ బువుల
 రా - ల్పన్ బూనికన్ జీలు కొ
మ్మల నాడించుచు నిట్ట నిల్వన
 గనెన్ _ మ్రాన్పాటుఁ బాటిల్ల ని
మ్ముల నెందుంగనఁ బోని క్రొందళుకు సొం-
 పుల్ నింపు జింకన్ జిలుం
గులు వెల్గొందిన యంద చెందములు మై-
 కొలాయెనా 'సీత'కున్. ౪౧

కం॥ ఎటులైన దానితో న
చ్చట ముచ్చట నాడుకొనఁగ _ సంబరపడి ప
ల్కుట కిచ్చగించె 'రాము'ని
కట నాగెలుచాలు పేరి _ యతివ తనంతన్. ౪౨

కం॥ కానితఱిఁ గట్టడులై, యె
వ్వానిన్ లోఁగొని కలంప _ వచ్చును _ మయితా
ల్వెనియు మదివచ్చిన యటు
బోనిచ్చున్ గోరికల నె _ పుడు బన్నపడన్. ౪3

కం॥ చెడుతఱి వచ్చునెడన్ గో
రెడు కోర్కులుఁ గూడ దాని _ రెట్టింపుగఁ బా
ల్పడుఁ గాన 'సీత' జింకకుఁ
బడు పాటులుఁ గట్టడలయి _ పలు వెతలనిడున్. ౪౪

కం॥ తనమగనిఁ జేరి నిగనిగ
మని నోటి నురుంగు వెన్నె _ లటు వెడలిన లే
డిని జూపి దానిఁగొని తె
చ్చిన 'సీత' యెడందఁ గడవ _ నేమం బనియున్. ౪౫

కం॥ చిక్కక దక్కిన నొక్కెడఁ
జిక్కుల నెక్కువఁగఁ గూర్పఁ _ జెండి యయిన దోల్
దక్కిన చాల్ గని వింతగ
నిక్కుచుఁ దనివారఁ జూచి _ నెమ్మది నుండున్. ౪౬

చం॥ అనవిని యాలిమాట నిజ-
మారయఁ జాలక 'రాము' డొయ్యనొ
య్యన బరువెత్తి జింక నెటు-
లైనను బట్టుకొనంగ నెంచి ఱి
వ్వున జేనుదాని వెంటఁ బలు-
పోకలఁ బోయి యెటేవిఁ జిక్కి ద
క్కి నటులఁ దోఁచి వేచి నటు-
కేరడముల్ పచరించి మించినన్. ౮౭

కం॥ అది నులికొమ్మల మొకముగ
నెదురం గనిపించుఁ గాని - యెంచ నసరయే!
యది వంచేనమని 'లక్ష్మణుఁ'
డదిరా! పల్కాడ 'రాముఁ' - డది వినఁడేమో? ౮౮

చం॥ అటునిటు దారితారి యెటొ?
యడ్డము దిడ్డము వచ్చి పొచ్చి య
ప్పటముగఁ బిక్కి దక్కి నటు-
పర్విడి నుర్వును గ్రక్కి సొక్కి వే
సటఁ గలిగించి యాసలు వె-
సం బురికొల్పుచు డగ్గఱించుచున్
జటుకున దూటి పాఱుచు న-
దాటున ముంగల దక్కి నిక్కుచున్. ౮౯

ఉ॥ ప్రొద్దోక యింత దానికయి –
పోరి బడల్పడి డస్సి క్రుస్సి పా
గ్రుద్దినటుల్ విఠాకున ద –
గుల్వడి కిన్క యొకింత పున్కలో
నద్దినమాడ్కిఁ గోల దరి –
యన్ గుటివో నరివోసి యేసినన్
గద్దటి మాయలేడి గిర – కాల్గొని
పొర్లుచుఁ జావు గొంతుతో. ౯౦

కం॥ హా! లక్ష్మణ! యని చేచ్చిన
నాలో, 'మారీచుఁ' జూచి – యబ్బురపడి ము
న్నే 'లక్ష్మణు' డిది పల్కిన
నాలింపఁగ నైతి రాఁగ – లట్టి దోసంగుల్. ౯౧

కం॥ మైతాల్పులకును 'గట్టడ'
పాతర లాడించు నెట్టి పట్టుల గానక్
లోఁ దెలుఁగనైతి నచ్చోట
'సీత' యు – 'లక్ష్మణుఁ' డదెట్టి – చిక్కులఁ బడిరో. ౯౨

కం॥ అని తనలో దా సందియ
మును బెనఁగొని 'రాము' డెడఁదఁ – బొడమిన తలఁపుల్
మునుముకొని వేఁపఁ దోడ్తో
వెనుదిరిగెన్ వచ్చిన పని – వితయయి – యంతన్. ౯౩

మ॥ మరదీ ! లక్ష్మణ! లక్ష్మణా !
యనుచు నే - మం బొప్పఁబిల్పొందు ద
గ్గర విన్పించెను 'రాము' నేమి సిలుఁ
గుల్ కార్చిచ్చేటుల్ దాఁకెనో?
తొరగాఁ బొమ్మన 'లక్ష్మణుం'
డనియె, నెం - దుం గాని మాయన్నకున్
నెఱసుల్ దాఁకవు సోఁకవే మయిసఁగా -
నీ! యంచు మాటాడ్డినన్. ౫౫

కం॥ మాయన్న కెవ్వరొక కీ
డేయెడఁ జేయంగ లేర - దేల? వెఱవన
మ్మా! యన దొసఁ గెసఁగనిచో ?
మాయురె! నిన్నట్లు పిలుచు - మాటఁ దలఁపుమా!

మ॥ అను 'సీతన్' గని 'లక్ష్మణుండు'
వినుము - మ్మా! 'రాము'నిన్ బోర గె
ల్వను ముక్కంటియు బమ్మ వెన్నుఁ
డును బో - లన్ జాల రిచ్చోట మా
యను బన్నంగల రక్కసుల్
గలరు వా - రాతీరులన్ బూటక
మ్మును జాటం గలవారినమ్మ నెడ నె -
ప్డున్ జిక్కులన్ జిక్కమే! ౫౬

కం॥ అనినంతట 'లక్ష్మణు' గనుఁ
గొని యావలఁ దిరుగఁ గన్ను - కొలఁకు లెఱుపునై
యనరాని మాటలాడుట
కును మొదలిడె! 'సీత' - చెలులు - కొఱగాములనన్

కం॥ సవతుల కొడుకులు పగవా
గవుదు రనుచుఁ బెద్దలాడు - నది దబ్బఱయా!
అవునవు! దెలిసెను 'రాముని'
కవలన్ నన్నేలు కోర్కె - లదవద పఱచెన్. ౫౮

ఆ॥వె॥ అగ్గి నుఱికియైన - బగ్గము పాడౌదుఁ
గాని కీడుతలఁపుఁ - గలుగు నిన్ను
ముట్ట నోడుదాన! చెట్టపనుల్ గల
వాని సబముఁ గుక్క - లైనఁ దినవు. ౫౯

కం॥ అని తూలనాడినను 'ల
క్ష్మణుఁడమ్మా! చెడుతలంపుఁ - గలదా! యిక్కో
నను సోఁకుమూఁక చేఁ గీ
డెనయు నటంచాడి తింత - యెఱుఁగవె! నన్నున్. ౬౦

గీ॥ అమ్మ! 'సౌమిత్రి' కన్న నీ - వన్నెమంచు
నెన్నఁగా లేదు మది నిట్టి - నన్నుఁ బట్టి
బిడ్డఁగాఁ దలపోయక - సొడ్డులాడఁ
దగునె? మగువల కిది సాజ - మగునో? యేమొ?

కం॥ ఇటులాడి కన్నుఁదమ్ములఁ
బుటపుట వేన్నీళ్ళఁ దొరఁగఁ బొనుపడి పిలుపె
చ్చట నుండి వచ్చెనో? యు
చ్చేటకుం బరువెత్తె 'రాము'_నరయుట కొఱకై. ౬౨

కం॥ వెనుదిరిగి చూచుచును దన
మునుపటి చొప్పరసి పరుగు _ పొందిక మెయి నే
చిన వదిన పలుకులను గల
పెను చెడుగు మదిం దలంచు _ బీతున జెనియో. ౬౩

సీ॥ గిలుకు పానలు మెట్టి - తొలసి పేరులుఁ బట్టి
హర! హరా! యనుచుఁ గొం_డాడు వాఁడు
వెలిబూది మూఁడురే - కలు దిద్ది నుదుట గుం
డ్రని చుక్క_బొట్టు గం - దమ్ము వాఁడుఁ
జేమంతి పూసరుల్ - సెవుల పోగులవాఁడు
రుదురాకు పెద్ద పే _ రెదఁగలాఁడు
సంజె కెంజాయ నో _ సరిలు కావిఁ గలాఁడు,
వలకేల్క_మండల - మొలయువాఁడు.

గీ॥ వలపు గిలుబాడు కోరచూ _ పులుఁ గలాఁడు
మిండ జంగము వేసాన _ మెఱయు వాఁడు
నాకుటెలు ముంగిటికి వచ్చి యట్టులిట్లుఁ
దారుచున్ 'రావణుం'డటఁ _ దటపటించె. ౬౪

సీ॥ వెలఁది నెమ్మోముఁ బాయు – వెలిబూది వెలుఁగులు-
తెలుపి వెన్నెల దెసల్ – త్రస్తరింపఁ
గన్మొఱంగించు జే – గా మించు క్రొంజూపు-
కోపులు వలఁకులఁ గుస్తరింపఁ
జీటికిమాటికి – 'సీతఁ' గన్గొను నాస
ముందు వెన్కల కేదఁ – దొందరింప
పిటెటుఁగల్గు ని – వ్వెలఁదిఁ గొంపోవ నం
చురియాడు సందియ – మురవడింప

గీ॥ చిలుక తత్తడి మేటి వ – జీరు ములుకు
వెడఁద నోనాటి కళవళ – మినుమడింప
లెపుడెపుడుఁ గందు నాపని – యెట్లు నెగ్గు,
నేదివెర, వెట్లు, సేతు, నం – చెదఁ గలంప. ౬౫

ఉ॥ అత్తఱి 'సీత' నెమ్మదిన –
హా! యటు 'రాముఁడు' వోయె నింతకు
వ్వొత్తుగ 'లక్ష్మణా!' యనుచుఁ –
బిల్వ నతండును బోయె లేడియో
జిత్తులమారియై మిఘులఁ జిక్కులఁ
బెట్టుచు నున్నదో? సిలుం
గత్తెనో? యేమొ? రాకునికి
నచ్చోట నేమి దోసంగెసంగెనో? ౬౬

క॥ అని వగచి కన్నుఁగవఁ జా
ర్చిన నీరు తొణంకి పైట - చెఱఁగున బడ గో
టను మీటుచుఁ దనలో ని
ట్లనుకొనెఁ దనమగనిఁ గూర్చి-యడలి బడిబడిన్. ౬౭

గీ॥ ఇంతలోఁ దొంగ సన్యాసి - యెదుర నిలిచి
మొగము తేట పిసాళింప - నగవు లొలుకు
తిన్నఁదనమున గొంతెత్తి - చిన్ని యెలుగు,
తోడ 'సీతమ్మ' తోడ మా - టాడఁ దొడఁగె ౬౮

క॥ నమ్మక మెదఁ బదిలింపఁగ -
నమ్మాయలమారి జోగి - హర! హర! హర! నా
ముమ్మారుఁ బలుకు నెడ నెడ
నమ్మగువన్ దరిసి మాట - లాడును-బెక్కుల్. ౬౯

క॥ ఊరెయ్యది? పేరెయ్యది?
తీరెయ్యది? పుట్టినింటి - తెఱఁగెయ్యది? నీ
సౌరు నిగారమ్మును, బయ
కారముఁ జూఱఁగొను మగని - కత యెయ్యదియో?

క॥ అని యడిగిన బైరాగినిఁ
గని, యీతఁడెవండో? కోన - కాఁపరి యని యె
త్తిని బత్తి నూఱడిల్లుం
డని తన కత యెల్లఁ జెప్పి - యనువేర్పఱుపన్. ౭౧

మ॥ కలికీ! నీకత నేనెఱింగితిని నిం –
కన్ నాకతల్ నీకిదే
తెలియంబల్కెద 'లంక' నేలుపబుడన్ –
దిక్కొక్కఁడు మ్రొక్కొక్కఁడు న
ల్వాలఁకుల్ తేండ్లకు నైదుబూతముల
కున్ – 'బమ్మన్న' మాతాత పే
ర్వెలయున్ 'విశ్రవసుండు' తండ్రి,
యిఁకఁ బే – రే! 'రావణుండన్' జుమీ! ౨.

కం॥ ఈ రేడు జగమ్ముల న
న్నేరీ? యెదురించు వార – లెందుంగల రె
వ్వారయిన సరియె, మార్కొని
దోరింతుర్ బోర నెంత! – దొడ్డ బలియునిన్. ౩

కం॥ కోరిన బోటుల కూటమిఁ –
వారక పాటింతు నొకట – వలదని త్రోతున్
నీరూపు వినిన కోరిక
లీరికలెత్తె నిఁక నన్ను – నేలుకొనఁ గదే! ౨౮

ననుఁ దలఁచి యెందఱెందఱో?
కనుగీటన్ గోటఁ బుచ్చి – కలికీ! నీరూ
పును గాంచి పొందవచ్చితిఁ
గనుకన్ దరితీపు మాని – కలియవె! నన్నున్. ౨౯

గీ॥ అనిన మోమోడి వెనుకకు – నాకటింటఁ
జొరఁబడిన సీతఁ జూచి యా – మొఱకు టసుర
అంత విడువక ముందున – కింత జెరిగి
చెలఁగి నీతీరు మాటాడె! – 'సీత' తోడ. ౭౬

ఆ॥ వె॥ కాయ గసురు లేరి – కడఁగాఁగ బోసేయు
నలఁతి 'రాముఁ' డేల! – యసురమిన్న
నన్నుఁ గొన్న సుకము – లన్నింట రాణివో
దన్నుఁ జూచి 'సీత' – యతని కనియె. ౭౭

ఆ॥ వె॥ పాఱుటసర, యిట్లు – వలికిన నగ్గిపై
గుగ్గిలమ్ము చల్ల – భగ్గుమనఁ
యట్లు మండి మోరి – యసర! నీ నెమ్మను
పడుఁగాను సంతు – బీడుపోను! ౭౮

కం॥ 'రాము'నకు నీకు నేన్గుకు
దోమకు గల తెఱపుమఱపుఁ – దొడరు నిఁకన్ నీ
వామిక వేమరు నిమెయి –
బూమెలు వలుకాడ నోటఁ బురుగులు పడురా? ౭౯

గీ॥ మిత్తి నెత్తిన కాలెత్తి – మొత్తినట్లు
వినపు ముద్దను మ్రింగిన – వితము - జేముని
దుంత కనుగ్రుడ్లు దురుసున – బెఱుకుతీరు
నోరి! 'రావణా!' 'రాము'తోఁ – బోరు టనిన! ౮౦

కం॥ అనినంత వింత వేసముఁ
గొని బెబ్బులి జింక నెత్తు - కొని పోయిన చా
యను 'సీత' నె త్తుబరికా
నిని పోలెన్ సొంతదారి - నిం బడి పోవన్. ౨౧

చం॥ ననుఁ జెఱఁ బట్టి 'రావణుఁ' డ -
నందగు రక్కసుఁ డుక్కు మీరి తే
రున గొనిపోవు వాఁడిదె! యొ -
రుల్ గనరిచ్చొట లక్ష్మణా! చేల
మ్మున నినుఁ దిట్టు లాబమిటుఁ బొం
దితి దోసము - యేమిచేయుదుఁ
నను విడిపించుకోఁ గలిగి -
నక్ బెను పున్నెముఁ గల్గు వెంటనే- ౨౨

కం॥ ఓ రామ! యొక్క యుక్కవుఁ
డీరామను! దీసికొని యి-టేగెను దిక్కై
లేరెవ్వరు! రారెవ్వరు!
గారాముగ వచ్చి నన్నుఁ గై కొనఁ బోవే! ౨౩

గీ॥ 'రాము' నిల్లాల నే 'దశ - రథు' ని కోడ
లను 'జనకు' కూఁతురను 'సీత' - లంక నేలు
'రావణుఁడు' దొంగలించి కొం - పోవుచున్న
వాఁడుఁ గావరె? పున్నెమ్ము - వాడుకొనరె! ౨౪

క॥ అని 'లకుముకి' వలె నేడ్చిన
విని రోసము పోసరింపఁ - బెంపఱ మది 'రా -
వణు'తో 'జటాయు' వటఁబో
రినవసరం బెదిర్చి వాని - ఱెక్కలు నఱికెన్. ౮౫

సీ॥ పులుఁగు ఱెక్కలఁ ద్రుంచి గొ - బ్బునను బోయి
వశాసుతోట నపోగము - నందుఁ గ్రింద
డించి 'సీత'కుఁ గావలి - యుంచె నసర
ముసరెఁ గలకండఁజీమలు - ముసరినట్లు. ౮౬

క॥ మరునాడొక్కెడ వేపిన
తఱి మరుని లకోరి సెకలఁ - దాళనివాఁడై
పరువెత్తె నందచేందము
లిరవందఁగ 'రావణుం'డ - దే పసిమీఁదన్. ౮౭

శా॥ సింగారమ్మొదరంగరించినటుఁ గై -
సేసెౕ బదార్వన్నియా
బంగారమ్మున మానికమ్ము పొదుగం -
బడ్డట్టి సొమ్ముల్ మెయిం
బొంగారౕ సవరించి యందెరవళున్ -
మార్మ్రోయఁ దేరెక్కి - ని
ల్వ్యాం గొల్వన్ సకులున్ బరాబరులు
గెల్పుం జాటి పోటొగ్గఁగన్. ౮౮

కం॥ వచ్చుట తడవుగ 'సీత' ను
హెచ్చరికఁ బొనర్చి నన్ని - ఓ! చూడుమ! నా
హెచ్చగు నందము చెందము
మచ్చున కై యొక్కసారి - మాటాడు చెలీ! ౮౯

కం॥ దచ్చి కడ లేలువారిని
ప్రచ్చుదు నాయాన మీరు - వారిని మరుఁడ
ప్పిచ్చును సొగసున కుంకువ,
ముచ్చిరు నాబీరమరసి - బూతము లెల్లన్. ౯౦

కం॥ ఇకఁ 'రాము' నాస వదలుమి,
సకి సంద్రము దాటి నెవఁడు - జాలును! మది మా
ర్పొకయింతఁ బూని నాతో
సుకముం జూఱఁగొను మివిగో? నూడిదలనినన్. ౯౧

కం॥ విని 'సీత' మొగమ్ము నగ
మ్మును వంచి చిరాకుఁ బెంచి - ముందొక కేలన్
గొని గడ్డిపఱక నడ్డ
మ్మును నిడి 'రావణు'నితోడఁ - బోరిత మాడెన్. ౯౨

ఉ॥ రావణ! గడ్డి పోచకుఁ ద - రమ్మునుఁ
గాని దొసంగు చేఁతలన్
బ్రోవగు నీవదేడ? జెగ -
ముం దన యాన మెలంగ నేర్పుఁ దీ

ర్పావటిలంగఁ బ్రోవఁ గొనియాడఁగ
నిక్కఁగు 'రాముఁ' డేడఁ? 'ఛీ'
కావరమింతఁ జేసె నుడి - కారము
మానుము నీదు బీరమున్. ౯౩

చం॥ సుగటిమి యున్నఁ గట్టెదుర -
మార్కొని గెల్పు సిడమ్ము నెత్తి మె
ల్లఁగ వెలుఁగొందఁగాఁదగు బ -
లారె! సకిన్ దెరచాటు దాని నొం
టిగ నడయాడుదాని నిటు -
టెక్కునఁ గోణముదారి వేసమొ
ప్పుగఁ గొని దొంగలించితివి -
పోకిరి సేఁతల నిద్దిబుద్దియే. ౯౪

కం॥ సీయాలెట్టులొ నీక
ట్లే యొరులకు వారి యాంధ్ర - నెంచుట సాజం
బోయసర! యింత యెఱుఁగవు
ఛీ! యొప్పునివారిఁ దెచ్చి - చెడెదవు చెడుగా! ౯౫

కం॥ అనవిని 'రావణుఁ' డీనీ
ళ్ళను దన పప్పు లుడుకవను - లాగున దలపో
సి నెఱి వలపోర్చి గిట్టున
జేను పూనికఁ జెలుల కాన - సరి క్రొత్త నిడెన్. ౯౬

కం॥ తడవుమెయి నోర్చి నీకిదె!
గడువిచ్చెద నొక్క - యేడుఁ గాకుండిన నిఁక
గడికండ లేర్చి గ్రద్దల
కిడెద! సుమీ! యనుచు నసర - యేగెన్ గినుకన్

కం॥ ఇది యిటులుండఁగ 'రాముం'
డెదురయి 'లక్ష్మణుఁడు వచ్చె - నెఱిఁగి మది బదా
బదలయి నిప్పుల కుంపటి
యెదఁ గుదిరిచినట్లు పొగిలి - యిట్టులు వలికెఁ. ౯౮

శా॥ ఏరా! తమ్ముఁడ! యేకతంబో?
యిటు నీ - వేతెంచుటల్ తోఁపదీ
గోరమ్మా యడవిన్ సతమ్మసుర లె-
గ్గున్ సెగ్గు నెగ్గింతురే
తీరున్ నీకెఱిఁగించితిం దెలిసి ప్రాఁ-
తిన్ వచ్చితే 'సీత' యే
మారాముళ్ళ బికారి చేపడెనో! యే-
మై - పోయెనో? మాయురే! ౯౯

కం॥ నాలావు, చేవ, బీరము
నో లక్ష్మణ! నీవెఱింగి - యును, నివ్వెఱతో
వాలాయముఁ బరువెత్తితి
వీలాగున 'సీత' విడచు - టేమన వచ్చున్? ౧౦౦

కం॥ అనవిని హా! 'లక్ష్మణ' యను
పెనుసడి యొకఁడేగుఁదెంచి – వెఱఁ గూర్చిన నీ
యునికరయ వచ్చితిని హె
చ్చిన మచ్చికపెచ్చు పెరుగ – సెడు గడరునొకో? ౧౦౧

కం॥ జెరిగిన దంతయుఁ దమ్ముఁడు
వరుసఁ బూసఁ గ్రుచ్చినటుల – వక్కాణింపన్
మఱి మఱి 'రాముఁడు' లక్ష్మణు'
నరసి దోసంగెసఁగెఁ గడచి – నది తలఁపేలా? ౧౦౨

కం॥ ఇత్తెఱఁగున దమనెదమొల
కెత్తిన ప్రేముడిని జెట్లు – తీరమ్ములు ను
వ్వెత్తుగ దాటుచుఁ బొడగని
రుత్తది పఱెనెలవుఁ జూచి – యుల్లం బడలన్. ౧౦౩

ఉ॥ అంతట నిద్దఱుం గలిసి –
యాదరబాదర నాకుటింట నొ
క్కింత బిరానఁ జొచ్చి యట –
నిట్టటు లారసి 'సీతఁ' గానమిన్
వంత గుబాలునన్ దవిలి –
ప్రయ్యలు వాఱు మదిన్ వితాకునన్
గ్రంతలఁ బుంతలన్ బొదలఁ గానలఁ
గోనల వాగులన్ గడున్. ౧౦౪

కం॥ చెట్టుకుఁ జెట్టుకు గుట్టకు
గుట్టకుఁ బుట్టకును బుట్ట - కుఁ వెఱ్ఱులటుల్
నట్టడవిఁ బట్టి మెట్టిరి
కట్టిడుముల తిట్టలై చె - కాపికిఁ దిరుగన్ ౧౦౫

చం॥ వలదని చెప్పినన్ వినక -
వైళము దాలిచి నారచీరల
గ్గలమగు బత్తి వెంటఁబడి
కానల ద్రిమ్మరి యాకుటిల్లె కెం
పుల యయినిల్లుగాఁ దలఁచి -
భోగములన్ విడనాడి కాయ గూ
రల బ్రదుకీడ్చి జింక కయి -
ప్రాచిత మిట్లగలించి నోఁచెనే? ౧౦౬

కం॥ అని కాలును గాలిన పి
ల్లి నిభోలెన్ దిరిగి సురిగి - లేమరి యయి మె
ట్టిన యెడ మెట్టక పో
యినపోకన్ బోయె నడవి-పొలమరు లగుచున్. ౧౦౭

చం॥ ఎఱిఁగిన 'సీత' పోఁబడి యొ -
కించుక తెల్పి యితమ్ము సల్పి నా
మొఱవిని కావరే! యెడఁదఁ -
బూనరె! యక్కటికమ్ముఁ బున్నెపుం

దెరువును ద్రొక్కఁగే! యనుచు –
దేవురుగొట్టయి రాముఁడొగ్గి వా
చఱచుచుఁ గోనకాఁపరులఁ –
జెట్టుల జెట్టుల బిట్టు వేఁడుచున్ ౧౦౮

ఆ॥వె॥ అలసి సొలసి సొమ్మ – సిలి బెగ్గడిలి నడ
యీడు తఱి 'జటాయు' – వనెడి పులుఁగు
వారి తోడ నిట్లు పలుకాడె నెత్తు వ
జ్జోడఁ దెగిన ఱెక్క – జోడు తోడ ౧౦౯

కం॥ హోరామ! యనుచు నేడ్వఁగ
నోరామా! డేగ చిలుక – నొడిసి యెగయు న
ట్లా రావణుఁడరుగు నెడన్ –
బోరాడితి ఱెక్కదోయిఁ – బోడవడఁచె నిటుల్. ౧౧౦

కం॥ ఎంత యెదురొడ్డి లాబమొ
కింతేనియు లేమిఁ దెలుఁగడఁ – దెలుపుటకై
యింత తఱి వేచి కాచితి
సొంతము పని యనుచుఁ దాను – సురులన్ విడిచెన్.

గీ॥ చేయవలసిన పనులెల్లఁ – జేతులారఁ
జేసి పక్కికి మేల్గార్చి – వాసి చెనిరి
'సీత' కై, వారి యటమటఁ జెప్ప నేల?
రాముఁడంతటి వాఁడె యా – రటముఁ గుడిచె. ౧౧౨

గీ॥ వింత మెయిఁ దాలుపుఁ 'గబంధు' - నంత దరియ
వారలిర్వురుఁ జేఁజిక్కి - బాదవడిరి
తెప్పిఱిలి వాని చేతులఁ - దెగ నఱకిన
విడుదలందిరి మాయసు - విడుచు వడువు. ౧౧౩

కం॥ చేతులుఁ దెగియుఁ 'గబంధుఁడు'
బ్రాఁతిగ మీరెవ్వరనుచుఁ - బదులడిగిన వా
రీ తీరు తీయములు విని
సీత మగండాఁ కబంధుఁ - జెవి నిట్లనియెన్. ౧౧౪

కం॥ 'రావణు' నడవడికలు నీ
కేవితమున నైనఁ దెలియు - నెఱిఁగిన వఱకా
లోవయిన మెఱుక పఱుపుమ
నా, వాఁడొక కోర్కి గోరి-నన్ వెను వెంటన్. ౧౧౫

గీ॥ వాని కోరికఁ దీర్పఁ 'గ - బంధు' సబముఁ
గాల్ప మేల్మేలి రూపును - గయికొని కను
పించి 'రావణు' కతలెల్ల - వెల్లడించె
నిట్లు 'సుగ్రీవు' చెల్మిఁ గా - వింపు మనుచు ౧౧౬

చం॥ ఇదియును గాక 'వాలి' వెడ-లింపఁగఁ
జేరెను 'ఋశ్యమూకమం
దు' దరిని మంతిరుల్ గలరు -
దొడ్డ మగంటిమిఁ గల్గు పోటరిన్

వెదకుచు నుండు నన్నపయి -
వేఁటేమి 'వాలి' నిఁ జంప నిబ్బరం
బెదఁ గలఁగఁగఁ దలంచి యిది -
యే లగనంబని పట్టుఁ దెల్పినన్ - ౧౧౮

కం॥ అంతట 'రాముఁడు' - లక్ష్మణుఁ
డెంతయు నరవిరుల తీగె - లెగఁ బ్రాఁకు పొదల్
జెంతఁ గల యాకుటింటన్
సంతోసం బంతుముట్టు - 'శబరిం' గాంచెన్. ౧౧౯

గీ॥ వేలపుట్టులు తబముఁ గా - వింప నెట్ట
యెదుర దేవర కనుపింప - నెంత సంత
సమ్మొదవు నంత నెమ్మది - నెమ్మిఁ బ్రమ్మి
ముంగిటను - రాము నడుగుల - మొక్కు - లిచ్చి.

గీ॥ అడుగుఁ దమ్ములఁ గడిగి నీ - రౌదల నిడు
కొంచుఁ బున్నెపు నీర్దారివి - కొన్ని వేల
పుట్టు దోసాలు మాసెనాఁ - బొగడి కోలు
సేసి యయ్యెడ నూడిగ - మాసఁ జేసి ౧౨౦

గీ॥ ఆరముగ్గిన పండ్లు నే - ర్పార నేరి
కొఱికి చేవిఁ జూచి మేల్దిపిఁ గూరినవియె,
తీసికొని యారగింప నం - దించె 'శబరి'
బత్తియే గాదె! జగమెల్ల - ముత్తిఁ గూర్చు ౧౨౧

కం॥ నాపుట్టువుఁ గడఁ దోలఁగెను
నాపున్నెముఁ బండె వీరె - నాదేవరలి
ట్లైపార నేగుఁ దెంచిరి
నాపాలిటి వేల్పులెల్ల - నను మన్నింపన్. ౧౬

కం॥ నేనెంత పున్నెపుం బను
లేనియు గావింపకున్న - నీవేల్పులు ని
క్లై నెవము లేని కూరిమి -
మై ననుఁ జూతురని 'శబరి' మఱి మఱి పొగడెన్.

కం॥ ఎన్నో పుట్టుల ప్రాఁచిత
ము న్నెగ్గుట గాక! పున్నె - ముం గూరుటచే
మన్నికఁ గొనె మనుగడ నా
కన్నయ్యల కొఱకుఁ గనులుఁ గాయలుఁ గాచెన్. ౧౭

గీ॥ 'రాము' నడియాలమును జూచి - 'రాము' నూడి
గమునకై వేచి బిమ్మిటిఁ - గాంచె 'శబరి'
ముజ్జగమ్ములు నొక్కచో - మ్రొగ్గతిలిన
బత్తికిన్ దక్కినవి యెల్ల - బడిసివాటు ౧౮

గద్దెము - కం॥ నీవెలుఁగందని పొందని
తావొక్కటి నరయు కొఱకుఁ దరలితిఁ దుది నే
నై వెలుఁగుఁ గలిగి మెలఁగుటఁ
గావర మడఁగారె! గోరికలు జారె! దొరా!

రామకథ

(నాల్గవపాలు కిష్కింధాకాండము)

కం॥ తరముల కొలంది తబిసులు
వరుసన్ నిన్నెఱుఁగు కొఱకుఁ - బన్నుగడల్ ప
న్నిరి వెలినున్నఁ గదో! ని
న్నరయుట? దానయ్యె నొరుల-నరయుటెటు? పబూ!

కం॥ గుంపులు గుంపులు తామర
తంపరగాఁ బూచి పండి - తనిసనఁ బొదరిం
డ్లింపున బెంపున సొంపున
అంపిలి చూపఱకుఁ 'బంప' ప్రాఁతిన్ నింపున్. ౨

గీ॥ అడవి లచ్చికి సోబన - మైన తేయి
పడకటిలు విరిసెజ్జ నేర్పఱచు తెఱఁగు
విరులు నెత్తావి గుబుకు తీ - వెల బరువున
వ్రాలి రాలుట బువి పూలబాట యయ్యె 3

ఉ॥ అంతట 'ఋశ్యమూక' మను నఘ్మలఁ
జేరిన 'రాము' లక్ష్మణున్
వింతగఁ జూచి క్రోఁతు లొక -
వేడబముం బచరించి యేలికన్

మంతిరులం గనుంగొని సు -
మాళము మాలిన డెందమందు బీ
తెంతయు నాటఁ దెల్విడుల -
హెచ్చరికం బొనరించి మించినన్.

కం॥ గాలికి రాలిన రూకుల
పోలిక ప్రెగ్గడలు పాఱి - పోయి రడవిక్కిఁ
వాలాయము 'సుగ్రీవుం'
డాలించి నిడూర్చి పల్కె - హనుమంతునితో ౪

కం॥ అనుమంతా! వారెవ్వరో?
పెను సందియమందెఁ బెద్ద - పెనఁకువ మెయి వం
చేన మొనరింపఁగ వచ్చిరో?
కనుఁగొని రమ్మనుచు నానఁగా నిట్లనియెన్. ౫

కం॥ దొర లన మార్వేసమ్ములఁ
బరిమార్తు రదెంత దొడ్డ - పగతురఁ దబిసుల్
తెఱఁగున ననుఁ జెంపఁగ వ
చ్చిరో! లేదో? తెలిసికొనుమ! - చెచ్చెర జనుమా!

కం॥ విలు నమ్ములెంచు జడదా
రుల కుండుటెఱుఁగ? వాలి - రోసముతో నీ
బలియుర నంపెనో? చంపఁగఁ
బరుగునఁ బన్నమ్మొర్చి-వడయుము నిజేమ్ముఁ. ౭

మ॥ అని సుగ్రీవుఁడు నివ్వెఱం బలుక న
య్యా! వైళమే పోయి చె
ప్పిన మాడ్కిన్ దరిఁజేరి వారి యెడఁదర్
విప్పారు తప్పొప్పులన్
గని మీకా వివరమ్ముఁ దెల్పెదను గ్రాఁ-
కర్ బొంది కుందంగ వ
చ్చునె! కొండల్ తలక్రిందులై పడిన రా-
జుల్ వెన్నుఁ జూపింతురే! ౯

మ॥ అని మోమోడక పల్కి మేవడిన డా-
యం జేరి నిల్వొత్తు బ
త్తిని జేమోడ్పు లొనర్చి 'రాము' దరి బం
తిన్ నిల్చి మైవ్రాల్చి యి
ట్లనియెన్ సాములవార లిచ్చటికి రా-
నయ్యెన్ గదా! కూరిమిన్
దనిసెన్ మాపజ లాణియమ్ము సుకమం-
దర సందియం బున్నదే! ౧౦

కం॥ మీరెచటి నుండి యిటకరు
దేరితిరో? యేమిపనియొ? తిరుగా నెటకున్
జేరఁ దలఁ పున్నదో? యా
తీరుల్ సెలవీయ వలయు- దేవర లనుచున్ ౧౧

క॥ ఊరును బేరును కొలమగు
తీరున్ను మఱి జేరగుకతలుఁ - దెందేఁపలుగా
సారెకు నెఱిఁగింపం దగు
వారక నాకనిన వినుచుఁ - బ్రన్నదనమునన్. ౧౨

ఆ॥వె॥ అన్న మిన్నకున్న - నయ్యెడ 'లక్ష్మణుఁ
డున్నమాటఁ జెప్పి - యోటువడియె,
'హనుమ' యూరడించి - నంతటఁ దమ బడ్డ
బన్నములను బలికె - వరుసఁ బెట్టి ౧౩

గీ॥ అవల 'హనుమంతు' తో రాముఁ - డనియె మాకు
మీకు వేరమ్ము లేదు చె - ల్మియె కడిందిఁ
గోరు వారము 'సుగ్రీవుఁ' - గోర్కెఁ దీర్ప
వలయు నామారుగాఁ బల్క - వలె నటన్న ౧౪

గీ॥ నేలఁ జాఁగిలి పడి మోడ్పుఁ గేల లేచి
సెలవుఁ గై కొని యేలికఁ జేరి యున్న
యన్ని వివరమ్ములను జెప్పి - నంత సంత
సించి 'సుగ్రీవుఁ డానతి - నిచ్చె నిట్లు ౧౫

ఆ॥వె॥ అంత మంచి వారలైనచో నవ్వారి
చెలిమి కలిమి మనకు - బలిమి యలము
తోడితేరఁ బంచెఁ - దొందర సుగ్రీవుఁ
'డనుమఁ' గాంచి వేఁడి - కొను మటంచు. ౧౬

చం॥ 'అనుమ'యు 'రామ-లక్ష్మణుల'-
యందకు వేఁ జేనుదెంచి మాపబుం
డును మిముఁ దోడితేరఁగఁ గ-
డున్గడు ప్రేముడిఁ బంపెఁ గాన రం
డని వెనువెంటఁ దోడుకొని -
యాదరబాదరఁ బోవ జేడున
చ్చిన మది హెచ్చు బత్తిఁ గొలి -
చెన్ జెఱు లెంకటు యూడిగమ్మటుల్ ౧౭

సీ॥ 'ఋశ్యమూకమ్ము' దాటి యొ-కింత దవ్వు
పోయి 'గందంపుమలఁ' జేరి పొలపపు మది
నగ్గినాకిరిగాఁ జెల్మి - ననువు పడె న
టాచు నొండొరు లొకట మా-టాడు కొనిరి. ౧౮

సీ॥ అంత 'రాము'ని చెంతకు - 'హనుమ' చేరి
యడుగుల మడుగులొత్తుచు - హాణిగల నిడి
మెల్లగాఁ జెల్లగా నొడ - లెల్లఁ బులక
రింపఁ బెంపున సొంపు గ-డింపఁ బలికె. ౧౯

కం॥ మాపబుఁ డిక్కట్లకు గుఱి
యై పెక్కులు చిక్కులంది - యగచాట్లకు లో
నై పాలిపోయి లేవడి
కాపురమై పోయె వారి-కత వినుఁ డనినన్. ౨౦

శా॥ ఆలిన్ గోల్పడి యాణియమ్మ్రు విడి నీ-
యట్లీతఁడుం గూడ గ
గ్గోలుం జెంది చిరాకుఁనంది యడవిన్ -
గోల్పాటు లేకిట్లు తం
టాలన్ బ్రుంగె నిఁకేని నిబ్బరము సిం -
దన్ గుందుమన్ డింద మేల్
మేలుం బొందఁ గలాఁడటం 'చేనుమ' న్గూ-
ర్మిన్ బల్కు సాగించినన్. ౨౧

గీ॥ తోడ సుగ్రీవుఁడున్ను లేచి - దొఱికి నట్టి
'సీత' సొమ్ములు ముడిచిన - చేల చెఱఁగుఁ
దీసికొని 'రాము' చేతి కం - దించి యిట్లు
వలికె గాదిలి నెనరుట్టి - పడిన యట్లు ౨౨

కం॥ మంత్రిరులతోడ నేనును
మంతనమాడు తఱి 'సీత' - మముఁ జూచి మదిన్
వంత పెనుపొంది నిది చే
మంతి పువ్వుంబోలె విసరె - మా యెట్టెదురన్. ౨౩

కం॥ కొని తెచ్చిన నెచ్చెలి న
చ్చిన కూరిమి సొమ్ము లంతఁ - జేకొని నిముస
మ్మున దవ్వు తలఁపుఁ బోఁ ఱి
వ్వునఁ దాఁ దొల్లింటి మాడ్కి - బొదలాడు తఱిన్.

కం॥ నా వలనఁ దీరుపం దగు
నే వేనియుఁ గోర్కులున్న - ని పుడడుగుఁడు నాఁ
జేవఁ దలిర్పఁగఁ దీర్చెద
నావుఁడు 'సుగ్రీవుఁ' డిట్ల - నన్ మొదలిడియెన్.

చం॥ బలియుఁడు వాలి దెబ్బ కిటు -
వ్రాలితి సోలితి సొక్కితిన్ గడున్
గలఁగితి నాలిఁ గోల్పడుటఁ గాక
విలాయతి పీడనాడితిఁ
వెలికిని బాఱఁద్రోల నిదె -
వీఁగుచుఁ దూఁగుచు విక్కుచున్ గటా
వలపటు దాపటఁ జెడితి -
వాలినిఁ జంపిన మేల్మి నందెదన్ -

ఉ॥ నావిని 'రాముఁ' డిట్టులనె -
నాదగు బీరముఁ జూపిఁ వాలినిన్,
గావర మూచముట్టు తోలఁ -
గఁ బొనరింతును జూడుమన్న 'సు-
గ్రీవుఁడు' సంతసించి మది -
జేకరవిప్పిన యట్టు లిట్లనుఁ
దేవర! యింతకంటెఁ గల -
దే! పెను పండువుఁ గాదె మన్గడన్.

గీ॥ తండ్రిసన నేలుబడి యెల్ల - దక్కెఁ 'వాలి',
కాతఁ డాణెయమేలఁ మా యావి యనెడు
రక్కసుండుక్కు నిక్కి పో - రం దొడంగ
రేయి తటినేను 'వాలి'కి - సాయమెంచి ౨౮

గీ॥ వెంట ఃటింన నొండొండ - గెఁటు బలిమి
లేమి గవిఁ జొచ్చె నసర 'వా-లియుఁ జొరబడె
నొక్క యేడైన రాదైరి - నొకఁడుఁ గూడ
నేమి చేయుటకుం దోఁప - దించు కేని - ౨౯

కం॥ తటిఁ గడచి తుదకుఁ గ్రొన్నె
త్తురు పాఱెన్ 'వాలి' మడసెఁ - దుది రక్కసి య
ద్దరి దాటఁడంచు బండను
బొరియకు నడ్డమ్ము పెట్టి - పోయితి నంతన్ ౩౦

కం॥ సూనరి! నేఁ గెడసినచో
నా నెలఁతం గూడి సుగము - నను రాచేటి కం
బూనఁగ నెంచితె యని పగఁ
బూనికనఱ జెంప 'వాలి' - పూనుకొనె దొరా! ౩౧

కం॥ ఇది నిజమని 'సుగ్రీవుం'
డెదపైఁ జే వైచి పలుక - నెట్టులు 'వాలిన్'
సదమదము సేసి నినుఁ బ్రో
చెద నని తా వక్కణించె - సీత మగఁ డటన్. ౩౨

సీ॥ అంత 'సుగ్రీవుఁ' డిట్లనె - నన్న 'వాలి'
'దుందుభి' సబమ్ము డాకాలి - తోడ దవ్వుఁ
జిమ్మెఁ దామట్లు సేసిన - నమ్మె దనినఁ
బూని 'రాముఁడు' నెగఁజిమ్మె - బొటనవ్రేల 33

కం॥ అప్పు డది పచ్చిది బరువగు
నిప్పు డెండుట కతన నెంత - యేఁ జుల్కన నే
రుపు తోడ నేడు తాడుల
నిపుడే తెగనొక లకోరి - నేయఁగ వలయున్. 3౪

సీ॥ అటు లయిన 'వాలి' నొంచు ను - దుటు బలిమియుఁ
గల దటంచెద నమ్మ వీ - ల్గల దటన్న -
చెచ్చెరన్ 'రాముఁ' డందఱ - చ్చెరువు నొంద
'ఫెళ్ళు' మని తాళ్ళ నేడింటి - త్రుళ్ళడంచె 3౫

కం॥ పిడుగులు పడు వడువున న
య్యెడ నేలంగూలు తాళ్ళ - నేడిటి 'సుగ్రీ'
వుఁడు సూచి యెడఁద నబ్బుర
పడి 'రాముని' బలిమికలిమి - వడిఁ గొండాడెన్. 3౬

కం॥ నిన్నని నెదిరించెడి వాఁ
డున్నాఁడా! ముజ్జగముల - నొక్కఁడయిన, మా
యన్న యన నొక్క తెక్కా!
అన్నా! నీ సాయమెంత - కయినం దగదే! 3౭

కం॥ అనుటయుఁ దోడనె 'సుగ్రీ
వుని' గనుఁగొని 'రాముఁ' డనియెఁ-బ్రాహ్మ! నీయ
న్నను బోరి కీడ్వఁ గిష్కిం-
ధను వాకిట నిలిచి పిలిచి - నన్ వచ్చునన్. ౩౮

కం॥ వాఁకొనినన్ సుగ్రీవుం
డూఁకొని 'కిష్కింధఁ' జేరి యురవడి రవళిన్
జేకొని 'వాలిం' బిలిచిన
బాఁకున గ్రుమ్మినటు 'వాలి' - బలుతలఁపులతో ౩౯

చం॥ ఇదివఱకేని లేని దగు -
నీరస మిప్డెటు వచ్చె నప్పుడే
ల్లి దమున బాఱిపోతయిన -
లెంక యిటే యెదిరించి నిల్వ బ
ల్లి దుఁ డెవఁ డొక్కఁ డీతనికి -
లెస్సగ సాయము సేయనోపు బె
ట్టిదముగఁ దాఁకి నొంచెదఁ గ -
డింది మగంటిమిఁ జూపి త్రుంచెదన్. ౪౦

కం॥ కట్టాయితమయి తిరముగఁ
గట్టుపకాసయి వలంతి - గరువము కనులన్
మిట్టిపడి బుజము లిరుదెసఁ
దట్టుచుఁ బరువెత్తి యొత్తెఁ దమ్ముని సత్తిన్. ౪౧

ఉ॥ అంతట నిర్వు రొక్క–మొగి –
సందెల బిందెలు వీఁగమూఁగి పో
టంతయు వారునై బిరుదు
లందిన జోదుల తీరు పోరులో
నెంతయు నొండురుల్ వెనుక –
కిగ్గక తగ్గక మగ్గకగ్గియై
పంతముఁబట్టి కొట్టుకొను –
పట్టున నెట్టన 'వాలి' హెచ్చినన్. ౮

కం॥ విడువక మడమను ద్రిప్పక
కడువడి దీకోలుకోలఁదిఁ గావరమురపై
బడిబడి నొకళ్ళొకళ్ళి
బ్బడి ముబ్బడి పగ్గెఁబూని–బవరము సేయన్. ౮:

కం॥ గడియ లొకకొన్ని కడచుఁడు
గడుసరి య'వ్వాలి' బలిమిఁ గడుకొన–'సుగ్రీ
వుఁడు' బడలి యడలి నట 'రా
ముఁడుఁ' జూచుచు నుండె విల్లు–మోపెట్టి కటా!

కం॥ అప్పుడు 'సుగ్రీవుఁడు' చా
వొప్పమిఁ దప్పించు కొనియె – నూపిరిఁ గలచో
నుప్పిమ్మ బ్రదుక నగునని
అొప్పుచు నా 'రాముఁ' జూచి–రోఁజుచుఁ బలికెన్.

గీ॥ ఆడి తప్పని కొలమునుం బాడుచేసి
చెప్పి తప్పించి తిరుగుట _ లొప్పగు నొకో ?
'వాలి'చేఁ జచ్చి యుండు నీ పలుకు నమ్మ
నెట్లొ? తప్పించుకొని బ్రదు _ కీడ్చినాఁడ ! ౪౬

కం॥ అని యేడ్చిన 'సుగ్రీవునిఁ'
గని బిక్క మొగమ్ముతోడఁ _ గా దటు నాచే
పనుపడి విడు నమ్మూరక
చేను నే? యుసు రడఁచు నంచు _ సందియ పడితిన్. ౪౭

గీ॥ ఇద్ద ఱొకపోల్కి నుంట _ గుర్తింప లేక
విడిచితిని గాక ! 'సుగ్రీవుఁ' _ విత మెఱుంగ
నొక్క యడియాల మిడుమని _ వక్కణించు
'రాము' నానతి 'లక్ష్మణుఁ' _ డామతించి. ౪౮

గీ॥ పొగడ పువుదండ మెడనిండ సొగియు చుండ
గుఱుతు పట్టఁగ వీలు నే _ ర్పఱచి యవల
ఆణి పోటునకుం బొమ్మ _ టంచు 'లక్ష్మ-
ణుండు' బలుకాడ 'సుగ్రీవుఁ' _ డండ నుండి. ౪౯

కం॥ ఈసారి యైన 'వాలిని'
గాసిపడఁగ జంపి నన్నుఁ గాపాడు మటం
చా సాసల 'రాము' నితో
బాసాడఁగ జేతఁ జేయి _ వైచిన యట్టుల్. ౫౦

కం॥ తప్పక నీ పగతుని నా
చెప్పిన చొప్పునను జంపి - చేపట్టుదు నం
చప్పసము బతినఁ బూనెనొ
కప్పుడు 'రాముఁ డటు విడువ'-నడలవె ! జగముల్.

గీ॥ మఱల రెండవ సారి నే - మమ్ముఁ గూరి
'వాలి'తో దుర మొనరింప - వచ్చినట్లు
'తార' విని యిది యేమి క్రొ - త్తదగు వింత
యిప్పుడోటమిఁ బొందు వాఁడెట్లు? వచ్చు ! ౫౨

ఉ॥ కాన నెవండొ కండితని -
కర్జముఁ దీర్పఁగ మేల్మిఁ గూర్పగన్
బూనిక సాయమౌ ననుచుఁ -
బొంపిరివోని కడింది డెందమం
దూనిన కూర్మిఁ జేరిమిని నోరిమిఁ
బల్కెను దొల్త 'వాలి' యే
మైనను బోదిలోఁ జొరక -
యంతట నింతట నుండ లగ్గగున్. ౫౩

కం॥ అని యొత్తి తార చెప్పిన
వినక యతం డెంత విన్న - విడిచిన దోసం
బున మఱల ననికి దొరకొనెఁ
గనుక నిదే దుంపఁ ద్రెంపి-కాని సయింపన్. ౫౪

కం॥ నేనెంత పెద్దవాఁడనో
దానిని గుర్తింప కిట్లు – దద్దమ్మయి నా
పై నెదురొడ్డెదె! 'సుగ్రీ –
వా! నీపంతమ్ముడంతుఁ – బలువా! తులువా! ౫౫

కం॥ తన్నిన తావునఁ దన్నక
నిన్నగదా! విడిచినాఁడ – నీకింతటిలోఁ
గన్నులు తలపై కెక్కె – నె!
దున్నా! నీమేని నూగు – దులిపెద నిపుడే! ౫౬

కం॥ ఇట, నిలువక రమ్మని య
చ్చట ముచ్చట లాడు 'తార' చేనవలదని మి
క్కుటముగ నడ్డిన వినకయె,
తటుకునఁ బయసించె 'వాలి' – దండడిసేయన్. ౫౭

కం॥ ఎట్టెదుర నెదిరి పదటున
గట్టలుకణ బోరఁగోరు – గడుసరి 'వాలిన్'
గిట్టి తలపోసెఁ దమ్ముఁడు
గట్టిగ నాచేత గిట్టఁ – గలఁడో? లేడో? ౫౮

ఉ॥ వచ్చిన 'వాలి' మ్రోల నిలు –
వన్ గెలువన్ గలవాఁడనే యటం
చాచ్చెము పొచ్చెమూ మదిని –
నోరిమిఁదూలి యెటానో? రాముఁడి

క్రుచ్చును జంపునో ? విడిచి -
పుచ్చునో ? యట్లయినంత మిత్రిచే
జెచ్చుట నిక్క మిక్కతలు -
సాగక దేవర ప్రోచుఁ గావుతన్ ౫౯

మ॥ అని 'సుగ్రీవుఁడు' సందియంపడి సరే -
యట్లైన నిట్లైన ని
య్యనిఁ బోరాడుము నీసరుండె; కలఁడో -
య్యన్ 'రాముఁ'డే దిక్కటం
చని చేతన్ దొడలప్పళించి బుజేముల్ -
హాళిన్ వడిందట్టి వా
లిని జేసేత సిగమ్ము పట్టి తిగిచెన్ -
లేకిన్ బలెన్ గొట్టుచున్ ౬౦

కం॥ ఇటు పెక్కు తెఱంగుల ముం
గిటి వేలుపుగిడ్డి 'రాము' - నిం దలఁచుచు నె
ప్పటి కైన 'వాలి' మడి యిం
చుటఁ దప్పదటంచు గోటినూాలలఁ గ్రుమ్మెన్. ౬౧

చం॥ ముడివడు కన్బొమల్ కినుకఁ -
బుణ్కిన కన్గవ చింత నిప్పుకల్
మిడుగురు లుప్పతిల్ల నికి -
లించిన సంచునఁ బండ్లు గీటుచున్

విడివడు క్రోల వోలె బువి -
పెల్లగిలన్ బరువెత్తి యొక్కమా
రొడుపున సండిటం బొదివి -
యెత్తి దిగంబడ వైచి మొత్తుచున్. ౬౨

ACC NO. 955

ఉ॥ తమ్ముడు నన్నపై నుఱుక -
దాటులువెట్టక పెక్కు మార్లెదన్
గ్రుమ్ముచుఁ గ్రిందికిన్ దిగిచి -
గ్రుక్క మెదల్పక నోరుమూసి యీ
రమ్ములఁ గంపతుప్పైల స -
రాసరి నీడిచి నాస నాలిఁ బోఁ
జిమ్ముఁగ లేక యోటువడి -
చీకిలిమాకిలి యైన వెంబడిన్. ౬౩

294.592 NAR
DU.4200

శా॥ వాలారుం గొస గోళ్ళతోఁ జిలుక సా -
శ్వం బెట్టులుం బట్టున
వ్వాలిం బట్టి బిరాన నీడ్చి పుడమిన్ -
వైవన్ జిరాకెత్తి గ
గ్గోలుం బొంది వితాకుఁ జెంది యుసురుల్ -
గోల్పాటుమై తమ్మునిన్
గాలన్ ద్రేవఁ గదించి మొత్తెఁ దుమురై -
కన్పింప మేనెల్లడన్ ౬౪

మ॥ పడుచున్ లేచుచు వంగుచున్ నిలుచుచున్-
బై ప్రాలుచున్ సోలుచున్
కడకున్ నెట్టుచు నెత్తిపట్టుచుఁ గడం -
కన్ దిట్టుచున్ గొట్టుచున్
బిడుగుల్ వడ్డటు గ్రుద్దుచున్ బొడుచుచున్ -
బేరీతులన్ దూటుచున్
నడయేనుంగుల వీఁకఁ దాఁకుచు ననిన్ -
గాటంబుగాఁ జేయుచున్. ౬౫

కం॥ ఈలాగున 'సుగ్రీవుఁడు'
'వాలి'యు లావుమెయిఁ దొడరి - వడఁబడి పోరం
జాలక బడలిరి గాములుఁ
జాలని యెడఁ బెద్దలైనఁ - గనుగందు నటుల్. ౬౬

కం॥ ఇది యదనని 'రాముఁడు' ప్రా
న్నొదలన్ బొంచి కొని యంపపాదిఁ గల నలుఁగున్
మొదలంటఁ దిగిచి విడువఁగఁ
గుదురఁగఁ జేసి 'వాలి' నేలఁ గూలం ద్రోసెన్. ౬౭

చం॥ ఉసురులు గొట్టు మిట్టిపడి -
యూడని బాడఁ గలంగి తాళలే
కసురుసురంచు బాదపడి -
యానల 'రాము'నిఁ జూచి వంచనన్

రుసి వలె వేసమూని నెన -
    రుఁ విడి రక్కెస చేఁతలన్ ననున్
బసగరఁ గొన్న నీకొదవు -
    ప్రన్నని లాభమదేమి - చెప్పుమా ౭౮

గీ॥ అన్నదమ్ములు జెగడమ్ము - లాడుచుండఁ
దీర్పరివిఁ గాక! యుసురులుఁ - దీయు టుఱవె!
నాడుఁగాదింక నీపజెఁ - గూడ కాదు
వేఁడుకొన లేదు - పొమ్మను - వాఁడఁగాను. ౭౯

కం॥ క్రోఁతుల పాల లేరుదిస
రాతోలుడుఫులునుదాల్ప - రనువు పడని న
న్నితీరు జెంపి మన సుగ
మే తెగకుం జెందునో? యొ - కింత నెఱుంగన్. ౮౦

కం॥ 'భరతుండె' తేదు నీవాక
పర దేసివి - హాక్కదెట్లు - వచ్చె నిపుడు నన్
బొరిఁగొనఁగ దరమ మించుక
యెఱుఁగని మొఱకు సన నేల? యొఱుక నెఱేఁగియున్. ౮౧

కం॥ నాకొడయుఁడవా! నేరముఁ
గైకొని ప్రాఁచిత మొనర్పఁ - గాఁ బెద్దవా! నీ
వీ కైవడిఁ ద్రుంపఁగ నగు
నే! కట్టిడి చెయిద మిట్టు - లెరియించె ననున్. ౮౨

కం॥ తన సొంత పనికి నొరులను
మనికితపడి త్రుంచు టెంత ? మరియాద ! దొసం
గెనయుఁ గద ! జెగము పజె లీ
యనువునఁ జెడు దారి నడచి – యడలిరి రామా ! ౭

గీ॥ మ్రాను చాటుంచు కొని చంప – మగతనమ్మొ
యెదుర నిలబడి పోర నీ – వేమి ? లెక్క !
యపుడ తెలియును మన యిర్వు – రందు బలిమి
యింక మాటాడ లాబ మ – దేమి కలదు ? ౭౮

శా॥ 'సీతన్' దొంగిలు 'రావణుం'
బోరిఁగొనన్ – జేచేత నీవిట్లు సం
గాతిన్ మేల్పడఁ జేయఁ బాటువడి నీ –
కర్జమ్ము నేఁ జేయ లే
నా ! తంటాల్వాడు 'వాలి' పేరు విన నీ –
యా చోట్లఁ బర్వెత్తి పెన్
బీతిన్ బూశము పట్టి తుట్ట తుది నన్ –
వేడఁగఁ బాజాడఁడే ! ౭౯

చం॥ పనిఁగొని 'రావణున్' మిగుల –
బల్మిమెయిన్ జెవిఁ బట్టి యీడ్చి తో
డ్కొని నిముసాన రానె ? మదిఁ –
గొంకక 'సీత'ను తెచ్చియిచ్చి నీ

పనుపున పోని ! నేరని నె-
వమ్మిడి చంపితి గాక ! వచ్చు మే
ల్మిని(జెయి సేత(గోల్పడిన -
మీ(ద నలందుర లాబముండునే ? ౭౬

ఆ॥వె॥ నీమ కాళ్ళు(బట్టి - నేరమ్ము(జేసితి
నోము మంచు 'సీత' - నొప్పగించి
వే(డికోలొనర్చ - వేగిరపడ 'రావ
ణునికి నాన నిడ(గ - లను గదయ్య ! ౭౭

చం॥ గడుసుదనాన 'వాలి' కిను -
కన్ బలుకన్ విని 'రాము(' డోర్మి నీ
నడవడి లేని మాటలకు -
నవ్వొక యించుక వచ్చె(దమ్ము(డే
ల్పడ(తిని నా(చి మైసుగము -
పట్టు(దవులొ్కని యున్న నిన్ను నే
వడువున దిద్దు పాటొనరు -
పణ దగవున్ దరమమ్ము నాకగుణ. ౭౮

కం॥ నాపని కొఱకై యీతని
గాపాడన్ నిన్ను(జంప(- గా వలసెరుమన్
జేపట్టు దోసపుం బని
యీపగిదిన్ గట్టికుడిపె - నేమందువిక(న్ ౭౯

[28]

కం॥ ఇటు లూరడించి పలికినఁ
తటుకున లో నుండి వచ్చి – 'తార' పరుసముల్
తటఁపటఁ బిరిగొన పెల్లా
రట పాటును మేటిలంగ – 'రాము'నిఁ గనియెన్ ౮౯

ఉ॥ అంగదుఁ డాడు మాట వెర –
వారసి చెప్పియు నమ్మకున్కి నీ
యంగదఁ దెచ్చుకొంటి నిటు –
లారడి చెయ్వాల మేలె! పానముల్
బ్రుంగిన లాబమేమి! మముఁ –
దోడ్కొని పోవక యొంటి డించి పో
వం గతమేమి ? యిందఱము –
పంచలఁ బ్రక్కల నుండమా పబూ ! ౯౦

గీ॥ మునుమిడి పెక్కు రకమ్ముల
పనవి పనవి యేడ్చి యేడ్చి – వగచి వగచి సూ
డిన మది 'వాలిం' గని ర
మ్మని 'యంగదు' బిలిచి 'వాలి'–యండ నిలుపుచున్.

చం॥ కొడుకును రమ్ము పొమ్మనుచుఁ –
గూరిమిఁ బల్కవు చెప్పఁదగ్గ మే
ల్నుడువుల నాడవేమయిన –
నొవ్వఁదలంపవు ముందు ముందు నే

ర్పడు పను లెట్లుసేయవలె –
వానికి నప్పన సేయ విట్టి చా
వడరెను' దిక్కుఁ దోఁప దెటు –
లక్కట! యక్కరి! 'రాము' చేఁతలన్.

కం॥ అని పలవించుచు 'రాము'నిఁ
గనుఁగొని నేఁడిట్టుఁ గలను – గానీ, యిపుడా
లినిఁ గోల్పడితివి మఱిఁ గూ
డిన దానిన్ మఱలఁ గోల్పడెదవిఁకఁ జుమ్మా! ౧౪

ఆ॥వె॥ అవల 'వాలి' – తార – నంగదుఁ దమ్ముని
కప్పగించి రాము నరసి మురిసి
కొడు కితఁడు 'యంగదుఁడు' వీనిఁ గూరిమిఁ
జూడుమనుచు 'రాముఁ' – జూచి పలికి ౧౫

గీ॥ అంత నుసురులు విడనాడె – నట్టి 'వాలి'
కాల్పు మున్నగు పనులఁ జె – క్క నెఱవేర్చి –
రపుడ! సుగ్రీవునకు నెల్ల – రాణియమ్ము
దొరతనమ్మును గట్టి రం – దఱును మెచ్చ ౧౬

కం॥ మెఱసెను మెఱుములు నురుములు
మొరసెను వినువీది మబ్బు – మోపుగ వానల్
కురిసెను బైరులుఁ బచ్చలు
దొరసెను బువినెల్లఁ బజలుఁ – బొందిరరుసమున్. ౧౭

సీ॥ ముసురుఁబట్టి వాన - బోరను నులివులఁ
గురియుచుంటఁ బజెల - కును గడింది
తలఁపు బలుపులలమి - తలకొని మఱుఁడెత్తి
కొన్న విల్లు డించు - కొనక యుండె ౮

కం॥ మైత్రాల్పు లెంతవారికి
సేతువు మదిఁ గలచి మార్పుఁ - జేకూర్చు నటుల్
సీతను గోల్పడు రాముని
కాత్రజి జేతఁగోరు జతన - మనుము యొఱెంగెన్. ౯

కం॥ 'హానుమంతుఁడు' 'సుగ్రీవుని'
గని 'సీత'ను వెదకు టెంతో ? కర్జమ్మని దా
నిసి జేయుట కట్టడ యని
వినిచిన 'సుగ్రీవుఁడంత - వినుకలి కలిమిన్. ౧౦

కం॥ దవుదవ్వుఁ దలఁచి యెటుసే
యవలెనో ? నెట్టనగ గూర్ప - ననువగు వారిగ
తవతవఁ గూరిచి నేర్పున
లివఁగొని 'సుగ్రీవుఁడాడె - లెస్సగు బత్తిగ. ౧౧

కం॥ సీతమ్మ - వెదకు కొఱకయి
బ్రాఁతిగఁ బన్నుగడ లెన్నొ - పన్ని యవెల్లన్
ఏ తెఱుకువ నెగ్గునో ? చెడు
నో? తెలియుట లరసి మివుల - నుడుకువ మెలఁగన్. ౧౨

కం॥ ఇది యిటు లుండఁగ 'రాముం'
డదవదగా మదిఁ దలంచె - నా 'సుగ్రీవుం
డదిరా! నను మఱచెను - బని
తుది యగు వఱకెఱుకఁదవులు - దుర మైత్రాల్పుల్.

కం॥ పనిఁదీరిన వెనుక తలం
పును గలుగదు జగము పజెల - పోకడ సాజం
బునగు, మఱి దిద్దుపాటును
గొనకున్నఁ బనుల వెట్లు - గొనసాగుఁ దుదిన్. ౯౭

గీ॥ తలఁచి యిటు 'కిష్కింధకుఁ' - దమ్ము నంపు
టుఱవటంచని దరిఁజేర్చి - యుగ్గడించె
నీవు మాటాడు మిట్లు 'సు - గ్రీవు తోడ
'సీత' వెదకు పనిన్ మఱ - చితి వటంచు ౯౮

కం॥ తమ్ముఁడ! 'సుగ్రీవుఁడు' మరు
నమ్ముల బారిఁ బడి చేయ - నగు పని మఱచెన్
నెమ్మది సుగమ్ముఁ గోరిన
యమ్మానిసి నడవడిక ర - వంత దలఁచునే? ౯౯

చం॥ దరమము వీడి 'వాలి' యెడఁ -
దగ ములుకుల్ తెగనాటి చంపితిన్
పరిఁగొని క్రోఁతిఱేనికయి -
పంతముఁ బట్టి యతండు దానినే

మఱచెను సొంతమౌ పనులు –
మాటికి మాటికి నెగ్గుదాఁక దీ
వరముగఁ బొలుఁగొందు రటు –
పై మఱపొందుదు రార! మానిసుల్.

శా॥ 'వాలిన్' జంపిన యంపకోల పొది నా –
వద్దన్ నిగారించి కెల
గేలన్ జేరఁగ వేచి యున్నదనుమీ –
క్రేళ్ళుబ్బి మాటాడుటల్
చాలింపన్ వలెనంచు బీర మొలుకన్ –
జాటించి రమ్మాపయిన్
వాలాయమ్ముగ వచ్చి తీర్పు వివరిం –
పన్ మెచ్చి పంపించెదన్. ౯

కం॥ అటుగాక! తటపటించుచు
మటుమాయలు పన్నెనేని – మఱి 'వాలి'ని జూ
చుటఁ బోలె నేచి వేచెదఁ
గిటుకెఱిఁగి మెలంగు మనుచుఁ – గ్రేటున ననుమీ!

గీ॥ అనిన మాటలు విన్న 'లక్ష్మణుఁడు' వోయి
చేరి 'కిష్కింధ' సుగ్రీవుఁ – జేరఁజీరి
పలికె 'రాముఁడు' పలికిన – పలుకులట్లె
పుల్ల విఱుపు పలుకులను – బొనుఁగుపఱచె. ౧౦

గీ॥ కొన్ని పరుసమ్ములాడి యా_కొన్ని సింగ
మట్లు సింగావళిన్ జేసి_నంత 'తార'
తారి మెత్తని పలుకులఁ దాళఁ జెప్పి
యచేట జరిగిన కష్టమ్ము_లన్ని విప్పి ౧౦౧

కం॥ కనుతెప్ప పాటుఁ దీరికఁ
గొనక సతమ్మరసి 'సీతఁ'_గొని తెచ్చుటకై
పనిఁబూని రేఁబవళ్ళను
మనుతేడా! పాటుఁ బడె ను_మా! కనుఁగొనుమా!

కం॥ చెల్లఁగ మెల్లఁగ నల్లిక
బిల్లిక పెల్లాఁడింపఁ బిఱుసని మది అం
పిల్లఁగ 'రాము' నితోఁ దా
వెళ్ళిన పని యైనతీరు_వివరించు నెడన్ ౧౦౩

కం॥ వెనువెంటన్ 'సుగ్రీవుఁ'డు
పనిఁగొను జోదులను బిలిచి_పలు దెసలను 'సీ
త'నరయు పని నానతి నిడ
'హనుమను' నేమించి పనుల_నరయుక మీఁదన్. ౧౦౪

గీ॥ 'మాల్యవంతము' జేరి నే_మకము మీఱ
'రాము' నడుగుల కెరగి తో_రమ్ము ప్రమ్ము
ప్రక్క నిలుచుండ 'రాముండు' వలికె నిట్లు
క్రేటుఁ గొని పోటు మాట 'సు_గ్రీవు'తోడ ౧౦౫

ఉ॥ ముప్పుఁ దొలంచి రాచెలిక -
ముంగయి సేసి యెవండుఁగాని ము
న్నెప్పుడు సేయలేని పని -
నేత్తైఱఁ గూర్చి సువమ్ముల బేర్చున
న్నప్పుడె; నీమదిన్ విడిచి -
యచ్చోట ముచ్చోట అంతు సంతలో
గొప్పగఁ దాలుకోల్మనికిఁ గొల్పడి -
పాడిఁదొఱంగ నాయమే. ౧౦౬

కం॥ చేసిన మేల్ మఱచిన యే
బ్రాసి సబ్బమ్మైన మొఱఁగు - సాగు మెకమ్ముల్
బాసటఁ బసిపట్టవు గద!
వాసిగ నిఁక నోరులఁ గూర్చి - పలుకఁగ వలెనా ౧౦౭

గీ॥ ఇంతలోఁ గన్నుఁ గప్పెనే - అంతు సుకము
దరమమును గుర్తెఱుంగు సె- త్రగము సుమ్మ
టంచు 'రాముండు' చుఱుకు పల్కాడినంత
సూది మొనఁ గ్రుచ్చు కొన్నట్లు-సూడి యెడఁద ౧౦౮

కం॥ మఱువను, జెప్పినమాటను
దిరుగను, నాయోపినంత - దెసల మసలి యె
త్తెఱఁగునను 'సీత' పోబడి
నరయుఁగఁ బఁపించినాఁడ - నండఱ బంట్లన్. ౧౦౯

కం॥ అని చాఁగిలి పడి మ్రొక్కిన
కనికరమున 'రాముఁ'డనియె - గట్టుమనికి రా
యనిఁ జూచి నేస్తమును మఱి
పును బొందితి వంచు మోము - పుల్లగిలంగన్. ౧౧౦

కం॥ పోనాడి నాఁడు మొదలుగ
నీనాఁటికి సేయు పని య - దెట్టిదో? పలఁకుం
జేనంటె నెంత? క్రొత్తగ
మానక వినిపింపుమా! సు - మాళము విందున్. ౧౧౧

కం॥ అనవిని 'సుగ్రీవుఁడుఁ' దాఁ
బనిచితి మల్రద్రిమ్మరులను - బలుదెస లరయన్
వినిచితి నాయానతి నా
సను నూపిరి యాడుదాఁక - సామి! మఱతునే! ౧౧౨

కం॥ జగమునఁ గల మల్రద్రిమ్మరు
లెగబడి 'కిష్కింధ' జేరి - రేమన వచ్చున్
మగటిమి రూపెత్తు నటుల్
సిగఁదాలిచి తేనీ యాన - చెఱలాడి రిటుల్. ౧౧౩

గీ॥ 'వినతుఁడలతూర్పు' దక్కిన - మున 'హనుమ' యు
పడమర 'సుషేణుఁ' డుత్తర - కడఁ శతబలి,
గాగఁబడవాళ్ళఁ గూర్చి లె - క్కకును మిగిలి
వెల్లువల జేతపఱచి పం - పించె వెదుక ౧౧౪

గద్దెము - కం॥ వేవెలుఁగును రేవెలుఁగును,
నీవెలుఁగును వెలుఁగుఁ గూర్ప - నేర్పగు దానిన్
లోవెలుఁగని వాకొందురు
నీవెలుఁగున్ దుదిమొదల్ మ_నికిఁ గల పెద్దల్. ౧౧౫

రామకథ

(అయిదవపాలు సుందరకాండము)

కం॥ సత్తెమ్ము కన్న వేఱొక
యెత్తరమగు దరమమున్న - యెడ నది నీదా
సత్తని తక్కిన దంతయు
నుత్తది యని నమ్మి బ్రదుకు - టొప్పగు సామీ! ౧

కం॥ 'హనుమ'యు మల్దిమ్మరులును
జేని చేని పొడగనిరి - పెద్ద - చెట్టు 'మహేంద్రం'
బను దానిఁ బూని నలుదెస
లను వెదకిరి 'సీత' కొఱకు - లావరు లగుచున్. ౨

గీ॥ 'రావణుఁడు' 'సీత' నుం గొని - పోవు మాట
మును 'జటాయువు' తనతోడ - ననుట వలన
'రాము'ఁడాదట ముద్దుటుం - గ్రమ్ముఁ గూర్మి
'హనుమ' చేతి కెదో చెప్పి - యంది యిచ్చె 3

కం॥ నలుదెసలఁ గ్రొమ్మదిమ్మరు
లలవునఁ జెలమూని తిరిగి - రడవులు గవులున్
మల లేర్లు సీటికుప్పలు
వెలలఁగ వీల్గానిచోట్ల - వెదకిరి మివులన్. ౪

చం॥ అవియివి యంచుఁ బేరుకొన _
నౌన! జగమ్మున గల్గు నెల్లచో
ట్ల వెడలి చొచ్చి చూచి యెచ _
టం బొడఁ గానక పట్టుఁబట్టి క్రొం
బువులను దేనె కోసమయి _
పోయెడి తుమ్మెదలట్లు వేసటం
దవులక త్రిప్పలంబడిరి _
తప్పక 'సీత'ను గాంచు నాసమై ౫

కం॥ తక్కిన మూఁడు దెసల్ సను
నక్కోఁతులు నూరు నాడు నరసి యరసి యే
దిక్కున 'సీతం' గానక _
కక్కటితిన్ దిరిగి తిరిగి _ కడు బడలి రహా! ౬

కం॥ దక్షిణమును 'హనుమంతుఁడు
ద్రొక్కి సరాసరి చెలంగు _ త్రోవలు డొంకల్
పక్కణములుఁ బల్లెలుఁ బలు
చెక్కియలం బాఱు నేర్లు _ సంద్రమ్ములునున్. ౭

కం॥ సందులు గొందులు బావులుఁ
బొందామర కొలను లూరి _ ముందటఁ దోటల్
బందిగము లడ్డములుఁ జూ
పందిన యెడ 'సీతఁ' గాన _ కసురుసురగుచున్. ౮

చం॥ కుడిదెస సంద్రముం గదిసి –
కొండతఱు క్రోఁతుల మూఁక – తోడ మే,
వడిఁగల వారు చేరి తెగు –
వన్ దరిదాపుల దాటవచ్చు నం
చుడిగము విల్వ యిట్టిదని –
యొప్పుగఁ జెప్పుచు నొండొరుల్ గదుర్
గడు బలిమిన్ గడించుచుఁ జె –
కా పికి దాలుఁగ హెచ్చరించుచున్. ౯

కం॥ బరవసము కొలఁదు లెఱుఁగమి
తఱుల మొగము మొకములన్ని – తడబాటున నొం
డొరుల పెను సందియమ్ములఁ
గొఱ తెలివిన్ బయట పెట్టు – కొను చుండిరటన్. ౧౦

గీ॥ ముదుకఁడగు 'జాంబవంతుఁడు' – మొదలగు మల
ద్రిమ్మరులు 'హనుమంతునిఁ' దెగఁ బొగడిరి
సందరము దాటు మొనగాఁడు – జాణకాఁడు
వీఁడొకండని పలుమారు – బిరుదులాడి. ౧౧

కం॥ కొండాడిన 'హనుమంతుఁడు'
గండు మగంటిమిని దాటఁ – గలనని యెదలో
నుండెడి సంతస ముబ్బఁగ
నిండారిన గెండకమ్ము – నివ్వటిలంగన్. ౧౨

కం॥ తక్కిన తఱుల మొకమ్ములఁ
దక్కొన లేకునికి నింకఁ - దానయినను గా
ద్రొక్కి నిలుచుటయె మేలని
పెక్కువ బరవసపు 'హనుమ'-వేగిర పడుచున్. ౧౩

ఉ॥ ముందల సంద్రముం గడవఁ -
బూని తలన్ బయికెత్తి తోఁక మి
న్నందఁగఁ గొనువంచి కొస -
యావి బిగించి తలంపుఁ బెంచి మో
విం దెలిపఁడ్లు గీఁటి తెలివిన్
గనుచూపుల కోరగించి యొ
య్యం దొడఁ దట్టి హుమ్మనుచు -
నల్లిగిరెన్ గొస కాలి బిట్టునన్. ౧౪

కం॥ అరరే! యని, సరి! సరి! యని,
యరిది మెయిన్ జూచి క్రోఁతు - లన్ని యెలర్పన్
బిరుదు మగఁ 'డనుమ' యెటు సం
దరమున్ దరిఁ జేరుతలఁపు - దందడిలంగన్. ౧౫

గీ॥ అడ్డుఁ దగిలెను మైనాక - మనెడి గుట్ట
'హనుమ' కొక్కింత యూఱట - యగుట కొఱకుఁ.
గాని యది రక్కసపుఁ జెయ్వు - లే నటించుఁ
బరువడిన్ దాటి పో నెంచు - పరువ మందు. ౧౬

గీ॥ 'రాము' కర్జమ్ముఁ దీర్ప నేర్పరివి నీకు
మేలు సేయఁగ నుడుకువఁ - దాలు కొఱకు
వచ్చితిని కాలు మోపి నా - యిచ్చు విందు
పుచ్చుకొని పొమ్ము నీవార - ముగద! యనిన ౧౮

గీ॥ బంటుపని కుంటువడ దొసఁ - గంటు ననుచు
నెమ్మదిని నమ్మి యడుగాని - నేస్తమూని
యుబుసు పోకకుఁ దడవోర్చి - యున్నయట్లె
సెలవుఁగొని పయనించె న - చ్చెరువుఁ దోఁప. ౧౯

కం॥ తొలుదొలుత యున్న రూపును
గలిగియు మఱి పోను తేలి - కగ నలకనయై
వెలలి తుదిఁ గంటికగపడ
వలను పడని 'హనుమ' యెట్లు? పఱచెనో! యేమో?

కం॥ అలలెగసి యుప్పరము పయి
నలమఁగ నుర్వీ గమి విరిసి - యలఁతి యలఁతియై
వెలలఁగ నెడ నెడఁగడు విం
తలఁ గనుచున్ సంతసమ్మునన్ జెను దేరన్. ౨౦

కం॥ 'సురస' యను పేర వేల్పుల
తరపున నసర యయి వచ్చి - తాఁకినఁ గడఁకన్
బరిగొని యూఁకలిఁ దీర్పుమ
పరువడి యని యూఁకపెట్టి - బలిమిన్ బులుమన్. ౨౧

గీ॥ ఒండొరులు నెమ్మియిం బెంచి - యొకనిమించి
యింకొకరు పోల నలఁతి మె - యిం గుదించి
దాని మేనను జొరఁబాఱి - దాటి పోయి
ఆఁకలిని దీరెనే? యని - 'హనుమ' యడుగ ౨౨

కం॥ నీసత్తి నెఱుఁగ వేల్పులు
వేసముఁ గైసేని యిట్లు - వెలువఱచిరి సం
తోసం బాయెను నీపని
వీసము వెలిపోక నెగ్గి - విప్పారుఁ గదా! ౨౩

కం॥ అని పలికి పాఁప పడఁతుక -
చేనె నావల వేగిరమున - సంబర మొదఁ బొం
గిన వాఁడయి కడలిని జే
య్యన దాఁటెన్ బిక్క - బలిమి-యదిరా! యనఁగన్.

కం॥ 'లంక'యను నసర యెదురయి
కింకన్ 'హనుమంతుఁ' జూచి - క్రేటుంగొని నీ
వింక నెటకేగెదవు? నా
వంకన్ బడి చావు మనుచు-బమ్మయె వ్రాసెన్. ౨౫

కం॥ అనినన్ గింకిరిపాటుం
గొని 'హనుమ' యటేవి నీకుఁ - గూడ యదే వ్రాఁ
త నిబద్ధి యనుచుఁ దలఁపుమ,
యనుచును గుప్పించి క్రింది - కటు ద్రోపాడెన్. ౨౬

మ॥ వెనువెంటన్ బిడికెంట అొమ్మదిమి నో-
ర్వ్యంటన్ బయద్దేర నె
త్రును బ్రేవుల్ గడికండలున్ జెమరి తో-
డ్తోఁ జంద్రనిప్పుల్ కనుం
గొనలన్ రాలఁగఁ జూచి దాని యుసురుల్-
గోల్పోవ బంగారుగ
ట్టును సుత్తెం దెగఁగొట్టు నట్లడఁచి మ-
ట్టుం బెట్టి పో నంతటన్. ౨౭

శా॥ లంకన్ జొచ్చి కడాని కట్టడము లు-
ల్లంబుబ్బ మేల్మచ్చు లే
వంకం జూచినఁ బైడి వెండి రతనా-
ల్పట్టుల్ జెగా మేడలం
దింకం జూడఁగలట్టి వెన్నె? కలవా-
యీ తావులన్ గాంచె గో
ర్వంకంబోలె సలించి మించి తిరిగెన్-
బల్సందియం బందుచున్. ౨౮

గీ॥ ఊర నగరున సీతమ్మ - యునికిఁ గాన
రామి నంచల పంచేల - బూము లెల్ల
వెదుకవలె నని తలపోసి - వెడలఁ బోవఁ
గాలుఁగాలిన పిల్లినిఁ - బోలె 'హనుమ' ౨౯

ఉ॥ ఇంతకు వచ్చి, వచ్చినటులే
వెనుపాటున వెన్కఁ ద్రొక్కుటల్
సంతరిలంగ లాబమె, ది –
సంతగుఁ గాదె! యలంతిపేరుఁ దా
నంతట వచ్చు నెమ్మది వ –
నారిల నేమి గొనమ్ము క్రోఁతితే
డెంత చిరాకు రోకుపడు –
నింకెటు 'రాముఁడు' సేగిఁ బొందునో ౩౦

చం॥ మగఁటిమి జాటి సందరమ –
మూంతము దాటి యసమ్ము లేదు పొ
ల్పుగ నిటవచ్చు కారియముఁ –
బూనిక చేయక యేమిచేసిన
ట్లగపడు నేమిచేయుదును –
అక్కట! దేవర సాయముండమిన్
దిగులున గుస్సి పోవలసెఁ –
దీర్చెడి యోర్చెడి వారు లేరిటన్. ౩౧

కం॥ 'సీత'ను గనుఁగొనకేగిన
నాతతి నుసురూడ్చు 'రాముఁ' డడిగని తేడున్
బ్రాతియె? పానము విడచుట
నాతల, నాబ్రదుక దెల్ల – నడవిఁ బువులగున్. ౩౨

[32]

కం॥ అని యిటు లెంచుచుఁ దటపటఁ
జెనఁ బూవుందోట నడుమ – చెప్పఁగఁ బున్ ముం
మన సొగసు మ్రాన్మోదలున,
గనఁబడె 'సీతమ్మ' పులుల – కడ జింకవలెన్. 33

సీ॥ వానలేమిని వాడి వత్తులై గాలికిఁ –
దూగాడు నేలకి – తీగ బాగు
కసవేని నలఁతిఁ జి – క్కక వసివాడి
నిఁవ్వెఱదోచు లేజింక – పిల్లవోలె
గడుసరి వడగాడ్పుఁ – దోడరఁ జిందర
వందఁరై వన్నె చెడు నంటి–మోవు తేవఁ
బగవానిచేఁ జిక్కి – బందిగమున ద్రోక్కఁ
బడు నట్టి మరుఁబోని – యొడయని వలె

గీ॥ విన్ననై గోముజాఱి వెల్వెల్లఁబాఱి
యందముడివోయి డెంద మెం – తైన డింది
వన్నెచెడి దిక్కు లేక లే – బరము సోఁకి
వెఱపునన్ 'సీత' యందుండి – వేఁగుచుండె 3౪

కం॥ నిగురుం గప్పిన నిప్పటు
మొగులున దేవెలుఁగు పగిది – బురదను రతనం
బుఁగ లట్టులు మంచును పడి
సొగసెడలిన తమ్మివోలెఁ – జూపట్టుటచే 3౫

గీ॥ పట్టరానంత వగపుఁజే - పట్టి రావె
పట్టి కిట్టులు సెట్టులఁ - దొట్టెఁగద! య
టంచుఁ దానా 'యసోగము' - నందు నెక్కి
బిట్టు వగచుచు నుండె అంపిల్లుమదిని ౩౬

కం॥ ఎత్తఱి నేరికి నెచ్చట
నెత్తెఱఁగున జేరుగ వలెనో? యెవరెఱుఁగుదురీ
సత్త్రోక దేవర యెఱుఁగును
నిత్తఱి 'సీతఁ' బడు నిడుమ - నెఱుఁగం దరమే! ౩౭

కం॥ తానిటు లుండఁగ నసవిలు
కాని కలువ పూలకోరి - గాడి మదిన్ ని
ల్పానమి బలు వలపు విస
ర్మ్మానట 'రావణుఁడు' వచ్చె - నా రామునకున్. ౩౮

సీ॥ నిక్క - చేన్దోయితో - టెక్కులాడి యొకర్తు
యడుగులో వెలిపట్టు - గొడుగుఁ బట్ట!
గాజుల యులివులు - గలుగల్లు మనిమ్రోయ
సొగసరి యొకతె వీ - చోపు లిడఁగ
మదికింపు నింపు పె - ల్లిదమైన బరతమ్ము
చెలువ యొకర్తుక - చేయుచుండ
కమ్మ తెమ్మెరలు సోఁ - కఁగ నొక్క వగలాడి
వట్టివేర్వీవనఁ బట్టి విసరఁ

గీ॥ దమ్ములపుఁ జిల్క లొకతె వా - దరికిఁ జేర్ప
నల్లమిగురొత్తఁ బన్నీరుఁ - జల్ల నొకతె
చెలులు ముందు బరాబరుల్ - సేయనంత
వలపు దొరతన మెచ్చ, 'రా - వణుఁడు' వచ్చె ౩౯

కం॥ అనరాని మాటలును జూ
డని చూపులుఁ దలఁపరాని - టకటొంకులు మా
యని మచ్చెఁ గూర్చు చేఁతలు
మునుకొని 'రావణుఁడు' - సీత మ్రోలఁ బొనర్చెన్. ౪౦

గీ॥ 'రాము' నిల్లాలికీ తల - వ్రాఁత యేమి?
మోఱకుని చేత సడిఁబడి - తీరవలసెఁ
దొల్లి చేసిన దోసంపుఁ - దొడుసు గడుసు
తప్పి చేనదెట్టి వారుఁ బొం - దవలెఁ దుదకు ౪౧

కం॥ తనలోఁ దాఁ దలపోయుచు
'హనుమ' యసోగంపు గుబురు - నందా యసరన్
గనుఁగొని మిన్నక నొకకొ
మ్మను మెయి వ్రాలిచి కడింది - మది వరికొనఁగన్.

గీ॥ అంత 'సీతమ్మ' తలవ్రాల్చి - యవుడుఁ గఱచి
కన్నుఁ గవ నీరు కాలువల్ - గట్టఁ బనవి
మట్టసమ్మెగఁ గూర్చుండి - మదిని 'రాము'
నెంచుచున్ 'రావణు'ని తోడ - నిట్టులనియె! ౪౩

శా॥ ఓరీ! రావణా! యేల ప్రేలెదవు మై -
యున్నంత నిత్తెమ్మె వే
సారుల్ పుట్టుచు గిట్టుచుండు నిదియే -
చాలా తిరమ్మంచుఁ బో
ల్పారున్ సంతసమంచు మోహకులు దా -
యం జూతురీ మైనుగం
బౌరా! నిత్తెమే? సత్తెమే! యెఱుఁగుమా -
వంతైన విన్నాణివై ౪౪

కం॥ నోరుఁ గలదంచు వాగెద
వూంక జెగమేమి తలఁచు - నో! యెఱుఁగమిచే
బేరజాఁడ వంచు నెంచును
వారక సి తెలివి మన్ను - పాలయినదొకో! ౪౫

కం॥ 'రాముఁ'డన గడ్డిపోచఁగ
నీమది నెంచెదవె! యసర! - నిక్కమ్ముగ, జే
జే మొదటి దేవరగ మది
నేమకమున నెంచి కొలువ - నెగడు జెగమ్ముల్. ౪౬

గీ॥ కాయ గసురులు దినువాఁడుఁ - గానఁదిరుగు
వాఁడు నొక మానిసియటంచు - వలదు తలఁప
ముజ్జెగమ్ములఁ బుట్టించి - బొజ్జఁ బెంచు
నట్టి యీసరుఁడని నమ్మ - టంత మేలు ౪౭

కం॥ నాసీడ నన్ను విడువని
పోణిమి నే'రాము' వీడి - పోదు నె యిదియుం
గానని మోఱక! యిఁక నివు
డేనియు నెఱుఁగంగఁ దగును-మీ! యెటులైనన్. ౭౮

గీ॥ అకట! ననుఁబోలె నిఁక నెంద - ఆంధ్ర కేసరు
పెట్టితివొ! వారి గోడు నిన్ - గట్టి కుడుపు
నిదియ నీపుట్టువునకుఁ బె - ల్లిదపుఁ దిండి
నీరు గాలి మఱ్ఱొండుఁ గ - న్పింప దింత ౭౯

గీ॥ అలతి వలపును గెలువలే - కన్ని జగము
లేను గెలిచితి నని బింక - మూని దేల?
తెలివిఁ గల పెద్దవారల - వలనఁ దెలిసి
బ్రదుకు మిఁకనైన మఱి-బాగు - పడెద వనియు ౮౦

కం॥ గరుటామంతుఁడు నాగులఁ
బోరిగొని కేలుపులబోన - మును గొనునటు న
న్నరవడిఁ గొను 'రాముఁడు' నిఁ
బరిమార్చున్ నిక్క- మెఱుఁగ-వలె నికనైనన్. ౮౧

చం॥ వలపను కన్నుఁగుట్టి పరు -
వంబను గ్రుడ్డితనానఁ జూపుకో
ఫులుఁ జెడ నీజగంబెఱుక -
పోవిడి చెన్నటులై మెలంగ నీ

కలమిన మేలదేమి ? యస -
మా ! విడుఁబున్నెము సున్నయౌ నవదిఁ
గలుచేతనమ్ము నెత్తిపయి -
గంతులు పెట్టును బుట్టువే చెడుఁ. ౧౨

ఉ॥ నీవొక గడ్డిపోచవని -
నెమ్మది నమ్మెద నొడ్ల చేడెలఁ
గావర మొత్తి యెత్తుకొని -
గండడఁగం గలవాఁడ వెంతయున్
వావిరి పేరు ప్రెంపు సెడి -
పందవలెన్ బ్రదుకీడ్వ లాబమే
రావణ ! యింక నేఁ వదల -
రా ! యిటువంటి చెనంటి చెయ్యొలన్. ౧౩

కం॥ నీవొక పిడికెఁడు బూడిద
యై వేఁడినఁగాని నిన్ను - నరయుదునే ? నేఁ
జావయినఁ గోరుదును గా
నీ ! వెడఁగా ! యద్దుగు మట్టి - యేన్ జిక్కునొకో ? ౧౪

కం॥ పలుగాకి కూఁతలని యీ
కలగుండుఁ గట్టి కుడుపఁ - గా మేలే ! మేల్
దలఁపుమ ! చెడు చెయ్దమ్ములు
నిలుపుమ ! పున్నెమ్ముఁ బ్రమ్ము - నిజేమిది యసరా !

గీ॥ బ్రదుకఁ దలఁచితివేని నీ - పాడుపనులఁ
గట్టిపెట్టి సరాసరి - పట్టుకొనుము
'రాము' నడుగుల నన్నిడి - యోము మనుము
కనికరము నీరువామి - నిక్కంపు సామి! ౫౬

కం॥ అని తిరుగు పాటొనర్చుచు
నిను స్థాపించెదను గాని - నేఁడో! తేపో?
యనిఁ దాటిపండ్లు రాల్చిన
యనువునఁ బది తలలు డుల్చు - నననేల నిఁకన్. ౫౭

కం॥ అనుటయు తడవుగ రోసముఁ
బెనఁగొనఁ జికటారిఁ దీసి - బిరబిరఁ జేని నిఁ
దునిమెద నన నీ లోపల
మనవిని వినుఁడనుచు 'ధాన్య - మాలిని' వేఁడెన్. ౫౮

కం॥ నీ సొగసు నీచొకాటము
నీసోయగ మందమెంచి - నీఅంతు సుగం
బాసించి యెందఱో! గల
రీసకితోఁ బోరదేల? - యిఁక విడువుమయా! ౫౯

కం॥ ఆమాటల మది నుబ్బుటఁ
దామఱలెన్ బొలసుదిండి - తక్కిన యసరల్
ప్రాముకొని చుట్టు నుండఁగ
బూమెలు పల్కాడి రలఁతి - బోదన లొలయన్. ౬౦

ఉ॥ అంతట 'సీత' 'రాముఁ' గొని -
యాడుచు నింతకుఁ రాఁడె యివ్వాతం
బంత నెఱింగి పెన్వాతల -
నందియె ఓనియు సంద్రమీఁది పె
న్వాంతల పాలుసై యిటకు -
వచ్చి యసిన్ దెగటార్చి 'రావణుఁ'
పొంతము తోడ నన్నుఁ గొని -
పోఁడె యయోధ్య కటంచు నెంచుచున్. ౬౧

గీ॥ ఇంతలో నొక్క వింత వి - న్పించెఁ 'త్రిజట'
నాఁటి రేయిని గలను గా - నంగఁ బడియెఁ,
గళుకుఁ దమ్ముల నేలిన - కనుల వాఁడుఁ
గలువ పువ్వు తోరనముల చూ - పులుఁ గలాఁడు. ౬౨

గీ॥ కనికరపు జెల్లు తొలకరి - గలుగువాఁడు
చెందురునిఁ బోలు మోము ప - సందువాఁడు
వానకారు మొయిల్ బోని - మేని వాఁడు
పొడవు చేతుల వాఁడు రా - ముఁడనువాఁడు ౬౩

కం॥ కానఁబడి మంది దండడి
తో నీర్వామిఁ గడదాటి - తొందర లంకన్
బోనడఁచి చాలుకుత్తుక
వానిఁ దునుమాడి - 'సీత' వడిఁ గొనిపోయెన్. ౬౪

గీ॥ అమ్మ! సీతమ్మ! నీమగఁ - డదుగో! వచ్చి
లంక నీటార్చి 'రావణు' - బింకమడఁచి
నిన్నుఁ గొనిపోవు, నీమాట - నిక్కమన్న
మ్రానిపై నున్న 'హనుమ' నెమ్మదిగ దిగియె, ౬౫

గీ॥ 'సీత' కును మ్రొక్కె రక్కెస - చేఁత లివ్వి
యంచు వంచేనమై వచ్చె - నంచు నెంచి
నమ్మకుండిన 'హనుము' సీతమ్మతోడ
నానవాల్ సెప్పెదను విను - మంచుఁ బలికె ౬౬

సీ॥ అమ్మ! రాముఁడు జింక - కై పోవ 'లక్ష్మణా!
యన నటనుండి ప - ద్యానను నాకు
టిలుఁజొచ్చి యటలేమి - నలజడి నడవులఁ
దెం దేఁప లటనటఁ - దిరిగి తిరిగి
ఋశ్యమూకముఁ జేరి - యీవట విడిచిన
కొంగున గట్టు సా - మ్మంగడించి
నలువలంకులను క్రో - తుల వెల్లువలఁ బంపి
నాచేత ముద్దుటుం - గ్రమ్మ నిచ్చె

గీ॥ నిదిగొ! యని వంగి చేతికం - దించి నంత
మాయదారుల మాట నమ్మకము లేక,
పొదలను వంచి 'హనుమ'తో - ననియె నిట్టు
లొకటి యడిగెద బదులిమ్మ - యున్న పగిది ౬౭

కం॥ నా 'రాముఁ డెట్టిఁడో! యే
తీరునుగలవాఁడో! సౌరు - తెఱఁగెట్టిదియో?
పేరిన గొనమ్ము లెట్టివొ!
యారయ 'లక్ష్మణు'ని సొబగు-లవి యెట్టివియో? ౬౮

కం॥ అనియడిగిన 'సీతకు' న
ల్లనివాఁడున్ బొడుగు చేతు-లాడున్ సొగసుం
దనముం గలవాఁడున్ గనుదో
యుని దమ్ములు విరియు వాఁడి - కేమని పొగడన్. ౬౯

సీ॥ నీలి మబ్బుల డాలు - గోలుపుచ్చేఁగ జాలు
నిగ నిగ మెఱయు మై జిగిఁ గలాఁడుఁ
గనికరపుం జాలు - కఱవుఁ దీరిచి యేలు
తొావల నేలెడి కన్ను - దోయి వాఁడుఁ
బున్నమ చేంఁదురుఁ - బురుణించు నెమ్మోమ్ము
చిఱు నవ్వు వెన్నెలల్ - జిలుకు వాఁడు
నండఁ జేరిన వారి యక్కఱఁ దీర్చి సం
తసముఁ గూర్పఁగ విల్లుఁ దాల్చు వాఁడు.

గీ॥ రక్కసుల నుక్కడంపఁ బేర్గన్న వాఁడు
బీదసాదల నేలి ఱం - పిల్లువాఁడు
చూచినంత నె! ముగితి కా - ణాచికాండు
వేల్పులును మ్రొక్కఁదగిన పేర్వాలుఁగు వాఁడు. ౭౦

కం॥ బంగారు మిసిమి దిగదీ
యం గల మైచాయవాఁడు నన్న యుడిగ మే,
పొంగారు మదిఁ గలాఁడున్
వెంగట 'లక్ష్మణుఁడు' రాము - నిం గనువాఁడున్. ౭౧

చం॥ 'అనుమను' నమ్మి 'రాము' నడి -
యాలము గుర్తెఱిఁగింప విన్క మై
కనుకని యుంగ్రముం గని చో -
కాటపుఁ దీపి తలంపు లెన్నియో
మునుకొని నెమ్మదిం బఱవ -
మోడుపుఁ గేలమరించి మ్రొక్కి దా
నిని బదిలించి ముద్దుఁ గొని -
నిక్కపుఁ బ్రేముడి నిట్లు వాకొనెన్ ౭౨

ఆ॥ వె॥ పెండ్లి నాఁడు కలిపి - విడిపోయి యీనాఁడు
మఱలఁ గలిపి బయలు - మెఱసి తరరె!
యెటుల నప్పఁ దీర్తు - నియ్యెదె! నాముద్ద
టంచుఁ తీసి కనుల - కద్దుకొనియె ౭౩

సీ॥ అవల 'హనుమ'ను జూచి నీ - యంతవాఁడు
లేడు నీ బాకిఁ దీర్పఁగా - లేను, నేను
'రాముఁ' డెప్పుడు వచ్చి పో - రామిఁ దీర్చు
నంచుఁ బలుమాఱు నడుగు 'సీ-తమ్మ' తోడ ౭౪

కం॥ అమ్మా! నీసెలవును గొని
క్రమ్మఱుమను 'రాముఁ' జేరఁగా నీసుద్దిన్
బిమ్మటమనవిఁ జేసెదఁ
బ్రమ్మిన పెనుబత్తిఁ దనర - 'రాము'ని తోడన్. ౭౫

ఉ॥ తీవర పాటుతో బయలు -
దేరి నినుం గొనివచ్చు మ్రుచ్చునున్
గావర మూచముట్టుగ న -
ణంచి నినున్ గొని పోఁగలండు సు
గ్రీవుఁడు గట్టి పట్టు దలఁ -
గీల్కొనె సందియ మింత లేదు నా
కేవిత మానవాలొకటి -
యిమ్మనఁ బ్రమ్మిన సంతసమ్మునన్. ౭౬

కం॥ తలమానిక మొసఁగుచు నా
తల రాముని యడుగు దమ్ముఁదవులుకొనన్ మ్రొ
క్కులు సెల్లించితి ననుమీ
వలఁ జెఱఁబడు పక్కిఁ జూడవలదా! యనుమా! ౭౭

గీ॥ 'లక్ష్మణు'నిఁ బలుమారు త - లంచి తెలియ
కాడినందుకుఁ బ్రాఁచితి - మందె ననుము
దానిఁ దలఁపక కాపాడఁ - దగు నటంచు
మఱి మఱియుఁ బల్కుమన్న ల - క్ష్మణుని తోడ ౭౮

మ॥ అనినన్ 'సీతకు' వంగి కేల్మోడుపు లె-
న్నైన్నన్ బురాయించి దీ
వనలందిమ్మని వేఁడి వీడుకొని పో-
వన్ ద్రోవలో హాసుతో
టను బన్నం బొనరింప రక్కసులు వెం-
టన్ వచ్చినన్ 'జంబుమా
లిని బోరన్ దునుమాడి 'యక్షయు'ని బ-
ల్మిం ద్రుంచి మొండొడ్డినన్. ౭౯

ఉ॥ అంత 'బ్రహాస్త్రఁ' డడ్డి యిటు-
లారడి చెయ్వుల నాటతోట యం
దంతటఁ బాడుచేసితివి-
యద్దిర! నిన్నువఁడంపెఁ జేఁతలి
క్లింతయుఁ జేయ నెవ్వఁడవో!
యెట్లిటువచ్చితో? యేరిబంటవో!
యింత నెఱుంగఁ గోర్కెఁ గల-
దిద్ది నిబద్ధిగఁ జెప్పుమా? బదుల్ ౮౦

గీ॥ 'హనుమ' యందురు పేరు 'రాము'నికి లెంక
గాలిచూలిని 'సీత' నక్కఱ కొలంది
వెదుక వచ్చితి నీఁకఁ జిద - గొందలఁ బొదలు
లంకకును జేసికిద్ది వాలకమె. యనిన ౮౧

గీ॥ వీనిఁ మనతేని కడ నిలఁ - బెట్టు మనుచుఁ
బలికినఁ బ్రహస్తునకు బదుల్ _ వలుకకప్పుడ
తోడుకొని పోయి 'రనుమను' _ దొర, కనుఁగొని
చింత నిప్పు కనుల్ దెఱ _ చి యిటులనియె _ ౮౨

గీ॥ కోఁతిగా! యెవ్వఁడంపె నీ_కు దొర యెవఁడు?
యేమి పని కయి వచ్చితి; వేమి నెగ్గ?
నిన్నిపుడ చేంప నీకు ది - క్కు_న్నదటర!
యొడలు కాపాడు కొనుమని_ యుఱిమి చూడ ౮౩

కం॥ నావిని గాలి కొమారుఁడు,
రావణ! నా పేరు _ 'హనుమ' రాముని బంటన్
నీ వివర మెఱుఁగ వచ్చితిఁ
గావలమును వీడి యింక _ గద్దియ దిగరా! ౮౪

సీ॥ మూఁడూళ్ళ నొకసారి _ ముమ్మరముగ్రగఁ గాల్చు
వినువాఁక మోపరి _ విల్లుఁద్రుంచెఁ
దొకనిఁ జుట్టి యు _ త్రాఁకఁ బెట్టిన 'వాలి'
నొక కోలతో వేసి _ యుక్కడంచె
ముయ్యేడు తేడులఁ - బుట మార్చు 'పరశురా
ము'ని గరువమ్మెల్లఁ _ బోఁగడంచె
'ఖరుఁడు' 'దూషణుఁడు' నీ_కయి పోరఁ బదునాల్గు
వేవురఁ జిటికలోఁ బీచమడఁచె

గీ॥ పిన్నతనమునఁ దబిసుల - జెన్నమోమెఁ
దండ్రి యానతి నడవుల - దారిఁ బట్టె
నీవ కాదెల జగము లేనియును నిలువ
నోటమినిలేని 'రాము'ని - దీటుఁ గలరె! ౮౫

గీ॥ నట్టడవి నొంటిదగు రాచే - పట్టి 'సీత'
దొడ్డ సన్నాసి వేసాన - దొంగలించి
తెచ్చితివి మగతనమ్ములం - తియును లేక
దొంగ చాటు తనమ్మెంత - దోసమనిన! ౮౬

చం॥ కనకన నిప్పురవ్వ లొలు -
కన్ కనుదోయిని బాఱఁ జూచి మం
కును టకటొంకు బొంకరిని -
క్రోఁతికిఁ దోకకు నూనె గుడ్డలన్
బెనిచి రగిల్చి పంపుఁడిఁక -
వేల్పులు గీల్పులుఁ బ్రోతురేమొ? యీ
తనిఁ గనుఁగొండటంచును, బ-
దాబదగా ముదలించి నంతటన్. ౮౭

చం॥ 'హనుమ'ని తోక యన్నటుల -
హన్మనితోకకు బట్ట చుట్టి ని
ప్పును రగిలించి నూనె యిడి -
ముక్కిడి రక్కసు లంత వీదులన్

గనుఁగొను దారి యియ్యఁదని –
కాలిన తోక నడింటి చూఱులో
గొనకొని త్రిప్పి కప్పుచు ర –
గుల్కొనఁ జేసెను సందు గొందులున్. ౮౮

చం॥ అది! యిది! యంచుఁ బల్కు నగు –
నా! తగునా! నగరుల్ బదిం
బదిగను నూరు నంతయును –
బగ్గము పాడొనరించి యెందు బె
ట్టిదమగు బూది కుప్పలుఁ బె –
ఠీల్మని జ్వాలగులంగ నివ్వెఱన్
గదురఁగ నెందుఁ గన్గొనినఁ –
గాల్పుల యేడ్పులుఁ గూడినంతటన్ ౮౯

చం॥ వెనుకకు వచ్చి యక్కడలి –
విన్నపముం బొనరించి 'రాము' పా
జ్జను దయివార మ్రొక్కి తను –
సల్పిన కారియమున్ దలంచి ఱి
వ్వునఁ జెనుదెంచె నుర్వడిని –
బోవు దుమారము తీరు యుప్పర
మ్మున 'హనుమంతుఁ' డాతనికి –
మోడ్పుకయిర్ జేతఁ గూర్చి రందఱున్. ౯౦

గీ॥ 'జాంబవంతుఁడు' మొదలగు – సకులు క్రోఁతు
లెల్ల 'మధువన' మును జేరి – కొల్లఁగొట్టి
తనివిఁ దీరంగఁ బండ్లెల్లఁ – దిని యుదుటున
నల్లనల్లనఁ 'గిష్కింధ' – కరిగి రంత ౯౧

కం॥ అందఱు నొకచో గుంపుగ
సందర ముప్పొంగు మాడ్కి – జేతపడి డెందం
బందున సంతస మిబ్బడిఁ
బొందుచు నా 'రాముఁ' జూడఁ – బోయిరి బత్తిన్. ౯౨

గద్దెము – ఆ॥వె॥ అలఁతి వెలితి లేక – యంతట నీవయి
వెలుఁగులకును వెలుఁగుఁ – గలుగఁ జేసి
ముగితి కొఱకు బూత – ముల బొమ్మలాడింతు
వాటకాని సాటి – పూటకాఁపు. ౯౩

రాము కత

ఆఱవ పాలు

(యుద్ధకాండము) 1–వ భాగము.

కం॥ నీవున్నావని లేవని
యేవో ? సందియము లెన్నియోఁ గలిగి జెగం
బావిలపాటున గోల్పడె
దేవర ! నీయునికదెట్లు ! దెలియఁగ వలెనో ?   ౧

కం॥ 'సీతఁ'గల దచేట 'లంకను'
బూతమ్ముల నడుమ వేల్పు – బోటి వలెఁ సం
గాతపుఁ దలమ్మానిక మిది
గో ! తెచ్చితి నాస నావి – కొఱకొఱ నుండెన్.   ౨

కం॥ తిండిని నీరును నిద్దుర
నొండెఱుఁగక 'రామ'యనుచు – నుసు రోముకొనెన్
మొండి బ్రదుకీడ్చి యసరల
గండారులఁ బులుల లేడి – కైవడి నలఁగెఁ.   3

కం॥ ఇఁక కొన్ని గడెలు నినుఁ జూ
డక యునికిన్ బానముండు – టయ ! యరిది కటా !
ఒక కొన్ని నిముసములు ద
ప్పక పోవక మసల నేమి ? – పాటిలునో కదా !   ౪

కం॥ అనఁ దలమానికముం గై
కొని కనఁబడె నెన్నినాళ్ళ – కో! చెలి, నేఁ జే
సిన దోసమేమి ? కంటికిఁ
గనఁబడ విన్నాళ్ళు నేఁడుఁ గనఁ బడితెటులో ౫

కం॥ పెను తలఁపు వెంటఁ దలఁపె
చ్చిన ముచ్చిరు రాముఁజూచి – చెడు తఱి పోయెన్,
గనుక నిఁక వగవఁ దగదని
మనవిని బొనరించి రచేటి – మంతిరులెల్లన్. ౬

కం॥ 'హనుమంతుఁ' డెల్ల కతలను
వినిచిన 'రాముం' డెలర్చి – వెంబడి వగపుం
గొనఁ బిమ్మట 'సుగ్రీవుఁడు'
కనుఁగొని యూరార్పఁ జాలి – కడ కిట్లనియెన్. ౭

కం॥ 'హనుమంతుఁ' డెంతవాఁడని
కొనియాడుదు నితఁడు సేయు – గొప్పగు మేల్ సె
ప్పనగునె ? సంద్రము దాటిన
మొనగాఁడితఁ డొకఁడుఁ దప్ప – బువినిం గలఁడే? ౮

గీ॥ ఇతఁడు నమ్మిన బంటు నా – కెంతయేని
నయిన దయినది యిఁక లంక – కరిగి 'సీతఁ'
దెచ్చుకొను టొప్పటంచుఁ దా_తీవరించి
జంపు తనమేలటంచు హెచ్చరిక సేయ. ౯

మ॥ అనినన్ 'రాము'ని తీవరంపు నుడి బి-
ట్టా లించి 'సుగ్రీవుఁ' డి
ట్లనియెన్ దేవర యాన మేరకిపుడే-
య్యైనన్ స రే లంకమీఁ
దను దండెత్తఁ గలాఁడఁ గాలరుల మం-
దల్ మందలున్ జేర్చి నె
క్కొని నేడెబ్బది రెండు వెల్లువల గ-
గ్గోలెత్త లంకన్ బజేల్. ౧౦

కం॥ మఱునాఁటి వేఁకువను మం
త్రిరులన్ బడవాళ్ళఁ బిలిచి - తెగబడి తేపే
దురమునకు వెడల నానతిఁ
బఱపుండని పలికితేడు - పయనం బయినన్. ౧౧

కం॥ మంత్రిరుల నసర తేడిటు
మంతనములు సేయు పొంటె - మాటాడెను దా
పొంతపనుల్ నెగ్గుట కది
యంతయు 'రాము'ని గుఱించి యఱమఱికకునై ౧౨

కం॥ కని విని తలఁపని పని నే
డొనగూడెఁ గనుఁడు క్రోతి - యొక్కఁడు నీర్వా
మినిదాటి 'లంకఁ' జొచ్చుట
యును, గాకసరలను బలిమి - మాటాడించెన్. ౧౩

గీ॥ లెంక యొక్కండె కాల్చె నీ - 'లంక' నెల్ల
'ఖరుఁడు' మున్నగు నుక్కర - క్కసులుసురులు
వదలి రిఁక నెన్ని కీడులో - వఱలె మీరు
దీని తుది మొదలెల్ల గుర్తింపవలయు ౧౪

గీ॥ క్రొత్త యెత్తుగడన్ దల - కొని మెలంగ
గెలుపు సిడమెత్తి దెసలాచి - నిలుప వలయుఁ
గానఁ దలపోసి మనుగడఁ - గడచేను వెర
వును గడింపుఁ డటంచు 'రా - వణుఁడు' పలుక ౧౫

కం॥ ఎనిమిది వలఁతుల ఱేడులు
నినుఁ గొలువఁగ 'నింద్రజిత్తు' నీకొడుకగుటన్
పెను సందియమా? మఱియిటు
వెను బఱవఁగ నగునె? యెదురు-బీరముఁ గలదా?

కం॥ మానిసు లిరువురు క్రోఁతుల
తో నేతెంచినఁ గలంగి - తొందర పడనే
లా! నిబ్బరవున్మదిఁ దో
డ్తో నుసురులుఁ బాయఁ జేయు-మము గదబలిమిన్.

కం॥ ఇటు పెక్కు తెఱంగుల న
చ్చటి ప్రెగ్గడ లెల్లఁబలుకు - సంబర మింపై
పొటమరిలన్ 'రావణుఁ' డ
ప్పటపున్ బరవసము దిటవు-బలకాయించెన్. ౧౭

గీ॥ రచ్చనుండు 'విభీషణుం' డిచ్చకమ్ము
పెచ్చరిల్లుటఁ గని యిటు - ప్రెగ్గడులకుఁ
బలుక దరమమె! తెలిసి ద-బ్బులు వలుకఁ
గట్టి కుడుపదె! యెవరినేన్ - గలుచే దనము ౧౯

కం॥ తప్పులు మనయెడఁ గలిగియు
నొప్పుగ జేగడించుటద్ది - యును నాయమె! నీ
తప్పొప్పు కొనియు నోమఁగఁ
దప్పక వేఁడు కొనుటెంతో - దరమం బన్నా! ౨౦

కం॥ అని పలికిన 'రావణుఁ' డ
గ్గని నేయిం బోయు చాయఁ - గింకిరి పాటుం
గొని 'కుంభకర్ణు' బిలిపిం
చిన వాఁడును నాయమరసి - చెప్పిన మీఁదన్ ౨౧

ఆ॥వె॥ చేదు కాయలాయెఁ - జెప్పిన మాటలు
'రావణు'నకుఁ బనికి - రానివాయె,
నని యెఱింగి తమ్ముఁడౌదల నూపె నీ
యిచ్చ సేయు మనుచు - హెచ్చరించె. ౨౨

చం॥ అపుడు 'విభీషణుండు' సని
యన్న మొగమ్మయి నాయమెంతో! నే
రుపు మెయిఁ బల్కెనన్ వినవు-
రొచ్చు మదిం దలఁగింపఁ బోవు గో

రపుఁ జేయుదమ్ముల్గా విడవు –
'రాముఁడు' దేవరయంచుఁ బల్క నీ
వెపుడయినన్ మదిన్ దలఁప –
వెడ్డితనమ్మిది సుమ్మి 'రావణా' ౨౩

ఉ॥ పెక్కు తెఱంగులిట్లు మది –
బీటలు వాఱు తలంపు లన్నకున్
మ్రొక్కుచుఁ దెల్పినన్ వినక –
మోఱకుఁడంతట గద్దె దూఁకి న
ల్దిక్కుల నార్చుచున్ గుదియఁ –
ద్రిప్పుచుఁ గెవ్వన, నవ్వి భీషణున్
ద్రొక్కుచు ఱొమ్ముపైఁ గినుక –
తోఁ బుసకొట్టుచుఁ గాలఁ దన్నినన్, ౨౪

గీ॥ అటఁ 'ప్రహస్తు'నిఁ బిలిచి వీ-డన్న నెదిరి
పరుసములు నాడెఁ గానవా – పలికి నెట్టుఁ
డంచు నానతి యిడిన వాఁ – డట్లొనర్చెఁ
గొలువును 'విభీషణుఁడు' వీడి – వెలికి వెడలె, ౨౫

గీ॥ తల్లి 'కైకసి'కీ మాట – లెల్లఁ జెప్ప
నామె 'విశ్వవసుండు' ము – న్నానతి నిడె
నన్ని రాబోవు కతలెల్ల – నాడె ననిన
దల్లి యానఁ గొడుకు 'రాము' – దరిని జేరె, ౨౬

మ॥ మదిలోనఁ దలపోసె 'రాము'
దరియన్ మన్నించునో? లేక బె
ట్టిదుఁడౌ 'రావణుఁ' దమ్ముఁ డంచు గినుకన్ -
డీల్పాటుఁ గావించునో
యెది యెట్లైనను 'రాముఁ' డీసరుఁడె తా -
నిర్జించునే? ప్రేముడిన్
గదురన్ రమ్మని చేరఁ జీరి యెదలోఁ -
గాపాడఁడే! చూడఁడే! ౨౭

గీ॥ శ్రోతులార! యనుంగు సం - గాతులార!
నన్నుఁ జేకొనుఁడయ్య! మా - యన్న చేతఁ
ద్రోపువడి నేను 'రాముఁ' జే - రుగడ కొఱకు
గాచినాఁడను దెస లేక - వేచినాఁడ ౨౮

కం॥ పేరు 'విభీషణుఁడ'ను జెలి
కారమ్మున వచ్చినాఁడ - గాని యొకింతేన్
నేరను బగఁ బలుకుండ్రిక
మీ 'రాముని' తోడ మేలి - మిన్ గయిసేయన్. ౨౯

గీ॥ అనిన వెనువెంటఁ గొందఱి - య్యదియు దొంగ
వేసమని దోసమెంతో! క - వ్వింపఁ గొంద
ఱొడయనికి విన్నవింత మె - య్యెడల మంచి
దంచు 'రాము'నితోఁ - జెప్పి - నంత గొంత 30

కం॥ వినినది తడవుగఁ దటుకున
జెనుఁడు 'విభీషణు'ని తోడఁ - జెనుదెండని ప
ల్కిన 'రాము' నాన నొక తి
మ్మన బోయిఁ 'విభీషణు' సు-మాళంపు బెదన్. 30

గీ॥ 'రాము' నానతి యాయెను - రమ్మటంచు
సుగముతో రాకఁ గోరి ప-ల్కఁగ 'విభీష
ణుండు' మెల్లఁగఁ జేరి క-న్నులుఁజెమర్ప
నేలఁ జాఁగిలఁబడి చెంగ -నాలు చేసి. 32

కం॥ బత్తిమెయి 'రాము' నడుగుల
నొత్తుచుఁ గను లద్దుకొనుచు - నొసపరి నుడి బి
ట్టొత్తరమున బలికిన గని
యొత్తిలి 'రాముండు' వలికె-నూఱట పలుకుల్. 33

కం॥ చేరుగడ యంచుఁ గోరిన
వారినిఁ బ్రోచుటయ రాచ - పాడి సుమా! నీ
వారీ యందఱుఁ బెఱ లిట
లేరని మది వెఱపుఁదక్కి - లెస్సగ మనుమీం! 34

కం॥ అని దీవెన బ్రాల్వోసిన
పెను సంబర మందె యా 'వి-భీషణుఁ' డెంతోఁ
జెనవుగ 'రాముని కడనుం
డెను మంతిరి వోలె నెంత - నేస్తమమరెనో? 35

కం॥ ఇది యిటులుండఁగ 'సుగ్రీ -
వు' దరికి 'రావణుఁ'డు బంపెఁ - బొంపిరివోనె
మ్మది 'రాయబారి' 'శుకునిన్'
జిద గొద మది గుదురు పాటుఁ జెందని కతనన్. ౩౬

గీ॥ 'వాలి' కొమరుండు "నంగదు" - పాలికరిగి
'శుకుఁడు' 'రావణుఁ' డిట్లు ప-లుకుమటంచు
మోడ్పుఁ గేలమరించి ము-న్ముందు నిలిచి
పలికెఁ గర్జమ్ము తీరు చొ-ప్పడు తెఱంగు ౩౭

ఉ॥ వాలికి నాకు నే స్తమొక -
పట్టున గిట్టుటఁ బట్టి నీవు నా
పాలి సకుండ వింకఁ బగ -
వారగు మానిసు లేడ ? చెల్మికిన్
జాలరు, 'రాము'నిన్ విడిచి -
చెయ్యన నన్ గనుమట్లుఁ గానిచోఁ
వీలగు నొక్క- 'లంకఁ' జొర -
వెన్నుఁడు బమ్మయు నీసరుండు నేన్. ౩౮

ఉ॥ ఇట్టులు జెప్పి పంపె నని -
యెట్టెదురన్ 'శుకుఁ'డాడఁ గ్రోఁతు లి
ట్టట్టని పట్టి కొట్టి వెఱపందఁగఁ
జేసిన 'రాయబారి' ని

ట్టట్లొనరించు టేమి ? పరువంబని
'రాముని' మొత్తి వెట్టినఁ
బట్టుగ 'రాము' నాన విడు-
వంబడఁ గ్రోతుల జేసి కిట్లనున్. ౩౯

కం॥ 'రావణుఁ' డంపఁగ 'సుగ్రీ
వా! వచ్చితి నంచు రాయ - బారము విని 'సు-
గ్రీవుఁడు' బదులిట్లనె ? మీ
'రావణు'తో ననుమటంచు - రాజీ - మాటల్ ౪౦

మ॥ తొలుతన్ 'సీతను' దెచ్చి 'రాము' నడుగున్-
దోయిఁ జోహార్లిచ్చి య
గ్గలపుం బొందిక నప్పగించు నెడ లం-
కన్ దాటి మీతేనితోఁ
గలనఁ గండు మగంటిమిన్ నెఱపి చే-
క్కన్ బోర రానేల? నీ
వెలమిన్ బల్కుమ నాదు మాట లని యెం-
తే 'రాముఁ' డోముఁ దుదిన్ ౪౧

కం॥ అని చెప్పినంత - సుగ్రీ-
వుని మాటలఁ బట్టి 'శుకుఁడు' - బుఱ్ఱునఁ జేని 'రా-
వణు'తో నున్నది యున్న
ట్లనియెన్ జేడలుకఁ దొలఁక-నటమట పడియెన్. ౪౨

కం॥ ఇది యిటు లుండఁగ 'రాముఁడు'
మది దప్పి తలంపొకండు - మల్లామడిగై
తుదిఁ దీర్మానించుకొనెన్
బదపడి తాఁ జేయఁ బూను - పని నెగ్గింపన్ ౪౩

ఆ॥వె॥ దప్పి దగ్గఱనక - తరలించు కొని తెచ్చి
సంద్రమందు వేయు - చంద్రు గాని
కోట్ల కొలఁది క్రోఁతి గుంపు పనుల్ తుది
బూది సేయు జెన్న - ముగను మాట ౪౪

కం॥ కడ కేమి తెచ్చి వేసిన
బడిబడి దిగమింగ సాగె - బలు చేఁపలు బ
ల్విడి 'రావణు' కట్టడి న
ట్టిడ నెగ్గునదెట్టు లటమ - టింపాయెఁ దుదిన్ ౪౫

మ॥ ఎదియో! గొప్ప కడంకఁ దీర్చు కొఱకెం-తే
దబ్బ సెజ్జ బరుం
డఁ దలంపుం గొని నిట్టుపాసమున ను -
ద్దాడించియున్ సంద్రమ
య్యాదనం దించుక మిన్ను కున్న మదియం -
దల్కన్ బురాయింప బె
ల్లిదపుఁ రోసము పోసరింప నిటుప -
ల్కెన్ 'రాముఁ' డుంకింపుచున్. ౪౬

ఉ॥ విల్లిదిగో! యలుంగులవె -
వేగిరమే యిటు తెమ్ము, సంద్రపుం
మ్రళ్ళడఁగింతు నెంతకును -
దోరపుఁ దాలిమిఁ బూనినంత అం
పిల్లి పరాయి వానివలె -
వెంబరవి త్తుగఁ జూడసాగె నా
బల్లిద మెట్టిదో? యెఱుక -
పడ్డపుడేని నిజ మ్మెఱింగెదుర్. ౪౭

గీ॥ మెత్తగా నున్నఁ బందయు - మొత్తఁబూను
నన్న సామెత బలె నోర్మి - నడఁగి యుండ
లెక్కచేయఁడు విల్లు నే! - డెక్కు వెట్టి
పొగరడంచెద నేఱులేక - బెగడిపాఱ. ౪౮

మ॥ అనినన్ వెంటనె విల్లు నమ్ములివిగో -
యన్నా! యటంచీయఁ దో
డనె, యల్లెన్ సవరించి యగ్గి చిలుకుల్ -
తక్కుంచు మ్రోయించి వే
సిన నల్దిక్కుల నిప్పు రవ్వ లురియన్ -
జేజే హాసాదంచు మే
ల్కొని నల్లెల్లెదురన్ నిలంబడియు
మ్రొక్కుల్ గూర్చి సంద్రంబనెన్. ౪౯

మ॥ కడలిం గల్గిన నెల్ల బూతములు సీ -
కాకొందెఁ గంగారునన్
జెడియెన్ బ్రాఁప జెగమ్ము దాని కిరవై -
చెన్నొందు తామేలు డీ
ల్పడి తార్మారయి క్రిందు మీఁదు తిరిగెన్ -
బ్రాఁపింత లేకున్కి బి
ట్టుడికెన్ నీరు, సెగల్ పొగల్ మిగుల
నెంతోఁ జిచ్చు దేల్పాటునన్. ౫౦

శా॥ నీపైఁ గట్టెద నట్టెడన్ నిలుపుమె -
న్నో వేసినన్ మోసి నీ
మూపుం బెట్టిన యట్టు తేలికగ 'రా -
ముం'డన్నఁ బ్రాయేఋను౯
మీపల్కుం దొలిపల్కు తీరు విని నె -
మ్మిం గర్జముం గూర్తు నన్
గాపాడంగదె! తొంటి నేర ముడుపం -
గారాదె! యోనా దొరా! ౫౧

గీ॥ అట్టెడను 'విశ్వకర్మ'కు - ననుఁగు కొడుకు
'నలుని' చేతను గట్టింప - వలయు - నెగ్గు
నంచుఁ గలుముల జవరాలి - యబ్బ పలికె
బత్తి చిగురెత్తు డెందంపు - టెత్తరమున - ౫౨

కం॥ నాపయిఁ గట్టిన వంతెన
యేపయిఁ లంకకును బోవ - నేర్పఱతును మీ
కేపాటి కీడు మూడదు
పోపొమ్మని సెలవొసంగఁ - బోదు నటన్నన్. ౫౩

ఉ॥ నావిని యియ్యకోల్వ డసి -
నన్ 'రతనమ్ములపంట' 'రాముఁడున్'
దీవెన లిచ్చి పంపెను బదింబదిగా
మల ద్రిమ్మరీంద్ర - సు
గ్రీవుఁడు హెచ్చరించి యని -
కిన్ గదలించిన నీటి కుప్పకున్
ద్రేవ నొకింత నిల్చి గిడి -
గిళ్ళుఁ బొనర్చి తలంచి దేవరన్. ౫౪

శా॥ తాలున్ అప్పలుఁ జెట్టు గుట్టలును సం -
ద్రంబందు నువ్వెత్తు కెం
గేలన్ మొత్తము నెత్తి మొత్తి ననుగా -
నీ! పెద్ద తెప్పల్వలెన్
దేలాడన్ గదలాడ సాగె నటుపైఁ -
దెందేఁపలై క్రోఁతుల
వ్వాలిన్ జంపిన జోదు నానఁ గొని పో -
వం బూని నారయ్యెడన్. ౫౫

కం॥ తలఁపునఁ దోఁచిన యవి చే
తుల కందిన యవియుఁ గనుల - తోఁ గనువవియున్
వలఁగొని కొని ప్రాయేటునఁ
జిలాపలన్ విసరి రెల్ల - చెట్టుంబట్టుల్ - ౫౬

కం॥ తెందెప్పలుగా విసరిన
సందరమున జెట్టు పుట్ట - చెట్టు లవెల్లన్
గెందమ్ముల కొలనుం బలె
నందముగాఁ జూపఱులకు - నగపడె మిగులన్. ౫౭

కం॥ తలగాము వదలు చేందురు
వలెఁ గసటును బాయు - చాగి - వలెఁ గడలిని గ్రోఁ
తుల వెల్లువ దాటించెను
బళిరా! 'సుగ్రీవుఁ' నాన - బల్లిదము ? కదా! ౫౮

కం॥ చెట్టుం ద్రిమ్మరులను గని
పెట్టుటకై 'రావణుండు' వేగులఁ బంపెన్
పట్టుగ 'శుక - సారణు' లా
గుట్టుం దెలిసికొనఁ జేరఁ - గూరిరి కడలిన్. ౫౯

కం॥ అటమట వేసముఁ గొని తట
పట మలద్రిమ్మరులఁ జేరి - వారల కిటుక
ప్పట మెఱుఁగు తఱి 'విభీషణుఁ'
డటఁగని 'రాము' కడకనిపె - నచ్చెరు వెచ్చెన్. ౬౦

కం॥ 'రావణుఁ' డంపిన వేగుల
మీవితమున బట్టి తెచ్చి - రే నేరములన్
గావింప మనుచు వేఁడినఁ
బ్రావ మదిన్ 'రాముఁ'డోమి పంపెను వారిన్ ౬౧

కం॥ పగవాఁడొకచోఁ జిక్కిన
తెగ నఱుకక విడచుటెంత - తేగము 'రాముం'
డగచాట్లఁ బొందియునుదను
తెగటార్చెడి వారిఁ బ్రోచి - తీరెను బళిరా ౬౨

కం॥ విడిచినదే చాలని ప
ర్విడి రూపిరిఁబీల్చుటకును - వెఱపడి 'లంకన్'
జెడి బ్రదికితిమని చేరిరి
యొడయని కడ నిల్లు పల్కె - రువ్వెత్తు మదిన్. ౬౩

గీ॥ సామి! మేమేమి చెప్పగా - లేము 'రాము'
బరవసమ్మున నెగఁబెట్టు - పసిఁడిగట్టు
కనికరంపు బిడారు చాగపుఁగొటారు
తాలిమికిఁ దావు మంచి గొనాల ప్రోవు- ౬౪

కం॥ సత సంద్రమ్ముల నొకటిగ
జతపడి ముబ్బడి నొనర్ప - సరియగు మదికిన్
గుతిలపడు దండుఁగనఁ బో
రితమున నవ్వాని గెల్తు - రే! వేలుపులేన్ ౬౫

కం॥ తెక్కింప వీలుపడదా
పెక్కువ యెకిరింత గుంపు-పెంపుం దెంపుక్
నిక్క మెటుబల్కుదుము, దల
తిక్కయి మదిఁదప్పి తెక్కఁ దేల్చుట కగునా? ౧౬

కం॥ అని పలికిన విని 'రావణుఁ
డనె' వేగులతోడ మీర-లా పగతుని నె
క్కొని కొండాడుదు రిఁకఁబోం
డని తిట్టి 'మహోదరున్' న-య్యమ్మున బిలిచెన్ ౧౭

కం॥ జెరిగిన వేగుల కతలుం
బరికింపఁగఁ బగఱఁ బొగడు-వార్లై రి యిఁకన్
సరియైన కోటికానిని
సరగున గొని తెమ్ము నీప-సన్ గనుఁగొందుక్. ౧౮

కం॥ అన 'శార్దూలుం' డను వే
గును దోడ్కొని వచ్చెఁ గొలువు-కూటముఁ జేరన్
గనుఁ గొని రావణుఁ డిట్లని
యెను' క్రోఁతుల దండ దెంతో - యెఱిఁగి మఱలుమ

కం॥ తోరఁబోయి యిచేట నున్నటు
సరగున రమ్మంచుఁ బలికి - జేతనపడెన్ దా
మను కోత్తల కగ్గంబయి
కరఁగిన 'రావణుఁడు' 'సీత'-కై పయనించెన్. ౨౦

గీ॥ ఏలుబడి మంతనమ్ము లెన్నె నెఱుంగుఁ
గాని వలకాని గుఱిఁదప్పి కడవలేదు
'రావణుని' కెన్ని నేర్పు లేర్పడిన నేమి?
బూదిలో సేయు పన్నీరు పోల్కిఁ గాదె! ౨౧

ఉ॥ క్రోఁతుల మూఁకతో నెదిరి-
కోల్పోవనరించుట 'రాముఁ' జంపియా
క్రోఁతులజేనిఁ ద్రుంచి మఱి-
కొమ్మనేకమ్ముల నొంప 'లక్ష్మణుం
డా తలఁబాఱె సంద్రమున-
కావలఁ జేరఁగఁ బోయి మున్గెనో?
సీత! యిఁకేటి 'రాముఁ'డిఁకఁ-
జేకొనుమా యను కాఱు కూఁతలన్. ౨౨

మ॥ విలునమ్ముల్ వలకేల 'రాము' సిరమున్-
వేఱొక్కటన్ మాయ చేఁ
తలఁ గవ్పించి యశోగమందుఁ గల 'సీ-
తన్' జూడ నేతెంచె ము
క్కలుఁడా రక్కసుఁడద్ది 'సీత' గని చీ
కాకొంది డబ్బాటునన్
దలఁకన్, నేఁడని 'రాము'నిం గెలిచితిన్-
గన్గొండిదే మొండెమున్, ౨౩

కం॥ అని వెఱపుఁ బఱపు రవళిని
బెను రక్కసుఁ డఱవ - 'సీత' - వెఱఁగొంది కనుం
గొనల జడివానఁ గురియఁగఁ
బొనుపడి యేడుపులును బెడ - బొబ్బలు వెట్టెన్. ౭౪

శా॥ ఓ సామీ! కడ తేరినావె!
ననునీమాటార్ప కెల్లగిత్లో
కౌసల్యాత యెటుల్ వగం బొగులునో?
కైకమ్మ యుప్పొంగులే
కాసున్ జేయని పాన మేటికిదె!
నిన్ - గాంచంగ నేవత్తుఁ బే
రాసంచున్ మను బ్రుంగు 'రాము'తల డా
యం జేరి బిట్టేడ్చు చున్ ౭౫

కం॥ తల మోదుకొనుచు వేనలి
చిలాపలగఁ గనుల నీరు - చేరల దిగ దూఁ
కలి యలఁదురి వందురి బి
ట్టలసి సొలసి వ్రస్సి క్రుస్సి-యలజడి పడినన్. ౭౬

కం॥ విల్లమ్ములుఁ దల మొండెము
లెల్ల కనంబడక పోవు - టెఱిఁగి వెఱపు అం
పిల్లిన బిమ్మటి 'సీత'కు
నల్లన నెఱిఁగించె 'సరమ' యట బూటకముల్. ౭౭

కం॥ ఇది రక్కస మాయలు న
మ్మఁ దగదు 'సీతమ్మ!' యేల - మది చెడి వగలన్
బొదలాడ వలవదని నె
మ్మది నచ్చిన తీరుఁ జెప్పి - మచ్చికఁ గూర్చెన్. ౭౮

చం॥ కడలికిఁ బిల్ల కాల్వయు నె
కా - యెకి నంతరు లెంతయుండు 'రా
ముఁ డసర యిర్వురట్టులగుఁబో!
యివి మాయలటంచుఁ బల్కి - బి
ట్టుడుకుచు 'సీత' యా'సరమ' -
కొక్కెడ రక్కస మాయలన్ని యే
ర్పడఁ గని రమ్మటన్న నది -
గ్రక్కున బోయి యెఱింగి చెప్పినన్ ౭౯

కం॥ మదిఁ గుదురుపాటుఁ గొని యే
చిదగొదఁ గాసంత లేక - చెదరిన గుండెన్
బదనిచ్చి 'రామ' మంతర
ముదిలకొనన్ మాఱు మ్రోయుచుండెను జెవులన్.

కం॥ జడివాన కురిసి వెలిసిన
వడువున గన్నీరు నిలిచె - వడఁకు మెయిన్ గ
న్పడెఁ గుదిరిక, నెమ్మదిఁ గో
ల్పడి సుడివడి యడలుచుండె - వాడుక మేరన్. ౮౧

కం॥ వేగుల తోడఁ 'బ్రహస్తుఁడు'
రాగానే దాటు కాన - రావణుఁడిడెఁ దో
డ్తోఁ గదలి దుర మొనర్పఁగ -
జాగు నొనర్ప వలదంచు - సడి సన్న నిడెన్ ౮౨

కం॥ అట్టి యెడ 'మాల్యవంతుఁడు'
గట్టి తలంపూని యితవుఁ - గై సేయు మదిన్
బట్టుదలిం గొని 'రావణు'
నెట్టెదురన్ జేరి మ్రొక్కి - యిట్లాడె; దొరా! ౮3

కం॥ తన సత్తి యెదిరి బలుపును
గనుఁగొని జగడింప మేలుఁ - గలుగును గాదే
నొనగూడదు గెలుపిది తెలి
సిన యొళవరి దెసల నసముఁ - జేకొనుటసదే! ౮౪

కం॥ నీసొమ్ములు నీకెటు ల
క్లే సుమి! పెఱవారి వారి-యిమ్మగు సొమ్ముల్
వీసమ్మేని గడింపమి
దోసమ్మగు నింద నందుఁ దోఁపవు సుగముల్. ౮౫

గీ॥ ఎల్ల విద్దెల నేరిచి - యెల్ల నేమ
కముల నడవడి సొరిదిమై - కలిగె నేని
వాని కెందు నలంతి లో - టేని రాదు
యిదియు గుర్తింప వలెఁ జుమ్మ! యేలుబడిని ౮౬

కం॥ దరమము సెడె నీవలనన్
దరమం బొట్టులైనఁ బెంపఁ - దగు నా 'రాముం'
డరయఁగఁ బుట్టుట యిందుల
కొఱకే; యిఁకనైన వాని - గుర్తెఱుఁగఁ దగున్. ౮౭

కం॥ అని తానేర్చిన నాయము
లను బూసం గ్రుచ్చినట్లు - లం బలికిన 'రా
వణుఁడు' విని వినని యనువున
బనిగొని కూర్చుండె 'మాల్య-వంతుఁడు వెడలెన్. ౮౮

గీ॥ ఆ 'విభీషణు' ప్రెగ్గడ - లందెబందె
లగుచు 'రాము'ని కడకేగి - మిగులఁ బొగడి
'రావణుఁడు' మోహరించి దు - రమ్మొనర్ప
వచ్చునని హెచ్చరించి ర-వ్వలకుఁ జేరిరి ౮౯

కం॥ చేవమెయి 'రావణుఁడు' 'సు -
గ్రీవుని లోగుట్టెఱింగి - క్రేఁటుంగొని కన్
జేవురుఁ గొలఁకులఁ గినుకన్
గ్రేవలఁ బ్రాపింప వచ్చెఁ - గ్రేడించు మదిన్. ౯౦

కం॥ హోరాహోరిగ నెసలికఁ
బోరిరి తమ బలుపు నిలుపుఁ బొంకము బింకం
బేరాళము నేరిమితన
మారయ బెబ్బులులవోలె - నార్భాటమునన్. ౯౧

ఆ। వె॥ అలసి సొలసి సొమ్మ - సిలి యిమ్ముఁదప్పి కం
దువ యడంగి క్రుంగి - త్రుంగి బ్రుంగి
మొదటినాఁటి బవర-మున వీఁడుఁ జేరిరి
వేర మెత్తు మది హుషారు తోడ ౯౨

గీ॥ 'అంగదు'ని జేరఁజీరి నెయ్యమున 'రాముఁ'
డాడె 'రావణు'తో నిట్టు - లాడు మనుచు
రచ్చఁ జేచ్చుటో! యిఁక బుద్ధి - వచ్చెననుచు
'సీత' నిచ్చుటో! యేయొండు - సేయవలయు ౯౩

కం॥ అన వినువీదికిఁ జెని చె
ప్పున 'రావణు' కొలువుకూట - మున వ్రాలి తటా
లున నొక పలుకాడెను 'రా
వణ' నేవచ్చితిని 'రాయ - బారము' సలుపన్. ౯౪

మ॥ నలు సంద్రంబులతోఁక, జుట్టి నిను వె
న్బాటున్ గగుర్పాటుమై
వెలలం ద్రిప్పిన జోదు వాలి కొడుకన్ -
బేరంగదుండంద్రు నీ
కొలువుం జొచ్చితి రచ్చ కిచ్చెపడుటో -
కొండాడి మా'రాము' హా
జ్జల 'సీత'మ్మను దెచ్చి పెట్టి మనవిన్ -
సైరింపఁగా వేఁడెదో? ౯౫

కం॥ ఏ యొకటి చెప్పు మిప్పుడ
నాయము గుర్తించి చేసి - నన్ దేవర ! మేల్
సేయును సీతో ‘రాముం’
డీయనువున జెప్పుమంచు - నిటు ముద లిడియెన్. ౯౬

మ॥ కడఁకన్ బోరిత మాండి చచ్చుటో !
యటుల్ - కాదేని నాతప్పు లి
ప్పుడ సైరింపుము బుద్ధి వచ్చెనని నా -
ముందుంచి సీతన్ గడున్
గిడిగిళ్ళన్ బొనరించుటో ? యొకటి కో -
ర్కన్ దీర్చు కొమ్మంచు బ
ల్విడి మాటాడుట లేక పల్కుమని చె -
ప్పెన్ ‘రాముఁ’ డో ‘రావణా!’ ౯౭

కం॥ ఆమాటన వాని పయిన్
మోమోటము మాని కస్సు బుస్సని కినుకన్
మోమంత కన్నులయి, యా
కామాటపు రక్కసుఁడు బ-గ బగ రవాళిన్ ౯౮

గీ॥ పండ్లుఁ బటఁపట గొఱికి యు-ప్పరము వగుల
నఱచి యఱచేతు లొండొండ - నప్పళించి
పైకి దూఁకి గబాలున పంతగించి
కోఁతిగా ! నింత కెంత వా - కొంటి వౌర ! ౯౯

చం॥ ఒకటికి రెండు సార్లు తని -
కొప్పమిఁ దెల్పుచు రాయబారి సేఁ
తకు నొక లోటు రా-కుని క-
దాటున 'రాము'ని డగ్గఱించి వా
రికిఁ గల పోలుపొందు వివ -
రించె నెకాయెకి గుంపుఁగట్టి పో
రికిఁ జేతఁగూర్చె రక్క-సులు -
తెచ్చిన కింకిరి పాటు వాటిలన్. ౧౦౦

చం॥ గలిబిలి దూఁకి బాకులును -
గత్తులు కోలలు దోపె లీలలున్
బలు నలుగుల్ కటారులును -
బల్లెములున్ జికటారులున్ గుదెల్
వలసిన వెల్లఁ దీసికొని,
వచ్చిరి రచ్చకు హెచ్చు జోదులా
యలవు చెలమ్ము ముబ్బడిగ -
నమ్మల ద్రిమ్మరు లుమ్మలించుచున్. ౧౦౧

కం॥ ఓరంత ప్రొద్దొకింతయు
తీరుబడియు లేక పోరి తెగ తెంపు మదిన్
నూరులు వేల్ కాలరులున్
పాటిరి జేముప్రోలి విందు - బంతిన్ గుడువన్. ౧౦౨

గీ॥ దొమ్మి బవరమ్ము జేరపి తో-డ్తోడఁ నింద్ర-
జిత్తు, మాయలకాఁడయి చేసెఁబోటు
తెట్టగిలి గుట్టగుట్టలై - మట్టుఁ బెట్టఁ
బడిన క్రోఁతులఁగని లక్ష్మ-ణుఁడుఁ గినిసిన ౧౦౩

గీ॥ ఓరిమిం జెప్పి రెల్ల రా - పోరునందఁ
బాఁప టలుఁగుల బందాల - బన్నవడిరి
మైమఱపుఁ జూచి యుసురులు క్రమ్మందె ననుచు
'నింద్రజిత్తు' తనంతట - నింటి కేగి, ౧౦౪

ఉ॥ పాఁప టలుంగు వేసి పగ -
వారిని జంపి తటంచు 'నింద్రజి-
త్తా'పయిఁ దండ్రితో ననిన -
యప్పుడెలర్చి బిరాన వెంక నో
కూఁక-పున బంపి యా'త్రిజట' యొద్దకు వే
బిలిపించి చెప్పె పే
రోపిక లేక 'సీతఁ' గొని -
యోటమిఁ జాటెన వారిఁ జూపుమా ౧౦౫

కం॥ అడియాస 'రాము' పై నిడి
నెడమడుగు నెడంద డిండి- యెడయికఁ గొని ప్రే
ముడి ననుఁ గొను 'సీత'ను వెం
బడిఁ గొని 'రాముఁ' జూపు-మా! 'త్రిజట' యనన్.

కం॥ ఈ నెవమున 'రాము'ని నెటు
లైనను జూడ నగు నంచు—నా—'రావణు' బి
ట్టానతి మేరకు 'సీత'ను
బూనికఁ గొనిపోయెఁ 'త్రిజట' పొలుపారు మదిన్. ౧౦౭

చం॥ 'త్రిజట'యు 'సీతఁ' జేరి—యనిఁ—
త్రెళ్ళిన 'రాము'నిఁ జూడుమంచు న
క్క—జముగఁ బల్కి— తీసికొని—
గ్రక్కున బోయి కనుం గొనంగ నే
గజిబిజియై యలందురి వ—
కావకలైన మదిన్ వనారిలెన్
నిజెముగఁ త్రెళ్ళ లేదనియె—
నెమ్మది నెంచె వెలుంగులీనుటన్. ౧౦౮

గీ॥ అనద లెక్కన వినుబండి — చేనదు ముందు
పొమ్మసిలి నేల వ్రాలిరి – దిమ్మతిరిగి
గాన నూపిరి యాడు చు—న్నయది యనుచు
నెమ్మదిని గూర్చె 'సీత'కు—నమ్మకమ్ము ౧౦౯

సీ॥ ఉరవడి వినువీది—పఱతెంచు కెంజడల్—
వదలి చూపలఁ జెదరు చుండ
పటికంపు దండ ల—ప్పటపు మెఱుంగులఁ
వెన్నెలఁ గలిగి క—న్విందొనర్ప

నలకన కావిబొం_తల వెల్గు వలఁ కులఁ
సంజె కెం_జాయ దిసంతుఁ గొట్టె
వలకేలఁ 'గచ్ఛపి' పసిఁడి జేగా తేజఁ
మలద్రిమ్మరులకు నె_మ్మది నెలర్ప

గీ॥ హరి! హరి! యను రవళి సందరపు టలల
సందడిని మందెమేలము _ దందడింప
'రాముఁ' గనుఁగొను పేరాస _ ప్రేముడింపఁ
దీరుబడిఁ జేసి కొని వచ్చె _ 'నారదుండు'_ ౧౭౮

కం॥ గారవమునఁ దగు పూజేల
'నారదుఁ' గొనియాడి కొలిచి_నన్ గని యుక్తిన్
బేరుకొనిఁ దొల్లి నీకెస
లారిన 'గరుటాల వాని _ దగు సాయమునన్. ౧౭౯

మత్తకోకిల॥ పాఁప బందన లూడుఁ గావున _
వైళమే తలపోసినన్
ద్రోపదున్ సిలుఁగుల్ హుటాహుటిఁ_
దోన మార్తురఁ బోరిలో
దూఁపటిల్లఁగ సేయ వీలని -
తొందరించిన 'రాముఁ' డా
పాఁప మేఁపరి రాకఁ గోరిన_
వచ్చిమున్ నెఱవేర్చెనన్ ౧౮౦

కం॥ ప్రొద్దు పొడతెంచు నెడ నివ
మ్మెద్దెసకో పోవు తేవ - నీబందనముల్
తద్ద విడి పోయి యిరువుర
ముద్దుమొగమ్ములను నవ్వు-మొలకలు మొలిచెన్ ౧౧౩

కం॥ గాలికగు దూదిపింజల
పోలికఁ దెలిమోము పక్కి - పొడవు గఱులపెన్
గాలికిఁ జెట్టుకుఁ బుట్టకుఁ
దూలిరి నాగులకు దిక్కుఁ - దోఁపక తోత్రో ౧౧౪

కం॥ వేగుల వలనన్ విని యీ
జోగులెటుల తేరిరిద్ది - చోద్దెంబని యెం
తే గరువ ముడిగి మై మై
మూగిరి మఱలన్ దురమ్ముఁ - బొనరించుటకై ౧౧౫

కం॥ ఉప్పరిగ నెక్కి రక్కసు
లప్పురువప్పు టసదుఁ జూచి-యబ్బురపడి పి
ఱెప్పగిదఁ జెత్తురని తలఁ
పొప్పమిఁ బలుమారు పలుకు-లొనరుపడంగన్. ౧౧౬

గీ॥ పెక్కు ప్రముక్కడి రక్కసు - లుక్కుదక్కి
మడిసిరి 'యకంపనుండుఁ' ధూ-మ్రాక్షుఁ డవల
'నంగదు'ని చే 'మహాకాయుఁ' డంగడఁ బడె
'నీలుఁడు' ప్రహస్తునిం జంపి - నెగ్గెఁ బోర ౧౧౭

కం॥ పేరుఁగల వార దెవ్వఁడొ?
పేరూరును జెప్పకుండ – విడిచి రుసురులన్
నేరిచి బ్రదుకుట మేలని
పేరుకొనఁగ నాలిమాట – పెడ చెవిఁ బెట్టెన్. ౧౧౮

చం॥ వలఁకుల తేండ్లఁ బోనడఁచి –
వాసికి నెక్కిన నేను క్రోఁతిమూఁ
కలుఁ గల 'రాము' వేఁడుకోనఁ –
గా మదిఁ బుట్టదు వేల్పు తేడు నా
బలిమి గడించునోక్కొ! తల –
వ్రాఁత యదెట్లటులౌ నిజేమ్మొ! నే
కలన నొకింత వీడుదు నె!
క్రచ్చెఱ 'రామునిఁ' జంపి తీరుదున్. ౧౧౯

కం॥ వెఱవకు 'మండోదరి' యని
వెఱవేర్పడి పలికి మఱలి – వెనుకకుఁ బంపన్
బురికొలిపె నామె యీగడు
సరి మాటను దాటలేక – చేనెఁ దనదారిన్. ౧౨౦

కం॥ ఎక్కటి కయ్యా మొనర్పఁగ
రక్కసు తేడనికి వెడలె – 'రాము'ని బంటౌ
యుక్కు మొనగాని 'హనుమను'
గ్రిక్కిఱిసి పెనంగొనంగఁ – గ్రేటునఁ బిలిచెన్. ౧౨౧

గీ॥ తోక జాడించి పొడవు చేతులు విదిర్చి
మూతి బిగియించి వెడఁద ఱొమ్ము విదిలించి
అప్పళించుచుఁ జేతు లయ్యారె! రమ్మ
టంచు 'రావణు' పైఁబడి కొంచెపఱచె! ౧౨౨

గీ॥ వీఁడుగద! యింతచేసె నన్ వేఁడిపలుకు
వాడి పిడికిట పోటుల – వ్రక్కలింపఁ
గాళ్ళ వ్రేళ్ళను గోళ్ళను – కంప తోడుగు.
వడువు బెనఁగొని అక్కొ నా – పాలసు నట! ౧౨౩

గీ॥ ఇంతలో 'లక్ష్మణుండుఁదా – నెదిరి యెడఁదఁ
బ్రిదిలి ప్రిదిలి రోసంపుఁ – గుదురు కదలి
గోరమగు పోరుఁగావించి – కుతిల పడఁగఁ
జేసి 'రావణుఁ' డచ్చోటు – వాసి చనిన ౧౨౪

ఆ॥ వె॥ 'రాముఁ' డెదిరి మొదట – 'రావణు'తో నని
సేయు టుడిగి యిట్లు – సెప్పఁ దొడఁగె
రావణా! జగమ్ము – లే, వచ్చి యడ్డిన
చావుఁదప్ప బ్రదుక లేవునిజము ౧౨౫

కం॥ ఈరసమున నారసమును
బేరెము వాఱంగ నేసి–పెలుచం బయిపై
పేరలుగులు విడిచిన నవి
దూరి యెదన్ 'రావణుండు' దొట్రిల పడియెన్ ౧౨౬

ఉ॥ అన్నిటి కన్ని మాఱిడఁగ_
నంతఁ జివుక్కున లేచి యెంచె నేఁ
డన్నల! యెన్నియో? పెనఁగు_
లాట లొనర్చితి నెందఱెందఱో
సున్నితపున్ సరమ్ము లెద_
నూడిరి గాని యిదేమొ? 'రాము'చే
కొన్న_లకోరి వాఁడిమి కొ_
కొండెన గాదెటు పోల్చి చూచినన్. ౧౨౭

గీ॥ సేగిఁ బొందితి విలుసేరి _ సేదఁదీరి
రమ్ము బవరమ్మునకటంచు 'రాము'ఁ డనిన
వినుకలిన్ 'రావణుఁడు' పోయె _ వీటికపుడ
'కుంభకర్ణు'ని నిదుర మేల్కొలుప నెంచి ౧౨౮

గీ॥ రక్కసులఁ గొంత మంది నుక్కరుల మిగులఁ
బంచి నిద్దుర లేప నాసించి నంత
'కుంభకర్ణుఁడు' లేవఁ గక్కుఱితిఁ దెలిపి
'సీతఁ' దెచ్చిన యది మొదల్ _ సెప్పినంత_ ౧౨౯

గీ॥ కొమ్మ ద్రిమ్మరులను జేతఁగూడి వచ్చె
'రాముఁ' డనికింక పిల్లాక _ 'రావణుండు'
నిన్ను మేల్కొల్పి తోడుకొని తొర తొరగ
రమ్మటంచాన సుమి యని _ రక్కసులన! ౧౩౦

ఉ॥ వెంటనె! 'కుంభకర్ణు' డిది -
వింగడపుం బని యం చెఱింగి లో
నంటిన నివ్వెఱన్ దలఁపు -
లన్నకుఁ జెప్పఁ గడంగి పోయి వా
ల్గంటిని 'సీతఁ' నెందు కొఱ
కై యిటుఁ దెచ్చితి తప్పటంచు ము
క్కంటికి జోడు 'రాముఁ'డని
కచ్చితపుం బలుకాడి నంతటన్ ౧౩౧

కం॥ చెడి పోవు వార లెన్నఁడుఁ
బెడ బుద్ధులుఁ గాక! మంచి - విందురె? దివ్వెన్
గాడి గబ్బు మూరుకొన వీ
ల్వాడ నటు బ్రదుకాస లేని - వానికి పోలెన్. ౧౩౨

మ॥ ఎటు లేక్ దమ్ముని 'కుంభకర్ణు' నితవెం -
తేఁ దోసిరాజోట మి
క్కుటమౌ బేటముఁ జాటి లోఁగొని యనిన్ -
గోల్కొంటకై లేపి పం
పుట కాసించినఁ రావణుం డటుల త -
ప్పందారిఁ ద్రొక్కించి య
క్కటికం బించుక లేక 'రాము' నెదురక్ -
గయ్యానికిం బంపినక్ ౧౩౩

ఆ॥వె॥ కుండ చెవుల వాఁడు – గొప్ప బొజ్జఁ గలాఁడు
మంపు నిదుర కాఁడు – మత్తి కాఁడు
నేస్తు బలిమి వాఁడు – నేతెంచెఁ బోటున
కుదుటు కలిమి చెలిమిఁ – బొదలు చుండ ! ౧౩౪

మ॥ మదిలో 'రాము'ని యందు బత్తి మెఱయన్ –
మల్లాటఁ బోటొగ్గి క
టైదురన్ డీకొని మోహరించె నపుడెం –
తేఁ జూచి 'రాముం' డహో
గుండె తాల్పుంబలె వచ్చు వాని కెదురై –
క్రొవ్వాఁడి తూపుల్ పదిం
బదిగా నేసిన నీడఁ బోక తుమురై –
వ్రయ్యన్ బదుల్ వేసినన్. ౧౩౫

ఉ॥ ఆఁకలిఁ గొన్న సింగమటు –
లామెస రేగి తటానఁ బైపడిం
దూఁకినఁ జిత్త జెల్లువలెఁ
దూపులు వేసిన హుంకరించి య
ట్టాఁక నెదిర్చి నిల్చిన బి –
రాన' లకోరి నొకండుఁ దీసి పె
స్వ్రేఁక నదల్చి వేసిన ఖ –
ణిల్లని దిక్కులుఁ బిక్కటిల్లఁగన్. ౧౩౬

కం॥ వానికి బదులట్టిపి యెం
తో నిబ్బర మబ్బి వేయు - చుండిన యెడఁ దో
డ్తో నూరు తునియలై పడ
బోణీగా విడిచెఁ గ్రొత్త - ములుకు బిరానన్. ౧౩౭

కం॥ ఓహారి సాహారిగా హా
రా హారి పెనంగి కడకు - రామునిచే హే
మాహేమి 'కుంభకర్ణుం'
డాహా! యుసురెడలి బవర - మందే పడియెన్ . ౧౩౮

కం॥ 'దేవాంతకుఁడు' 'నరాంతకుఁ'
డా వెనుకన్ వచ్చి రటమ - హాపార్శ్వుం
డా వెంబడి 'నతికాయుఁడు'
ప్రోవయి పొలదిండ్లు పెద్ద - ముట్టడిఁ జేయన్. ౧౩౯

గీ॥ 'హనుమ'చే ముగ్గు ఱంక'ల - క్ష్మణుని చేతఁ
జచ్చె 'నతికాయుఁ' డవల ల - క్ష్మణుని మీఁది
కింద్రజిత్తేగుదెంచె దీ - టెన్నరాని
మాయవేసాల రెండవ - మాటు ననికి ౧౪౦

గీ॥ కోర్కు లొడఁగూడ బమ్మ చే - కొన్న బలిమి
కతన గరువమ్ము పొంది ర - క్కసుల జోదు
'లక్ష్మణు'ని యందు నలవు చే - లమ్ముఁ జూపి
సొమ్మ పడఁజేసె జంట క - య్యమ్ము నంద. ౧౪౧

కం॥ నాఁటి దురమ్మునను గడవఁగఁ
బోటరులుం జాల రంత_పోటు మగటిమిన్
మేటిల్లె 'నింద్రజిత్తున'
కాటక్కరి చెయ్వి లోరుల_కగ్గంబగునా! ౧౪౨

కం॥ మల్లవిమ్మెరులం దొక్కఁడు
వెలికిఁ గలికమున కైన _ వెదుకఁ గనఁబడం
డలపున సొలపున గొలుపున
పలపలనై తలఁపు వెంటఁ_బరువెత్తి రటఁ. ౧౪౩

గీ॥ చేయఁ దగు పని యిపుడెట్లు_సేయ నగున
టంచుఁ బెద్దలు మంతన-మాడి నిచ్చె
యించి రొక 'హనుమంతుఁడే' _ యీపని నెఱ
వేర్పఁ గలఁడని యేర్పాటు_తీర్పుఁజేసి_ ౧౪౪

కం॥ 'హనుమంతుని' గొనియాడఁగ
వినిఱి వ్వాన నెగిరి మొగులు విరిపొద దాటం
గను మందుతీవెకొండం
గని యడిగిన నద్ది యడ్డు - గా మోటుకొనెఁ. ౧౪౫

ఆ॥వె॥ 'కరణు'లున్న గట్టుఁ _ గదలించు కొనివచ్చి
పఱుగువాఱి తెల్ల - వారు సరికి
'హనుమ' తెచ్చి యిచ్చె _ నంద తేకతమున
సంతసించి యుబ్బి - గంతు లిడఁగ_ ౧౪౬

ఆ।వె॥ గాలిచూలి తెచ్చు - గట్టుపై గాలికిఁ
జొక్కు - గిక్కు - దక్కి - నిక్కి - తక్కు -
పనులు సేయఁ గడఁగి-రనువున 'లక్ష్మణుఁ'
మేన మేలుఁగూరి, మిండఁడయ్యె - ౧౪౭

ఉ॥ ఆపయిఁ బై పయిన్ దగిలి -
రక్క-రమై పొలదిండ్లు పోరఁ దెం
దేపలు చెట్టుపట్టుల న-
దేపనిగాఁ బొలియింపఁ గ్రోఁతు లొ
క్కూ-పున జుట్టుఁబట్టి తల -
లూపుచుఁ గాలను చేత మొత్తుచున్
గోఁపున దూఁకి పోరి సెల -
గో! సెలగో! యని బొబ్బ లెట్టుచున్. ౧౪౮

కం॥ వచ్చిన వారి మిగుల్పక
పచ్చడి మెదుకులుగఁ బంచ - బంగాళముగా
బచ్చెముపాడుగ నసిలో
విచ్చలవిడి గెడపి రవుడ-విరివిగఁ బగఱన్. ౧౪౯

కం॥ బలియురు 'కుంభ - నికుంభులు'
పొలిసిరి 'సుగ్రీవు' చేత - బుజెముల సత్తుం
గల 'హనుమ' చేతఁదక్కిన
పొలదిండులు రాముచేతఁబోడ వడఁగి రహో! ౧౫౦

మ॥ జగముల్ గ్రుంగు తఱిన్ జేముం డెటుల కన్ -
సారింప వీల్గాక బి
ట్టగు తేజంగొని 'యింద్రజిత్తు' యనిసే
యన్ వచ్చెఁ దిమ్మన్నలే
వగ నిల్వోపక పాఱిపోక వెఱఁగూ -
ర్పన్ దొట్టి పెన్ సోఁకుమూఁ
క గుమిన్ దాఁకి బుజేమ్ము తీట దులుపం -
గాఁ గోరి యుద్ధాడుచున్. ౧౪౧

ఉ॥ అంతట 'లక్ష్మణుం -
డెదిరి యాదర బాదర విల్లునెత్తి శే
రింతలతో లకోరిఁ గొని -
ఱిచ్చెవడన్ మది నాటినన్ బరా
కింతయు లేక తోడనె స-
యింపఁగ రాక కలంగి బ్రుంగి నూ
రింతలు వాఁడి ముల్కు లెల
యించి తటాలున దగ్గఱించినన్, ౧౪౨

కం॥ మలపట్టు 'లింద్రజిత్తును'
గలనన్ గరవాఁడి తూపు - గము లేసిన ని
చ్చెలమున నెదురొడ్డి చూ
పలఁ దల కొక దారిఁ బట్టి - పర్విరి పెలుచేన్. ౧౪౩

కం॥ దారిబడి వెడలు వడువున
బోరితమున నెదుర జోదుఁబోడ గన నటుల
వ్వారిగఁ గ్రోఁతులఁ జెంపెను
దూరుం దుండెములుగాఁగఁ_దోడ్తో నసరల్ ౧౫౪

కం॥ అత్తఱి నెక్కటి కయ్యపు
టొత్తిడి నొండొరులు పోరి_రువ్వెత్తున వా
రొత్తరపు బలిమి నంపఱ
చిత్తడి మునిఁగిన తెఱలగు_చీకాకయినన్. ౧౫౫

గీ॥ 'లక్ష్మణుం' - డింద్రజిత్తు'ను - లావు కలిమి
పోటు సరిదీటుగాఁ జాట_నోటు పడిన
వాఁడొకండును లేమ నా-బవర మెల్ల
వల్లకాడాయె_నెత్తురు_బఱదలాయె ౧౫౬

కం॥ ఆ 'యింద్రజిత్తు' పెక్కగు
నాయిదముల తోడఁ గూడి - యరదమ్ము పయిన్
ఆయిత్తంబయి దురమును
జేయ బయల్వెఱసెఁ బగఱఁ - జెండాడంగన్. ౧౫౭

కం॥ అది మూఁడవ నాఁటి దుర
మ్మదిరో! యని పగతులెల్ల - రబ్బంపడఁగా
ముదిజొన్న కోయు నటు పగ
నుదిల కొనన్ బగఱ నెల్ల_నూటాడించెన్. ౧౫౮

[46]

కం॥ వెఱఁ గొలుపు 'నింద్రజిత్తుని'
బరవసమును జూచి గుండె - బ్రద్దలగుడు ని
బ్బర మబ్బక కొండలకును
బరువు లిడిరి యేమిచెప్ప - వలె! దిమ్మన్నల్ ౧౫౯

ఆ॥వె॥ త్రోవ వెంట గెల్వ - తోఁ గూడి పయ్యర
కుట్టవోలె నట్టు - గొట్టులేక
పట్టినదియు నుదిరి పసిఁడియై చేముట్టి
నట్టిదెల్ల ముత్తె - మై తనర్చె ౧౬౦

ఉ॥ మాయల 'యింద్రజిత్తు', మటుమాయలఁ
జేయుచు 'సీతఁ' బోలు రూ
పే యమరించి పట్టుకొని -
యేత్తెఱ 'రాము' నెడాట మందు హా!
హా! యని కాలు కూఁతలిడి -
యందఱు నివ్వెఱఁ జూచుచుండఁ గో
క్కో! యని గొంతుఁగోసె నటఁ -
క్రోఁతులు హాయని పిచ్చలింపఁగన్. ౧౬౧

మ॥ 'హనుమంతుం'డది చూచి బెగ్గడిలి హా!
హా! యంచు వాపోయి, రా
మునికిం జెప్పిన పెన్వగం బొగిలి యో-
ర్పున్ వీడి బిట్టేడ్చె, ల

క్ష్మణుఁ' డున్ దోడనె 'సీత'కుం గలుగు క్రా-
కన్ విన్కి - సైరింప లే
కను దోర్లాడెను 'రాము' నడ్డుకవ సో
కన్ మేను బెన్ వంతలన్ ౧౬౨

కం॥ అట్టితఱిన్ 'రాముం' డిటు
లిట్టలపున్ మదిఁ దలంచె - నెవ్వఁడు నెవ్వన్
దట్టాడు వాఁడు వేసవి
పట్టుల నేరులటు క్రుస్సి - వ్రస్సి యడంగున్. ౧౬౩

కం॥ ఏలుబడి పోయి యడవుల
పాలయి ప్రోయాలు పెఱుకు_వసపడియుసురుల్
గోలువడఁ జూచి మిన్నక
గోలవలెన్ బ్రదుక వలసెఁ-గొస కేమందున్ ౧౬౪

కం॥ అని పెక్కు తెఱంగులఁ గుం
దును బొంద 'విభీషణుండుఁ_దోడ్తో 'రాముం'
గని 'మాయ _ సీతఁ' దెగటా
ర్చె నటంచు నిజమ్ముఁ దెలిసి_చెచ్చెరఁ బలికెన్. ౧౬౫

కం॥ ముప్పొక్కటి రానున్నది
చెప్పానను 'నికుంభిల' యను _ జన్నము సేయన్
జొప్పడెను 'మేఘనాదుఁడు'
తప్పక యద్దాని మాన్పఁ _ దగు నెట్లయినన్. ౧౬౬

కం॥ అది నెఱవేరిన వానికి
మొదలార్పన్ నీక గాదు - ముమ్మొనవేల్పుం
దుదిదాఁక నోర్వఁ డియ్యెడఁ
గదల వలయు వ్రేల్మి నెట్లో - కడ తేర్పంగన్. ౧౬౭

మ॥ అనినన్ దోడనె, 'లక్ష్మణుండు' చెనెఁ గ -
య్యాం బన్నఁ గాల్దువ్వి ఆ
వ్వాన నీలుఁ గవయుఁ సుషేణు హనుమఁ -
బోరాడ సాయమ్ముఁ దో
డ్కొని జన్నం బొనరించు తావునకుఁ దో -
డ్తోఁ బోటుఁ బాటింప ర
మ్మని పిల్వన్ విని మేఘనాదుఁ డెటుసే -
యన్ లేక పోరాడినన్. ౧౬౮

గీ॥ కంటి కగపడు వారి ముక్కలుగ నఱకి
దారి కడ్డిన వారి బిద్దమ్మొనర్చి
బిట్టెదిర్చిన వారిఱం - పిల్లఁ దునిమి
దురములో నింద్రజిత్తుమా - ర్తుర నడంచె ౧౬౯

గీ॥ 'లక్ష్మణుఁడు - మేఘనాదుఁడు - లావు కలిమి
బలిమి పోరాడి పోరాడి - యెలమి దక్కి
కొమ్మ ద్రిమ్మరు లెల్లఱుఁ - గోలువడఁగఁ
జేసి తుది 'లక్ష్మణుని చేతఁ - జిక్కువడియె, ౧౭౦

కం॥ పిడుగుల జడివానం బలె
నెడపక విడివడక తొడుగు - లినుమడి విడువన్
గెడగూడె గెల్పు 'లక్ష్మణుఁ'
డడరెన్ మఱి 'యింద్రజిత్తు-నడఁగెన్ ముడిగెన్. ౧౭౧

ఆ॥వె॥ పగఱ గుండెగాల-మగు 'మేఘనాదు' చా
వునకు 'రావణుండు' - మూలముట్టు
వనట 'జిలికి గుండె-పగిలి చేచ్చిన యంత
పాటుఁబడియెఁ బెద్ద - లోటు వడియె. ౧౭౨

చం॥ కొడుకిటు చేచ్చినంతట
ది - గుల్వడి యక్కసుఁ బట్టలేక ప
ర్విడి మును'సీతఁ' జంపినది
పెల్లగు బొంకగుఁ గాని నేఁడిదే
మడియఁగఁ జేసెదంచు మది -
మాలిమి మేలిమి మాలి తూలుచున్
విడివడు తూపు వోలెఁ గను -
వేమరునన్ బయలావు లించుచున్. ౧౭౩

మ॥ వలకేలన్ బిడిబాకుఁ గైకొని యశే -
షర్వోత్తు విద్యూరపున్
బాలదిండిం గని 'సీత' నేలకొరగెన్ -
మున్ముందు నీవిక్లైని

చ్చెలు నేలన్ బొరలాడు దంచు తలఁపున్-
సారింప రోసమ్ముశె రయా
పొలయక్ గట్టెదురం గనంబడియె నెం-
తో! గోరవుం జేతలన్. ౧౭౪

కం॥ ఇటుఁదలఁచె 'సీత' యిచ్చొట
నటమట పడి కడవ రాని - యంగదఁ బడిమ్రొ
గ్గుట కంటె నితనిచేఁ జే
చ్చుట యెంతయొ? మేలటంచు-నుడి బడి తలఁచెన్.

కం॥ ఇఁగ రాఁగల పుట్టువునం
దగు పోటు మగండు 'రాముఁ - డని నెమ్మదిలోఁ
దగు విసువాసమ్మున బి
ట్టుగ సొమ్మం దగిలి యిటున - టుల్ కదలకయే ౧౭౬

మ॥ పడియుండం గని చుట్టు రక్కసులు పెన్-
వంతన్ బురాయింప నే
కడిమిన్ పీడ్వడి 'రావణుండె' యెదురం-
గా సత్తి లేమిన్ గడుం
గడు నొవ్వొందుటచే 'సుపార్శ్వుఁ' డెదురన్ -
గన్గొంట వెన్వెంటనే
యడిగెన్ 'రావణు' తోడ, జోదు లిటునే -
యన్ నాయమే నావుఁడున్ ౧౭౭

చం॥ కొడు కనిఁ జెచ్చెనంచు నిటు-
గోలను జంపఁగఁ దెంపుఁ బూను టె
య్యెడలను జూడఁ గ్రొమ్మగటి-
మేఁ గలదేని దురమ్మొనర్చి నీ
కొడుకును జంపువానిఁ దలఁ-
గోయుము సేయుము బీరపుం బనుల్
వెడగయి యిట్టి సేఁతఁ దలపెట్టిన
నిన్ను జగమ్ము మెచ్చునే? ౧౭౮

చం॥ బరవస ముండెనేనిఁ బగ-
వాని పయిం జెయిచేసి కొమ్ము నే
ర్పెఱిఁ బగఁదీర్చు కొమ్మటుల-
తేకువ పోకడఁ బెట్టి యూఱకే
పిఱికి తనాన నాండ్రఁ దల-
బీకన కాయలు సేయ నాయమే
బిరుదు మగల్ సయింప రిది-
పీడుటఁ పాడి యటంచుఁ బల్కెనన్. ౧౭౯

ఆ॥ వె॥ తెలిని తెప్పతిల్లి - తెఱపిలో మఱపేది
యింటిదారిఁ బట్టి - కంటగించు
నెడఁదఁ దొంటి పొజు - నిట్లని బాసాడె
బెట్టిదంపు టూన - పట్టుఁబట్టి ౧౮౦

ఉ॥ పోయిన దెల్లఁబోయె నిఁకఁ –
బోటరి మేటుల తొంటి దండు వా
రీయెడ దొడ్డసత్తిఁ గను –
పించి చెలమ్మును మించి క్రోఁతులన్
బాయని 'రామ–లక్ష్మణుల'
బల్మి మెయిన్ దెగటార్చి రండు మీ
మీ యుఱవున్ గడించు కొని –
మేలిమి తాలిమిఁ జూపి పోరుఁడీ ౧౮౧

ఆ॥వె॥ అసర జేసి యాన – యయినంతటఁ దమంత
మూల లక్కరెల్ల – బుజెము లొక్క
మూఁడు నగుచుఁ జేసిరి – పోటున కెగబడి
దొమ్మి పోర వారు – క్రమ్ములాడ ! ౧౮౨

కం॥ ఇరువాగు లిట్టు లెడపక
పిరుదివియక మగతనమ్ము – పెంపెనసి సరా
సరి ముందున కుఱుకుచు వీ
సర వోవక నడుముఁ గట్టి– జెగడ మొనర్పన్. ౧౮౩

ఉ॥ 'రాము'ని యుంపకోల సెక –
రాఁజుకొనన్ మును 'లంక' నల్దెసల్
ప్రామి మిడుంగురుల్ సెదర –
బల్విడి వోలె సెగల్ పొగల్ రగు

లోఁ- మునుముట్ట నంతిపురి-
గోలలు పర్వ్యాలు వెట్ట జోదుల
ప్డే మెయి దిక్కుఁ దోఁప కెదు-
రెక్కిరి వాగుల మీనులంబలెన్. ౧౮౪

గీ॥ క్రోఁతి తెండ్ల చేతి - గ్రుద్దులాటకు లోఁగి
మూాల సోఁకు మూఁక- ముచ్చ్యముడిగె
కడకు బ్రదుకువారుఁ - గాళ్ళకు బుద్దిని
సెప్పినారు దారిఁ - దప్పినారు. ౧౮౫

గద్దెము - కం॥ తిగ కంటి వేసమున. నీ
జెగ ముబ్బునడంచు పనికిఁ - జాలిన నునికిన్
దగఁ జేయ వెన్నుఁ డున్నాఁ
డిఁగ నీయానతియె నెగ్గు - నెన్నండుఁ బబూఁ. ౧౮౬

రామకత

ఆ అవపాలు

(యుద్ధకాండము) ౨-వ భాగము.

కం॥ బూతముల కెల్లఁ దల్లివి
వై తఃపిన కనికరమ్ము - నలఘియె - పొగడన్
నీతీరుఁ బొల్ప నీవగుఁ
గాత! మఱొండేది? ముజ్జె - గమ్ముల వెదుకన్ - ౧

కం॥ లంకం గలిగిన 'రావణు'
లెంకలు నంతిపురి సకులు - లెస్సగ 'రామున్'
బొంకము బింకము నెఱిఁగిరి
యింకన్ జేయునది లేక - యెఁయిదిరి మదులన్. ౨

సీ॥ మలలే కదలివచ్చు - మాడ్కి నేన్గుల తోడఁ
దిమురార్పఁ దగు నర - దముల తోడ
నడకొండలను బోలు విడి కాలరుల తోడ
పయ్యోర కెన వారు - వముల తోడ
మాయురే! యనిపించు - నాయి దమ్ముల తోడ
నిమ్మైన పసిఁడి టె-క్కెమ్ము తోడ
గాలికి ఱెప ఱెపఁ గదలు జెండా తోడఁ
దఱుచగు బలు వాయి - దముల తోడ

గీ॥ రతనములఁ జెక్కు - బంగారు - రవణములను
గలిగి మాఱట జేముఁడనఁ-గా వెలుంగు
పెక్కు రాణువ సిబ్బంది - పిక్కటిల్ల
రట్టు కలగుండు వడ వచ్చె - రావణుండు. 3

సీ॥ బమ్మ గ్రుడ్డులు నొక్క - పరి ముద్దగాఁ దేర్చి
దిగ్రమింగు గుదెతాల్పు - నగడు పఱచి
ముజ్జగమ్ముల మూల - ముట్టుగాఁ బడఁగొట్టు
తిగ కంటి వేల్పును - దెగడఁ జాలి
పానుల యుసురు లప్పస మాకళింపంగఁ
సత్తిఁ జేకొను మిత్తిఁ - జేవుకఁ జేసి
'దక్షుని' జన్నమం - తయు బన్న మొనరించు
'వీరభద్రుని' బల్మి - వింగడించి

గీ॥ జేగము నంగిట ముల్లయి - సాదువులకు
గుండెగాలమ్ముఁ బోలి క్రొం - గ్రొత్త వెఱపుఁ
గొలుపు మెయిఁ బూని తలపించు - బలుపుఁ గలిగి
రాణువను గూడి చేనుదెంచె - 'రావణుండు' ౪

కం॥ రెండవమూ అనిఁజేయఁగ
గండర గండఁడు జేగాము - గంటిమి వచ్చెన్
రెండవ పెతరులసామి యు
తండన 'రావణుఁడు' 'రాము'-దరియం జొచ్చెన్. ౫

గీ॥ ఒండొరుల కఱకు చూపు లొండొండఁ దాఁకి
వాలు టంపఱ కంటెఁ గ్రొ-వ్వాఁడిఁ గూర్చె
చూపులా! తూపులా! యేవి! యేపుమీఱి
ముందు ముందున నెమ్మన - సందడించె ౬

కం॥ వేసిన యలుఁగులు పొదిలోఁ
దీసిన ములుకులు మదింపుఁ దెంపుం బెంపున్
వీసర వోవక 'రావణు'
దూసి చేసెన్ వాన ముసురు దోఁచిన తేవన్ ౭

ఆ॥వె॥ గాలివాన తీరు-కంటికిఁ దోఁపక
తీరుబాటు లేక - తెఱపిఁ గనక
విడుచు కోలలకును - వెడలు లకోరుల
కలఁతి సందుఁబోక - కలను నిండె ౮

కం॥ రక్కస గుంపులు 'రాముని'
దిక్కై చేఁతలును దక్కి - దిక్కు మొగములన్
జెక్క నిలుచుండి చూచుట
ఱెక్కలు దెగుపక్కు లట్లు - ఱిచ్చ పడి రటన్ ౯

గీ॥ 'రామ' రావణు లిరువురా-రటము తోడ
కయ్యమొనరించి రెవ్వరుఁ-గాని మిగులు
లేక, యయ్యెడఁ గ్రోఁతుల-మూఁకఱేని
తో "విరూపాక్షుఁ" డెదిరించి - చావుఁగొనియె- ౧౦

గీ॥ అవల 'నున్మత్తు' జేనునింటి_కంపె బలియుఁ
డంగదుం డుద్దవిడి రేఁగి_యా_సుపార్శ్వుఁ
దిరిగి రానట్టి చోటికో_త్తరపు సత్తిఁ
జూపి పంపెను పగవారుఁ - జోద్దెమంద ౧౧

కం॥ కని విని యెఱుఁగని తలఁపున
కనువు పడని పోటూనర్చ_నబ్రంపడి మిం
టను వేల్పు లరసి యచ్చెరు
వునఁ గన్గవ మూయ లేక - పోయిరి మిగులన్ ౧౨

ఉ॥ 'రాము'నిఁ జిచ్చు టంపఱకు _
రక్కెస మూఁకలు గచ్చులిచ్చుగాఁ
దీమస మేది, పాఱి రొక _
దిక్కని చెప్ప వసమ్మొ గొఱ్ఱెలై
వేసరు 'రావణుం' డెదిరి _
బీరము మీఱి పదేసి తూపులా
'రాము'ని మేనిపైఁ బఱప -
'రాముఁ' డటుల్ పదునైదు వేసినన్. ౧౩

ఉ॥ కింకిరి పాటు నాటి మది _
కిన్ గొదలేని చేలమ్ముఁ గ్రమ్మి యి
ఱ్ఱెంకులు నింకఁ గ్రోఁతి పదు -
వెల్ల దురమ్ముఁ దరమ్ముఁ గాక పె

న్వంకలు వాగులన్ బడిరి –
నద్దెసలంటుచు గట్టు ద్రిమ్మరుల్
సంకెలఁ దాలుకొన్నటు ప –
సన్ దిగజాఱిరి వీడి రోరిమిన్. ౧౪

ఉ॥ అంతట 'రావణుండు' వెర –
వారసి 'లక్ష్మణు' పైన నిండులా
వంతయుఁ జూపి 'సత్తి' నిడె –
నయ్యది క్రోఁతులమూఁక సోకి యిం
తింతలు సేసి దూసికొని –
యే త్తెఱఁ లక్ష్మణు, ఱొమ్ము నాటినన్
మంతున కెక్కు పోటరి! య –
మాంతము బిమ్మిటి నేల వ్రాలినన్. ౧౫

కం॥ అదిగని 'రాముం' డీసున
బదరి యలుంగు పయి నలుగుఁ – బఱపిన జిచ్చున్
జాదలదర వెంట నంటిన
బెదరి చనెన్ 'రావణుండు' వెఱపుం గొలుపన్. ౧౬

గీ॥ నలువలంకుల నెప్పుడె – వ్వలను గనిన
'రాము' రూపును దేజుఁ గూ – ర్పఁబడు నంప
గముల పోటులుఁ దప్ప నొ – క్కటియుఁ గాని
కంటికిం గానఁడయ్యె ర – క్కసున కపుడ ౧౭

కం॥ ఎన్నో బవరమ్ములఁ జే
రెన్నికఁ గలనేను చూడ - నీమగటిమి నీ
క్రొన్నారసంపు వాఁడిమి
నన్నల! మెట్లోర్చు వాఁడ - నని వెను దిరిగెన్. ౧౮

కం॥ 'రావణు' సకి - 'మండోదరి'
యా వెత గుర్తించి యేమి - యైనం బలుకం
గా వెర వారసి పోయెను
బ్రావగదా! సకియ ప్రెగడ-వలె మగని పనిన్. ౧౯

సీ॥ అట్టి తఱి మెల్ల మెల్లన - నండ దండఁ
జేరి 'మండోదరి' యితమ్ముఁ - జెప్పఁ బూని
టాఁగి దండము బెట్టి హె - చ్చరికఁ దొట్టి
మగఁడు 'రావణున'కు దర - మములు వలికె ౨౦

కం॥ బేలవయి గోలవలె నివు
డాలము విడి తలఁపు లుడిగి 'యటు నిటు బోదం
బోలె మెలంగితి విట మగ
నాలిని గొని తెచ్చు నాఁటి - కది తలఁ పహో? ౨౧

చం॥ పెఱ సకులన్ గనన్ గసటు -
పెంచుననన్ గొని తెచ్చు దోసముం
బఱఁగిన నీకదెవ్వ రెటు -
బల్కిన నూఁకొను శైన లేని యొ

త్తరమగు మోఱకంపు టెడఁదన్
 విడఁజాలవు తొంటి పుట్టువం
దొరసిన కర్జపుం బలఁకు —
 టూరక పోవునె! పొందుఁ బాయునే? ౨౨

కం॥ జెగమున నిను గెలువఁగ లే
క, గరాసులు నైరి వేల్పు — గము లట్టిఁడ వీ
వగ దిగులుఁ దగిలి రుసి బలె
వగ చెడి యిట్లుంట నగరె? పగతులు సామీ ౨౩

కం॥ 'రాముం' డీసరుఁడే యని
వేమారుం బలుక లేదె! వెఱపుఁ గొనక యా
సామి సకిఁ దెచ్చితివి, యి
మ్మా! మఱల నటంచుఁ బల్కనా! పలుతడవుల్. ౨౪

గీ॥ కాని పని యంచుఁ జెప్పిన — వాని నెల్ల
గాలడాఁచితి వవియిప్పు — కట్టికుడిపె
దొసఁగు తెక తేర వదలునా! తోడుసుఁ 'గూర్చుఁ'
గాని తఱి నితవేని య — క్కఱకు రాదు— ౨౫

కం॥ పలుమరు నీకడ దరమ
మ్ములు చెవిటికిఁ జెప్పినట్లు — బొందొడ గూర్పం
బలికియు వినమిని లాబము
పొలయక వితయయ్యెఁ గర్జ—ములుఁ బొనుగు పడెన్.

ఆ॥వె॥ పగఱఁ జంపు టొండెఁ_బగఱ చేఁ జచ్చుట
యొండె గాక ! బీరముడిగి మూల
ముడిగి యసద వోలె _ నడఁగారు టిది యెల్లఁ
ద్రొల్లి యసము గోట - గిల్లు టగును ౨౭

చం॥ అని యిటు పెక్కు వక్కణము _
లాడిన మాటిడ లేక మోముఁద్రి
ప్పి, నగరి లోని కేగి గెలు _
పే, తల వోసి తిరమ్ము డెందమం
దెనసిన సిగ్గు దట్టమయి, _
యెట్లయినన్ దనలావు కల్మి గె
ల్పును గాని రాక మాననని _
పొంపెసలారు తలంపు పెంపునన్ ౨౮

ఆ॥వె॥ వానకారు మొయిలు_లో నొక్క తఱి నిక్క
మెఱపు వోలె రోస _ మురవడించి
యున్న బలిమి కంటె _ నువ్వెత్తు పగఁ గాని
'రాము' నెదుర వచ్చె _ 'రావణుండు' ౨౯

కం॥ 'రావణు'ని వింట వదలం
గా వెడలిన 'సత్తి' వలనఁ _ గలనం బడియెఁ
లావు చెడి 'లక్ష్మణుం'డర
చావుం గని 'రాముఁ' డవల-జెడిసి యిటు లనెన్ ౩౦

కం॥ అడవుల నిడుములఁ బడయుట
బడలుదునా? యాలి వీడి _ వగ చెదనా? త
మ్ముఁడు సౌమ్యసిలఁ గనుంగొని
సుడియుదునా? దిక్కు లేక _ స్రుక్కుట దక్కెన్. 3౧

ఆ॥ వె॥ ప్రొద్దు వంగడంపుఁ బుట్టువు నేఁడిట్టు
చేవఁ దఱిఁగి కలనఁ - జిక్కుఁ బడియె
యిప్పుడేది? వెరవా! యెయ్యది తెరువెట్లు?
సేయువాఁడ మేలు_సేయు నెవఁడు? 3౨

కం॥ అని వనరి దవ్వు తలఁపుం
గొని స్రోఁతుల తేనిఁ జూచి_కొసకొక యుత్తిన్
విన వలతు ననిన 'రాముని'
కనె ముదుసలి_జాంబవంతుఁ_డనువగు పలుకుల్. 33

కం॥ కలఁడుఁ గదా! 'హనుమంతుఁడు'
బలియుం డవ్వాని వలనఁ బని నెఱవేరున్
వెలలింపు మచేట 'కరణులుఁ'
గల మలకును బోయి వానిఁ గైగొని తేరఁగా. ౩౪

కం॥ నావిని 'రాముఁడు' 'హనుమను'
రావించి కడంకఁ దెలిపి_రమ్మా! తొరగా
దేవలయుఁ 'గరణులను' బొ
మ్మాశ వేవినదాఁక మసలు_టది కూడ దనఁగా. 3౫

మ॥ అడుగుల్ దోయి కుదించి నేల యను దూ-
యన్ మోపి కుప్పించి తా
మెడనిక్కించి మొగమ్ము నెత్తి నిడుపై -
మెండై నిగారించి పెన్
నుదురుం ద్రిప్పెడి తోకయాకసముక -
చ్చుల్ హెచ్చఁ బర్వెత్తిన
క్కడ వారందఱు సంబరంపు బెడఁదన్
గన్విందుమై చూడఁగన్ ౩౬

కం॥ అనుమంతుఁ డెగురు నప్పుడ
కనఁబడె మఱు నిముస మందుఁ గంటికి నలుస
ట్టునయినఁ దోఁపక వినువీ
దిని జూడ నెఱుంగ నగునె? - తెలివరి కయినన్. ౩౭

కం॥ తన వంగడంపుఁ దేజటఁ
బొనుపడ రక్కసుఁడు పోరె-పో! యని వగపుం
గొని ప్రొద్దుఁ గ్రుంకె నిరులును
బనుపడె వినువీది-నలుపు వన్నె వెలార్చెన్ ౩౮

ఆ॥వె॥ దవ్వు పోక వలన - దప్పిక పెల్లయి
యట్టు లిట్టుఁ జూడ - నచట 'మాయ
దారి కాలనేమి; తబ మొనర్చుచునుండు
టరసి దూఁపునాపు నాసఁ బోవ ౩౯

కం॥ 'రావణు' పనుపున బన్నముఁ
గావింపం బూను కోన_కాఁపరిఁ గని సా
మీ ! వేఁడికోలొకటి వినఁ
గా వలతున్ దూఁపటిల్లి_కళవళ పడితిన్. ౪౦

చం॥ అనవిని 'కాలనేమి' బళి_
రా ! యిది రాముని కర్జమాట, నే
నును జెలికాఁడ నౌదును, గ_
నుంగొను మల్లదె మడ్గు దానిలో
ననువుగ నీరువట్టుడిపి_
యీవల రండన 'హన్మ' వేగిర
మ్మునదిగి నీరుఁ ద్రావు తఱి _
ముందఱ కాల్మొసలట్టె పట్టినన్ ౪౧

కం॥ వంచేన యని తెలిసి మెయిన్
గుంచించియుఁ గడుపు దూరు _ కొని మఱి బలకా
యించి బయల్వెఱసిన నుసు
రుంచక పోఁ ద్రోయ మొసలి_యువిదగ మారెన్. ౪౨

గీ॥ 'ధాన్యమాలిని' యను వేల్పుఁ దలిరుఁ బోణి
మున్ను 'శాండిల్యు' తిట్టుచే బన్న పడుటఁ
దెలిపి యీ 'కాలనేమి' మా_యల బికారి
త్రుంచి నీ పని నెగ్గింప_నెంచు మనిన _ ౪౩

కం॥ ‘మారీచు’నికి ననుంగుఁ గొ
మారుండగు ‘కాలనేమి’ _ కడకుం జన వా-
డారసిఁ యుసురిడు మందిటఁ
గూరును నీవాజ్ఞే కాన్క _ నొసఁగి కొనుమనన్. ౨౨

కం॥ పిడిగుద్దులతోఁ గానుక
నిడెద నటం చాడి జేముని _ యింటికి విందుల
గుడువం బంచి వడిన్ బ
ర్విడె ‘ద్రోణముఁ గన్గొనంగ _ వేగుం బోలెన్. ౨౩

కం॥ చేని చేని యుమ్ములఁ గని బ
త్తిని వలగొని వేఁడి కోలుఁ - దెలిపి పయనమై
తన వచ్చుదారిఁ బడు చెడు
గును విడివిడిగాఁ దలంపుఁ _ గొని పలుమారుల్. ౨౪

కం॥ జరిగిన కత యంతయుఁ దా
నెఱిఁగించిన మిన్నకున్న _ నిటు గాదనుచున్
బెఱికి యఱచేత నిడి చేను
సరికిన్ గాఁపరులు నెదిరి _ జగడము సేయన్ ౨౫

ఆ॥ వె॥ వేల్పు పాటగాండ్రు _ వెంటాడి ‘హనుమంతు’
నడుగు సాగనీయ _ కడ్డుఁ దవిలి
గోరమైన పోర _ దోరింప జేతపడ
వారినెల్ల నడచి - దారిఁ బట్ట ౨౬

గీ॥ 'మాల్యవంతుండు' 'రావణు' – మాటఁ బట్టి
'హనుమ' నడి సంద్రమందు ముందడ్డగింప
బరవసమ్మున నెక్కటి బవరమందు
'హనుమ' చేఁ జచ్చె – నింక నెట్లబ్బ? యనుచు ౮౯

కం॥ వేగిన పని చెడు నని కడు
వేగిరపడ మందుకొండ – వెలుతురుఁ దోఁచెన్
వేగుం బోక తెఱంగున
బాగరి 'రాముండు' లేచె – పడి యడలు పడెన్ ౯౦

కం॥ చెంతం గల కాలరులా
వింత నిజె మ్మెఱిఁగి కొంత – వినిపింప మదిన్
సంతసపడె 'రాముఁడు' – హను–
మంతుఁడుఁ గొనివచ్చె మందు–మల నపుడపుడే! ౯౧

ఆ॥వె॥ గాలి సోఁకి నంతఁ – గదలాడె 'లక్ష్మణుం'
డదిర! తేజుఁ గూరి – నిదుర నుండి
లేచు మాడ్కి – వచ్చె – లెంకల యుసురులు
మఱలి వచ్చె బలిమి – గుఱుతు హెచ్చె– ౯౨

గీ॥ 'స్థూలజంఘుఁడు' 'హనుమపై' – సూడుఁ గూడి
పోడుఁ గొట్టునటుల్ దుర – మ్మున గలంప
తారుమాఱయ్యెఁ బగఱవి – తాకుఁ జెంది
తుదకు 'హనుమంతు చే దెబ్బ – దోరి పడియె ౯౩

కం॥ తడి జొన్న లారఁ బోసిన
వడువున రిక్క లొడఁగూడె - బయలున రేరా
యడు వొడమెఁ, గోళ్ళఁగూసెను
బడిబడి తెల్లగను దెల్ల-వారెఁ మీరెన్ ౨౪

గీ॥ అపుడ రక్కాస యొజ్జే డా-యంగఁ బిలిచి
'రావణుఁడు' మంతన మొనర్చె-'రాము' గెలుచు
యుత్తి యొక్కటి చెప్పుమం - చొత్తి యొత్తి
'సుక్కరుఁడు' వ్రేల్మి సేయఁ దా-వక్కణించె ౨౫.

కం॥ నలువలఁకుల రక్కసులను
బలువిడి కాఁపుంచి సడ్డ - పడి యక్కఱ న
ర్మిలి నేలయడుగు జన్నము
సలిపెను జిదగొదలు మదిని - సదమదమునకై ౨౬

కం॥ నేల దిగఁదలను జేసిన
వ్రేలిమి పొగలంత కంత - వినువీదిని బి
ట్టోలిం గ్రమ్మ 'విభీషణుఁ'
డాలోఁ గని 'రాము' చెంత-కరిగి యిటులనెన్. ౨౭

ఆ॥వె॥ అన్ని యాసలుఁడిగి - యడియాస సుక్కరు
నాన నేలపాదు - నంద వ్రేల్మి
నూని చేయుపూన్కి - నున్నాఁడు మాయన్న
బన్నపఱుప నిదియ - పట్టు మనకు ౨౮

ఆ॥ వె॥ గోటఁ బోవు దాని - గొడ్డలిచేఁ ద్రుంచ
నేల? వైళమేగి - యెట్టులైన
నది బజీతుఁ జేసి - నంతట్ల నెనలేని
మేలుఁ గలుగు గీడుఁ జాల తొలఁగు ౫౯

కం॥ ఆమాటలు విని నంతట
'రాముం' డఱమఱికఁ గ్రోఁతి-రాణువఁ బంపన్
బ్రామినుకు లట్టి యానకు
నా మల్లద్రిమ్మరులు జెన్న - మటమట పఱుపన్ ౬౦

కం॥ చేనె నంగదుఁ డాదాటున
కును బడవాలగుట మెండు - కొని పౌఁజునకున్
మునుమున్న బఱపె జెన్న
మ్మును బన్నము సేయ గోర - పుం బోటొగ్గన్ ౬౧

కం॥ పట్టుదలఁ బూని వ్రేల్మిడి
నెట్టయినన్ నెగ్గు నట్టు - లిట్టలపు మదిన్
గట్టుప కౌసయి చేసెడి
పట్టున "నంగదుని" దాడి-బలకాయించెన్ ౬౨

కం॥ కొందఱు మీసలఁ బెఱికిరి
కొందఱు నొదలను వంచి-గ్రుద్దిరి మఱియుం
గొందఱు గడ్డముఱూఁపిరి
కొందఱు ముందునకు నెట్టి - కొట్టిరి మిగులన్ ౬౩

గీ॥ గాలితాఁకని దివ్వియ - పోలె నివము
గట్టువలె జోగి డెందమ్ము - పట్టుమాడ్కిఁ
గట్టుకదలక వ్రేల్మిడి - పట్టువిడక
చేయుచున్నట్టి 'రావణు' చేఁత లరసి ౬౪

కం॥ ఇటు గాదని 'యంగదుఁ' డ
చ్చోట విడి యంతిపురిఁ జొచ్చి - చయ్యన దెచ్చెన్
కట! కట! 'మండోదరి' నా
దట జెన్న మొనర్చు మగని - దగ్గఱ కంతన్. ౬౫

ఆ॥వె॥ వడలి వనరి వగచి వాపోయి వందురి
వసముఁ దప్పి విసివి 'వ్రాలి' వనట
వెక్కి వెక్కి యేడ్చె - నెక్కిళ్ళుఁ బుట్టె 'నం
గదుని' చేతి బొమ్మ - గా మెలంగె ౬౬

కం॥ అడుగులకు మడుగులొత్తెడి
పడఁతుక - 'రావణుని' మ్రోలఁ - బడి యెలుఁగున్ రా
ల్వాడ నేడ్చె యెంతఁ జెప్పిన
విడువవు నీయుడుముపట్టు - వింగడపు మదిన్ ౬౭

ఉ॥ 'సీత'ను దెచ్చుటన్న నొడిఁ -
జిచ్చున గట్టుటంచు లంకనున్
బాఁతగలించుటంచు మన -
వంగడముం జెడఁగూల్చుటంచు ని

న్నెతటి 'రాముఁడే' యటవు _
టించు నటంచెద దట్టి చెప్పనే ?
పూఁత మెఱుంగు చేతలకు _
బోరగిలన్ గడకిట్టులౌఁ గదా ౭౮

కం॥ 'రాముఁ' డొక మేనితాల్పని
నీమది నెంచితివి యిద్ది _ నేరము సుమి! యీ
భూమిని ముగిలిం గూర్పఁగ
సామిగదా! వారి కోరులు _ సరి రాఁగలరా? ౭౯

కం॥ పుడమిని దొడరిన చెడుగులుఁ
దుడుపఁగఁ బదివేసములను దొడరి కసటుఁ బోఁ
గడిగి నిడు పున్నె మడరం
గడు దరమము నిలిపి నట్టి _ కర్జము లోర్చే ౮౦

కం॥ జగముల గెలిచిన నిన్నే
తెగటార్పఁగ వచ్చినాఁడు _ దెప్పరమగు నీ
యగ చాట్లుఁ బోవు 'సీత'ను
దగనిమ్మా! చెప్పుకొనుము! _ తప్పేయనుచున్. ౮౧

కం॥ అంతటి వాఁడొకఁడు జగం
బంతయు దివెఁబట్టి వెదక _ నగపడునే? యీ
మంతన మెఱుఁగక చేసితి
వెంతయుఁ దప్పిదము లుడుగు_మీ! యిఁక నైనన్ ౮౨

కం॥ కడకొక్క మాటఁ జెప్పెద
నడుగులఁ బడి కొడిమఁజేసి - తని మన్నింపం
గడఁగుఁడని 'సీత' నిడి నీ
యెడఁదలఁపుం దెలుప నాతఁ-డే! మన్నించున్ ౭౩

కం॥ కనికరపు సంద్రమగు 'రా
ముని పుట్టు వెలుంగువారు - ముగితిం గనరే?
మును రుసులాతని యడుగులఁ
గాని ముగితిం జూఱఁగొనరె! కొల లుడిపోవన్ ౭౪

కం॥ తఱి దాపురించు వారికి
దరమపు సేఁతలును మదికిఁ - దట్టవు నితవుం
బురి కొలుప వినరు - పుట్టుక
బెరసిన గొనము లుడివోవ - వెర వెటులుండున్ ౭౫

కం॥ నీయునికి మనికి సిరిఁ గన
మాయురె! యెవ్వారికిట్టి - మనుగడఁ గలదే?
యీయెడ నినుఁ గనఁ బానము
లేయెడకోఁ బోయెఁ జేయు - టేమున్నదిఁకన్. ౭౬

కం॥ నీకాలినయ్యు, నీపని
చేకొనులాబమ్ము నిన్నుఁ జెందును గానీ
నాకెట్టు లడరు నెవరెవ
రేకర్జ మొనర్ప వారి - నెనుయుట లసదా? ౭౭

ఉ॥ వేలుపు లెల్ల నీయెదుర -
వెట్టి పనిం బొనరింప రాణినై
వ్రేలిమి సాదమున్ గుడిచి -
విన్ననువొప్ప వెలింగి యీవి ప్రా
న్ప్బాలు కడింది తావులు గుబుల్కొన
వేనలి నుంచు నేను నీ
యాలరి క్రోతి యీడ్వ నిటు -
లక్కట! వచ్చితి సాము సచ్చితిన్ ౭౮

కం॥ అని చెప్పిన మండోదరిఁ,
గనుఁగొనలన్ -జంద్రనిప్పు - కలు రవరవ మం
డిన వెఱచి పఱచె 'రావణుఁ'
డనఁ దెలిసిన మోఱకుఁడుఁ గ-దా! తలపోయన్ ౭౯

కం॥ 'మండోదరి' చేనఁ గ్రోఁతుల,
దండు చెకాపికిని మూఁగి - దళవాయి యితం
బండఁగొని యెదుర నిలఁబడి
గండు మగంటిమిని జూపఁ - గా రావణుడున్ ౮౦

గీ॥ పట్టుదల నేటఁగలిపి క్రొ - వ్వాఁడి వేఁడి
గుద్దులకుఁ దట్టుకొనలేక - కొసకు చేయు
జెన్నమును విడి యది కొన - సాగ కునికి
వగచి రోసమ్ము పోసరిం పఁగను లేచి ౮౧

సీ॥ తొమ్మిది రతనముల్ – తొంగి చూచిన శేవ
సిరమున బొమిడిక – తుఱఁగలింప
ప్రేల్మిడి గుండాన – వెలుఁగు నిప్పుల మాడ్కి
నెఱుపు డొల్కను గ్రుడ్డు – లురవడింప
బమ్మ గ్రుడ్డొక దెబ్బ – బ్రద్దలుఁ గావించు
సత్తి నార్భాటమ్ము – చొకళింప
పది మొగమ్ముల పండ్లు – పటపటఁ గొఱుకుచో
దెసల వాయిదముల – తీరుఁ బెంప

గీ॥ నొక్క పరి నేడుసంద్రముల్ – గ్రుక్కఁగొనఁగ
జేతనుపడు పాఱుటసర నాఁ – జెక్కవచ్చె
బూమి వడకఁగ బూతముల్ – పొనుఁగు పడఁగ
రక్కెస కొలంపుఁ దలగుండు – 'రావణుండు ౮౩

కం॥ తలగాము ప్రొద్దు నడ్డిన
బలుపున సప్పమ్ము గరుడి – బొరింబడు న
ట్టులు నేన్గు సింగ మెదురున
టులు 'రావణుఁ డొత్తె రాముఁడును నిలఁబడియెన్

కం॥ అరదమ్ము లేనుఁగులు వా
వురములుఁ గాలరులఁ గూడి పొంగిన సంద్రం
బురడించివచ్చె 'రావణుఁ'
డురవడి పరువడిని బరువు – నుదిల కొనంగన్. ౮౫

మ॥ జగముల్ గ్రుక్కఁ గొనంగ నేచు నటులా-
సల్ ముందుఁ బర్వెత్త స
త్తి గడెత్తున్ మల ద్రిమ్మరుల్ దురమునన్
దీండ్రంబు వేండ్రంబునన్
దెగటార్పన్ మది నెంచి ముందుతికెఁ, గొ-
నీ కావి తోయమ్ము నం
దగచాల్లం జలిచీమలన్ బుడమి తా
ల్వల్లాడునట్లై పడిన్. ౮౫

క॥ తన్నెఱుఁగ కెదిరి నెఱుఁగక
మన్నందిను పాము వోలె - మది విడి కన్నున్
మిన్నరయక గరువమ్ముపై
కొన్నటు దనుదాను బొగడి - క్రోల్ గావించెన్ ౮౬

చం॥ వలఁకుల తేండ్ల నెల్ల సిగఁ-
బట్టి వెలార్చితి వెట్టి చాకిరిన్
సలుపఁగఁ జేసితిన్ జెముని చేట్టలు
వాపితి వేల్పుతేనికన్
బులిమిడి నన్నుమించేఁగల-
పోటరి నేఁటి జగమ్ము నందె క
న్నులఁ గనరాదు నీవిఁక న-
నున్ దురమం దెదిరింప నోపుదే ౮౭

శా॥ ఈసునన్ రోసము మీసరమ్మగుట న-
ష్టైనారి సారించి పై
పై సందియని చిచ్చుటంపఱుల నో-
వ్వం గ్రువ్వఁగాఁ బల్కె- రా
కాసీ! పోటు మగండవైన నెదురం-
గా రమ్ము నీపై మదిన్
గోసున్ బాసట గాసిఁ గూర్చెదను గై-
కోల్ దుంత రాతౌననన్ ౮౮

చం॥ గొనకొని రాముఁడిట్లనియెఁ-
గోడిగపుం బొగడింపు లున్న వా
రనువుగఁ జెప్ప రెప్పుడుఁ ద-
మంత మగంటిమిఁ జూపి చెప్పఁ బా
ల్గొనుటది సాజ మియ్యెడఁ ద-
గుల్కని పల్కుటఁ జూడ నేతిబీ
రను నెయి యున్నటుల్ దెలిసె-
రామా! మానుమ జొల్లు మాటలన్ ౮౯

కం॥ మగఁ డండలేని యొంటరి
మగువను దొంగిలితి వెంత - మగటిమిఁ గలవాఁ
డగుదువో! యెఱుఁగక, ఛీ ప్రే
లఁగ సిగ్గును లేదె! నీదు - లావొక లెక్కా! ౯౦

కం॥ నీలోఁ బగతుఱ నార్వుర
నోలిన్ గెలువంగ లేక - యొరు గెలుతు నటం
చాలమున నిలుచు నీబం
డాలము నేనెఱుఁగనే? బ-డాయి, గరాసూ! ౯౧

కం॥ దరమమ్ముల్ లేని బరవస
మురలిన జెగమునకు మేల్మి-యొదవునె? నీలో
దరమము బరవస మఱిగోఱ
వఱలని నీదొక్క- పుట్టు - వా! పరికింపఁ ౯౨

కం॥ లావున్ జేవయుఁ గలదని
కావరమున నొరుల కల్మి - కై నోఁచిన నీ
ప్రావఁ బెడ నిప్పు డనిలోఁ
గావించెద మార్పుఁ దీర్పుఁ-గడు నేర్పు మెయిన్ ౯౩

కం॥ సిగ్గింత లేక దోసపు
టగ్గింబడి యొడలుమండి - యటమటపడి పై
నెగ్గులు సెగ్గులు పెగ్గెలు
బిగ్గఱగాఁ బలుకు టొక్క - బీరమె, చెపుమా! ౯౪

ఉ॥ నేనొక పోటు జోదునని -
నిక్కెదు నీసరి వారు పోరిలోఁ
బానము లూడ్వ నప్పుడెటఁ -
బండితివో! యెఱుఁగన్ గొమారుఁడోం

డేనియు దక్క కేగినపు -
డెక్కడ నుంటివో! యిప్డె నిద్దురన్
మానితివో! బడాయి నిఁక -
మానుము! పూనుము పోరొనర్పఁగన్ ౯౫

గీ॥ ఒడలు మండి బదుల్ వల్క - నోడి కనులఁ
జింత నిప్పులు రాల ని - సీ! యటంచు
సీదరించి కనారిలి - చిందు వందు
నైన డెందాన-'రావణు'-డంగలార్చి ౯౬

గీ॥ కనఁబడిన వారినెల్లఁ జీ - కాకుపఱచి
చిక్కువారిని నలిబిలి - చేసి పాఱి
పోవు వారిని వెంటాడి - పొంగడంచి
బవరమును దోచి బగ్గము - పాడుఁ జేసె ౯౭

ఉ॥ ఆఁకలిఁ గొన్న సింగమెటు -
లాదర బాదర వ్రంత వెల్వడన్
దూఁకి మెకాల పైనఁబడి -
తొందర దందడిఁ జిందు వందుగాఁ
బోకడఁ బెట్టు కట్టడిని -
బోరిత మూని యెదుర్చు క్రోఁతులన్
నూకలు పిండినిన్ దునియ -
నున్ దుమురున్ దువఁ జేసి తూర్పిడెన్ ౯౮

ఉ॥ మూఁడవ నాఁటి పోటగుట -
ముమ్మరపుం బగఁ బూని ఱొమ్ముపైఁ
గాడఁగ నేయ వాఁడిఁగల -
కైదువుఁ గైకొని త్రుంచి వెంటనే
వేఁడి వెలుంగు లుబ్బఁ గనువేదురుఁ
గూర్చు నలుంగు వేసెఁ గ్రొ
వ్వాడి మగంటిమిన్ వోరయఁ -
బల్మరు-'రాముఁడు'-'రావణుఁ గడున్ ౯౯

ఉ॥ సోడగలింప నొంపఁ దలఁ -
జొచ్చి చేనన్ బరిగోల వేసినన్
వాఁడి మెఱుంగుఁ గోల నది -
వ్రయ్యలు సేసిన 'రాము' డంతటన్
మూఁడు లకోరు లొక్కమొగి -
ముమ్మొన వాల్సరిపోల నేసినన్
వాఁడెఱుకన్ బదుల్ వదలె -
వాఁడి సరమ్ము లొకం డొకండునై ౧౦౦

ఉ॥ చిచ్చుమియున్ లకోరి గొని -
చెచ్చెర వేసిన 'రావణుండు' ము
చ్చిచ్చును గ్రక్కు తూపుఁ గడుఁ
జిందర వందరఁ జేయఁ గిన్కపై

పెచ్చు మదిన్ బెనంగి సెల -
వేసిన నయ్యది వ్రక్కలించి నే
ర్పచ్చు పడంగ 'రావణుఁడు' -
నంపగుముల్ పదునేడు వాడుచున్ ౧౦౧

చం॥ పొద విడివడ్డ సింగమటు -
పొంచి కుఱుంగటఁ దారి పై పయిన్
వదలిన తూపు లేపు మెయి -
వచ్చినఁ గచ్చెఱ వచ్చి 'రాముఁడ'
య్యదనున వాడి యల్గు లొల -
యన్ విరజిమ్మిన నవ్వి తేరినిన్
జిదగొదఁ జేయ వాఁడుఁ గది -
సెన్ మఱి యొండరదమ్ముఁ జేరఁగన్ ౧౦౨

శా॥ చూపున్ దూపు నొకం డొకం డురవడిం -
చున్ మించు రాకాసిపై
నేపుంజూపి యదల్చుఁ బ్రేల్చు మెయి వాఁ -
డేటార్చి బిట్టార్చి ముం
గోపున్ వాఁడి సరమ్ము లేయ నడుమన్
గూలార్చె 'రాముండు' బి
ట్టోపం జాలని చిచ్చుటల్లు గమి చే -
నూటార్చె నా రావణున్ ౧౦౩

కం॥ హోరాహోరిగ నిరువురు-
తీరుబడి యొకింత లేక _ తెగబడి యంపా
ధారమ్ము వడువుఁ నెక్కటి
పోరన్ వినువీది వేలు _ పులుఁ గనిరెలమిన్ ౧౦౪

కం॥ ఓరంత ప్రొద్దు విడువక
పోరాడఁగ నుప్పరమ్మొ _ పొలి కలనయ్యెన్
బేరెమ్ము వాఱు వెడఁద _ ల
కోరులు బిట్టావరించి - కోకొల్లలుగాన్ ౧౦౫

కం॥ భూమిపయిఁ నిలుచుండియె,
రాముఁడుఁ గంచరము నెక్కి-_రావణు! డెదురం
గా మంచిది కాదని తో
డ్తో! మిగులఁ వగచి కడకుఁ- దోరపు టెడఁదన్ ౧౦౬

కం॥ వేలుపు లేలిక యయ్యెడ
జాలిన్ సాయమ్ము సేయు_ జేతనమ్ము మెయిన్
మేలున్ గూర్పఁ దలంచుఁడు
మాలిమి మేలిమిని దలఁచె_'మాతలి' నంతఁ ౧౦౭

కం॥ తూరుపు దెస దొర _ 'మాతలి'
రా రమ్మని పిలిచి వేగి _ రమ్మున మనకై
పోరాడె దరము మోముఁగ
నారామునికిమ్ముఁ దేరు-నటుఁ గొని పొమ్మా! ౧౦౮

సీ॥ పదునాఱు పసిఁడి కం - బాల్ నాలుగంచులఁ
దామర కెంపులఁ - దళుకులీనఁ
బంచల ముగుద రా-యంచల మిడి నుడుల్
పొందించి వీనుల - విందు గూర్పఁ
దొమ్మిది రతనాల - తోఁ జెక్కడపుఁ బనుల్
చూపఱులకు వ్రేఁగుఁ-దోఁప జేయ
తమ్మి గద్దియ కుద్ది - యిమ్మగు నడికట్టు
పలుగు ఆ గద్దియ పొలుపుమీర

గీ॥ మెఱుపు టెక్కెవల పిల్లిక-న్ను రతనమ్ము
నొగలు పగలింటి దొర దొర-యఁ గల వెలుఁగు
నలుపలంకుల జిలుఁగులు - వెలుఁగు చుండ
నరద మొక్కఁడు 'మాతలి'-యటకుఁ దెచ్చె ౧౦౯

కం॥ ఓసామి ! దరమ మోమఁగ
గాసిం బడు మీకు మేల్మిఁ-గావించుటకై
మాసురతాణి, యె పనిచెను
మీసరమగు తేరుఁ బోణి-మివి గయికొనుఁడీ ౧౧౦

కం॥ అని యొసఁగిన 'రాముండో'
య్యన వేలుపుతేని తేరు-నందుండియె తా
నని సేయ మొదలిడెన్ మది
యని వారలు తెప్ప వేయ-కటఁగ నిరహాహా ! ౧౧౧

కం॥ 'లోపాముద్ర'కు మగఁడయి
యేపారు 'నగస్త్యుఁ' డచేటి - కేతెంచి మదిన్
బ్రాపైన తలపుఁ 'రాము'ని
కాపోవఁగఁ జెప్పి నంత - నతఁ డాలించెన్ ౧౧౨

కం॥ జగములు నీచేఁ బొడమును
జగములు నీవలననడరు - జగములకెల్లన్
ముగితి నిడునీకు నేవే
యుగ నుడువం గలనె! యీసరుఁడ వీవగుటన్ ౧౧౩

గీ॥ ఐనఁ బల్కెద మంతన-మైన దొకటి
యదియ గుర్తింప గెలుపు నీ-కగ్గమగును.
నీకొలము సామి, చెయువుల-సాకిరిని ద
లంపు మవ్వాని మేలుఁ ద-లంపఁ దలమొ? ౧౧౪

కం॥ తమ్మిదొరఁ గొలువఁ గోర్కులు
గ్రమ్మర నెగ్గునని పలుకఁ-గా వినుకలిచే
నెమ్మది బత్తిని గొలిచెను
తమ్ముల విందును మఱింత-తనివారు మదిన్ ౧౧౫

గీ॥ 'అగ్నివర్ణుండు' 'రాము'తో - ననిఁ బొనర్ప
వచ్చె నట దుంత యెకిమీడె - వచ్చె ననఁగ
వాని యురవడిఁ జెప్ప వీ-ల్గాని దయ్యె
వాని డంబాలు వినుటకే కాని వావి ౧౧౬

మ॥ దెసలేలం గల పాళెగాండ్రు కలనన్-
దీటింత లేకున్కి దీ
మస మొప్పన్ నగరందు చాకిరిని నే
మం బొప్పం జేయుంతు న
క్కసుం గొన్నన్ మరుగొంగ బన్న పఱతున్-
గన్నెత్తి కన్గొన్న చో
బసుమం బొమరు నీవు నీకొలువరల్-
పల్కేల పెక్కాడంగన్ ౩

కం॥ అని తీండ్రంబగు రోస
మ్మున 'రాముని' పైన నూరు - ములుకులు వేసెన్
మునుకొని నడుమనె వానిం
దునుమాడి యలంతి వాని - తోం దలపడినన్ ౧౧౮

గీ॥ ఒండొరులు వెను దివియక - మండుటగ్గి
వోలెం గినుక రవల్ రేంగి - బులియు దివియుం
గ్రమ్మదే రంగ 'రాముండు - కత్తి దూసి
వాని తలం బట్టి యూడ్చి బిరాన నఱకె ౧౧౯

కం॥ డంబాల కోరు 'రాముని'
యంబుల సెక మచ్చెముడింగి - యటు నిటు లనిసే
యం బొలుపోక చెచ్చెను
డంబము సత్తెమ్ము కడ నుడాయింప చోకో! ౧౨౦

కం॥ అంతట 'రావణుఁ' డెదిరిని
బంతమ్మున గెలువఁ బూను - బరవసమున నొ
క్కింత దరిఁ జేరి 'రాముని'
వింత లకోరిం దవిల్చి - వేసిన దోడ్తో ౧౨౧

మ॥ పది నూరంచుల వాలుఁ బోలు సరమొ
ప్పన్ వింటఁ జేకూర్చి నె
మ్మదిఁ దూంట్లుం బొనరించి యావలకుఁబో-
ప్రమాన్పాటు మై 'రావణుం'
డెదురన్ గుండె గబీల్మనటుం చెదర నెం
తేఁ దట్టుకోఁ గల్గి తెం
పొదవన్ వందలు వేలు కోలలును వే-
యున్ డాయు రోసమ్మునన్ ౧౨౨

సీ॥ పాఁప జే తూపులుఁ - బఱపిన వెనువెంటఁ
గరుడి కోలుల చేతఁ - గట్లువిప్పు
నీటి యల్లులను మున్నీ రేర్పరింప వా
ర్వపుటగ్గిచే దాని - బన్నపఱచు
మంచు దారి-లకోరి - మించి మబ్బుంగూడ్ప
గాలి యమ్ముల దానిఁ - గడకు నెట్టు
కసటు పిసాసి నా - రసమేయఁ దోడ్తోడ
బూచుల తేని చేఁ - బొంగడంచు

గీ॥ ఇరువు రిటు చేతికొదవి దగ్గఱఁ గలట్టి
నారసము లీరసముఁ బూని_పేరు మిగులు
నట్టి వెన్నియొ? వేసి క_య్యమ్ముఁ జేసి
రయిన నొక్కరు జేకొట్ట - ననువు పడమి ౧౨౩

కం॥ పెక్కు రకమ్ముల యమ్ములు
దక్కన రావణుని మీఁదఁ_దడవ తడవ పెం
కెక్క’గ మూర్చి విదిర్చిన
నక్కొలల సెకల కార్వ్యా_కార్పులు వెట్టెన్ ౧౨౪

కం॥ మున్నెన్నఁడు కని_విని తలఁ
ప న్నెగ్గని పోరు జెరిగెఁ బదఁపడి యిటుపై
నెన్నండుఁ జూడఁ జాలని
యెన్నందగు కయ్య మయ్యె_నీ నాఁడవావో! ౧౨౫

కం॥ అట్టియెడ ‘రావణు’డుఁ దన
కట్టెదురఁ మెలఁగు ‘రాముఁ’_గని రామా! నే
నెట్టిఁడనో? యెఱుఁగవే? నీ
యెట్టెదురఁ జేయు దురము_నెగదిగఁ జూడన్ ౧౨౬

ఉ॥ నీవొక మేని తొల్పవని _
నెమ్మది నమ్మి దురమ్మొనర్పఁగా
‘రావణు’ నన్నెదిర్చితివి రాముఁ _
ననుఁ గనినంత నీమెయిఁ

జేవ యదెట్టులో చెదరి -
చిందర వందరఁ బొంది నెమ్మదిన్
తావులుఁ దప్పి యూపిరి
హుటాహుటిఁబోవు నిజమ్ము సుమ్మిఁక౯ ౧౨౭

చం॥ తునిమితి గట్టుదాయఁ బడఁ -
ద్రోసితి నగ్గిని దుంతరాతును౯
బొనుపడఁ జేసితి౯ బయర -
మూలకుఁ దోలితి వల్లెతాల్పుఁ ద్రు
ళ్ళుణఁచితి సోఁకుఱేనిఁ దెగ -
టార్చితి నీసరు గెల్చితి౯ గుబే
రుని బాగరార్చితింక నెవ - రున్
ననుగెల్తురు నిల్చి పల్కుమా! ౧౨౮

గీ॥ అనిన 'రావణు' డంబమ్ము - లాలకించి
తన దొసంగు నెఱుంగని-తరటు మొఱటు
గానితో వాదు లాడుట - గాని వావి
యంచు నవ్వుతాలు నొక్క - మా - టాడెనిట్లు ౧౨౯

కం॥ నా మెదుర నిలిచి పోరఁగ
నీయబ్బ వసమ్ము గాదు - నీవొక లెక్కా-?
నీయిరువు పొరువు లేమయి
రో! మెఱఁగియు నుఱక పలుక-నేలాబమ్మో? ౧౩౦

గీ॥ పాఱి పోయిన గాని నిన్ - బట్టి తెచ్చి
ద్రచ్చి నీ నెత్రు కండలు - గ్రద్దలకును
విందుఁ జేసెదఁ గాని నిః - విడువ నసర!
యనిన 'రాముని కిట్లు' రా-వణుఁడు వలికె ౧౩౧

ఉ॥ కొండఱ పోఁకు మూఁకలను
క్రొవ్వడఁగించిన యంత నే? యెటో
సందర మీఁదినంత నె! ని - జెమ్మగు
మేటి మగండవై తివా?

పుందలఁ దప్ప క్రోఁతులను -
బూన్చి యెదిర్చిన గెల్పు కై వసం
బందు నే? యెల్లఱన్ గెలిచి -
నట్టి ననున్ గెలువంగఁ జెల్లునే? ౧౩౨

కం॥ నే నెంత వాఁడఁ! జులకన
మానిసి వీవెంత? మీకు - మాకంతరువెం
తేనియుఁ గలదయ్యది యిపు
డైన నెఱుంగమికి వగవు - నందితి రామా! ౧౩౩

కం॥ అని పెగ్గెలు పలికిన 'రా
వణుఁతో' వావాదదేల? - వలదని కనలుం
గాని మంటలురియు కోలలఁ
బెను జడివాన బలె విడిచి - బీరముఁ జూపన్ ౧౩౪

కం॥ విడిచెడి తోడుగులుఁ బగతుర
నడఁచెడి యలుఁగులును వచ్చు - నవి పోవునవే
ర్పడక తికమకలునై పోలఁ
గుడువరులకు దిక్కు - మ్రొక్కుఁ - గోల్పోవలసెన్ ౧౩౫

గీ॥ వెదురు బియ్యము కఱవులో - వెలికి వచ్చు
నోజఁ బరిగొని రక్కస - యుక్తివులును
'రాము' నెదిరించి పేర్చెప్ప - గా మిగులక
గసిక ప్రేటులఁ బంచబం - గాళమైరి. ౧౩౬

కం॥ గరువపుఁ బలుకులుఁ బలుకు న
సరపై సరములు నిగుడ్చి - జెడి గుఱిపింపన్.
దొరఁ 'గాలకేతుఁ డరదము
బఱిపిన నవ్వానిఁ జూచి - పలుకాడె నిటుల్ ౧౩౭

కం॥ అరదము వెనుకకు మఱలుప
నుఱవే? యను రావణునకు - నొగి గాడీపూ
న్నరి బదులిడె మున్నెన్నం
డరయఁగ లేదిట్టి కయ్య - మయ్యా! యనినన్. ౧౩౮

కం॥ ఔనౌను! నీవ చెప్పిన
దే నిక్కం బైన నిట్టి - వెన్నియొ? గెలువం
బూనిన నాకిటు చేయుట
మానని చెడుపగును సుంత - మరియా దగునా? ౧౩౯

కం॥ పోర నొకరొకరు వేసిన
నారసములు నిరువురందు – నాటిన మేనన్
గారిన నెత్తురు వఱ్ఱయి
సారెకు మోదుగలుఁ బూయు – చందం బాయెన్ ౧౪౦

కం॥ పేరెత్తి పిలుచు వారుం
గారుగదా! అయినవారుఁ – గలనం దెందే
నేరయినన్ 'రా' యనుచో
నా 'రాము'నిఁ దలఁచి యుసర – యడలుం గుడుచున్ ౧౪౧

కం॥ విడువక మడమను ద్రిప్పక
యెడపడక కడింది గోసు – నేర్పడఁ దొడుగుల్
బడి బడి వేయఁగఁ బోటున
కొడఁబడి కడు నీరసమ్ము – నుడ్డాడింపన్ ౧౪౨

కం॥ తఱఁగిన తలలును మఱి మఱి
విరిగిన చేతులును మఱల – వెలువడ 'రాముం'
డఱిముఱి ఱిచ్చవడెన్ వే
సరి చేయునదేమి లేమి – చేక్కన్ నిలిచెన్ ౧౪౩

కం॥ సరములచే సిరములుఁ దెగి
మఱల మఱల మొలిచి తొంటి – మాడ్కిం గని య
బ్బురవడె నేమియుఁ దోఁపక –
తిరముగ గుడిలోని బసవ – దేవర పోలెన్. ౧౪౪

కం॥ ఎక్కటి పోర న్నిలబడి
ఱొక్క మొగిన్ వాలు తూపు - లుద్దవిడిన్ బె
ల్లక్కసు వెడలం గ్రక్కుచు
బెక్కన దలపడిరి కడుఁ గ-డింది మగఁటిమిన్ ౧౪౫

మ॥ విలు నార్భాటపు మ్రోఁత మబ్బు
యులివుల్ - వెంటాడు వాల్తూపు క్రొ
వ్వెలుఁగుల్ మించులు పైడి
సొమ్మురవలుఁన్ - విన్నాణపున్ వానఱా
లు, లలిన్ మేనఁ దొఱంగు నెత్తురులుఁ
బొల్చున్ జిత్తడిం బోలి య
క్కలనున్ వాన తఱిన్ వెలార్చు
నిరువంకల్ సేయు పోరాయెడన్. ౧౪౬

కం॥ ఇరువుర చిచ్చఱకోలలు
పొరిఁ బొరి సరి దాకి బయల - పోయి యలమినన్
వెరవేది పగలు రాతిరి
నెఱుఁగక బవరమునఁ దటపటించిరి జోదుల్ ౧౪౭

కం॥ ఓరంత ప్రొద్దు లంపా
దారమ్మటు లిమ్ము లేసి - యలపు సొలపునున్
గూరక వేసటఁ బొందక
కోరిక తీవలుఁ జిగిర్చి - కొన లెడ సాగన్. ౧౪౮

కం॥ ఎదురెదు రరదము లురవడి
యెదిరి లకోరీల తుటుము_లేయునెడన్ నె
త్తురు దిండి తలలు చేతులు
నఱకఁ బడియు తెప్ప పాటు_నం బొడముటచే. ౧౮౯

కం॥ తెగి పడిన తలలుఁ జేతులు
బిగువున నెగిరెగిరి యెదిరి పెనఁకువఁ బఱవన్
పగఁగొని నెలపై దుముకం
దగు మొండెపుగాము ఫోలెఁ_దలఁచుట కాయెన్ ౧౯౦

కం॥ పదు తలలు మొలుచు తలలకు
నెడమించుక లేమి నసర_యే_తబమున మున్
బడసెనని య్రబ మెంతయు
నడరన్ 'రాముండు'ఁ బలుమ_రటుఁ గనుచుండెన్ ౧౯౧

మ॥ అలసెన్ మేనుఁ గడింది చే బలిమి
దూ_యంబొత్తె వింటన్ నర
మ్ములు బొందించు కోలంది నోర్పుడిగె
నె_ఫ్డున్ జూడ లేనట్టి యా
పొలసుం దిండి సిరమ్ములున్ నఱకి
న_ఫ్డున్ వెంటనే పుట్టుటల్
తలఁకుం గూర్చె నిఁకెట్లు వీని గెలుతున్ _
దయ్యమ్ము తోడ్పాటెటో? ౧౯౨

కం॥ అని దొదవ్వులఁ దలఁపుక్
గొన సాగించియు దిగుల్ ద-గుల్కొను 'రాముం'
గనుఁగొని 'విభీషణుం'డి
ట్లను దేవర! వీని గుట్టు-లరయుట లొప్పున్. ౧౫౩

గీ॥ బొడ్డుదమ్మిని వేలుపు-బోన మున్న
యట్టి యైరేని కలదు చయ్యనను దాని
నగ్గి తూపున నీటార్చి-నంతఁ దొరగ
నదియు చెడి 'రావణుఁడు' బొలి-యఁ గలఁడనిన ౧౫౪

కం॥ తన యన్న చావు నోర్చియుఁ
దన బంటు తనంపు సొబగుఁ-దప్పక మది నెం
చిన నేమక మున్న 'విభీ-
షణు' 'రాముఁడు' మెచ్చి సంత-సపు టెద నలరెన్

కం॥ ఆమాటలు మది నమ్మిన
'రాముఁడు' చిచ్చుమియు కోల-రా' దిగిచి పొదిన్
వేమారు తొడిగి విడిచిన
గాముంబలె నదియు బొడ్డ-గల్చి కలఁచినన్ ౧౫౬

మ॥ అదియుంగాక! పదారు నూర్ల
సెలలో-య్యన్ వేసినన్ దూసి క్ర
క్క-దలం బొఱి గరాగరిక్
జొఱఁబడెక్-క్రయ్యంబడెన్ బొడ్డునం

డుఁ దగన్ వేలుపు బోనపుం
గుదురు క్రిం_దన్ మీఁదునై యగ్గిచేఁ
జెదరం బాఱి కరంగె 'రావణుఁడు'
క్రుస్సెన్ఁ బ్రస్సెన త్తిం జెడెన్. ౧౫౭

కం॥ తలలును జేతులు పదపడి
తొలఁగుట మొలుచుటలు నూట_తొమ్మిది సారుల్
కలిగె నటు మీఁదఁ జిచ్చుఱ
యలుఁగున నవ్వేల్పు బోన_మడఁగుట కతనన్ ౧౫౮

చం॥ ఒకతల రెండుచేతులయి_
యొప్పెను నల్గురవోలె నేఁటికే
మొకో? రుసులున్ జెగమ్ము
తోడు_నూడ్వఁగఁ బున్నెపు సెయ్వు లేమి
చేఁయక యిటుఁగల్గె నొక్కొ! యని_
యబ్రమునం దలపోసి రందఱున్
గకవిక పాటుఁ జెందిన జె_గా
మగ లచ్చెరువంది రెంతయున్ ౧౫౯

చం॥ గొడుగులఁ జించి టెక్కెములఁ_
గూలిచి వార్వపుగుంపుఁ జంపి యె
క్కుడు మెకముల్ వడిన్ గలఁచి_
కోలరదమ్ముల దుమ్ముచేసి పే

ర్పడు పొలదిండ్లనుం జెమరి –
బగ్గముపాడుగఁ జేసె నన్మరా
యఁడుఁ గలనంత తానగుచు –
నన్ని దెసల్ చెరలాడి పోరినన్. ౧౬౦

గీ॥ గట్టుఁద్రిమ్మరు లెల్లరుఁ – బట్టుదలను
కఱచి వెన్నుల నఱచి తోఁక మెలిపఱచి
కన్నుఁగ్రుడ్డుల నుఱిచి రక్కసులఁ జెఱచి
దండు నంతయు విఱిచి రెంతయునుబలిమి. ౧౬౧

ఉ॥ పొక్కిలి నున్న వేలుపుల –
బోనముఁ గూర్చిన మంతనమ్ము నోం
డొక్కఁ డెఱుంగఁ బోఁడిదియు –
నొక్క 'విభీషణుఁ'డే యెఱుంగునం
చక్కసుఁ బూని వీనిఁ దిమ్ము – రార్చెదఁ
గూర్చెద సత్తి నంచుఁ గెం
పెక్కిన కిన్క నేసె నది – యాడ్గిలఁ
జేసెనుఁ రాముఁడా సెలన్. ౧౬౨

చం॥ అది వితథమైనఁ గిన్క పును –
కంటె మగంటిమి మింట మంటలై
కదమును ద్రొక్కఁ గ్రిక్కిఱియఁ
గ్రక్కదలం గల యింగలింపు ట

ల్గదరఁగ నేసినన్ నడుమ -
నద్ది తునాతునకల్ బొనర్చి పై
రెద నగలించు మించు సర - మీడ్చి
పెకల్మని యేసె రాముఁడున్. ౧౬౩

ఉ॥ బోరనఁ గ్రొమ్మెఱుంగు లల - వోక
బయల్ సుడిఁ జుట్టినట్టు లా
ప్పారు లకోరి వేయు నెడ -
నప్పుడ 'రావణుఁ' డూచేముట్టు పో
కారిచి వెంటనే సురియఁ -
గైకొని పోరిన నొక్క- దెబ్బ నూ
టారుగ తుంటలై పడిన -
యట్లగలించెను 'రాముఁ' డంతటన్ ౧౬౪

చం॥ ఈతని నాలసించిన మ -
జేమగునో? తలలెన్ని పుట్టునో?
యేతఱి నైన వీని తల -
యీడ్చి బువిన్ బడఁగూల్చి తన్నిన
ట్లే తఱిఁ జిచ్చుటమ్ము విడు - మీ!
యను 'మాతలి' మాట కంతటన్
బూఁత మెఱుంగు నవ్వొలయఁ -
బూనిక 'రాముఁడు' దా తలంపునన్ ౧౬౫

కం॥ మును 'విశ్వామిత్రు డొసం
గిన జేన్నము నాఁటి యలుఁగు - నిండిన పొదినుం
డిన దీసి దాని మంతర
మును ముమ్మారెంచి యెడఁదఁ బోరచి వేసెన్ ౧౬౬

చం॥ బువి దివి యెల్ల నిండి యెటు -
బోవఁగఁ దావును లేక 'రావణున్'
ఠపఠపఁ గూల్చి నంత నె హా -
టాహుటిఁ గ్రిందఁ బడెన్ సబమ్ము న
ప్డు, వెతలుఁ దీరె నంచు జేగ -
మున్ గడు సంతస మందె వేల్పులున్
మివుల నెలర్చి రాయసర -
మిండని గండడఁగింప నెంతయున్ ౧౬౭

గీ॥ అన్న చావు విభీషణుఁ' - డరసి మిగుల
చెడ్డ పని చేత నీపాటి - చేటుఁ గూడె
నంచుఁ దలపోసి మదిరోసి - యలపుఁ జెందె
చెడుగరుల మెచ్చఁబోఁడుఁ ద - మ్ముడును గూడ ౧౬౮

కం॥ జేరిగిన దంతయు 'రాముం'
డరసి పెరసి కొంత యోర్మి - నందుకొని సరా
సరి వచ్చిన పని ముగిసిన
తెటుఁగున దాదవ్వు తలఁపుఁ - దెరదాటి చనెన్ ౧౬౯

కం॥ మైతాల్పు లెడఁదఁ గూడని
చేఁతకుఁ బొల్పడుట కతన - చెడుగయి జగమున్
బాతర లాడించి తుదిః
బ్రాఁతిగఁ గోల్పోవ వలసెఁ - బానము లకటా! ౧౨౦

కం॥ ఇంతటి వాఁడీ దోసపు
దొంతరమై జగము వెగటు - తో బ్రదుకు పగః
వంతుఁగొని పేరు పెంపు నొ
కింతయు గొనకూడ్చెఁ బుట్టు-విది కసటుఁగదా! ౧౨౧

గీ॥ మివులఁ దలపోసి తలపోసి - మిన్నకిట్టు
లేది యెటులగు నదియు న-ట్లేజరగుట
కెడఁద నబ్బురపడి చేయు - టేమి? యింక
ననుచు దగ్గఱనున్న లక్ష్మణునిఁ జూచి ౧౨౨

కం॥ చేతఁగల విల్లుఁ దమ్ముని
చేతికి నందించెఁ దాను - చేయుఁ గల పనిన్
ఈతఁడే దీర్చితి వలదన
నాతఁడు సేకొనియె నన్న - యానతి మేరః ౧౨౩

కం॥ లంకను గలఁ 'మండోదరి'
యింకను జీవరాండ్రు పెక్కు - రెట్టులొ! యనిలో
జంకు గలంకును గింకిరి
కొంకున జొరఁబడిరి "కాకి - గోల"య్యె నటన్ ౧౨౪

కం॥ ‘రావణు’ని సబము డగ్గఱి
నా వలపుల జేడ! నేఁడు – నన్నన దనిటుల్
గావించి యొంటరిగఁ బడి
పోవం గతమేమి? కసటు – బుద్ధిని గాదా! ౧౭౫

గీ॥ ఎంత జెప్పిన వినక న_న్నిట్టి గతికిఁ
దెచ్చితివి యెంపటాఁడు మున్ – దిట్టి నట్టి
చెడుగునన్ గట్టికుడుపక – విడుచునొక్కొ!
పనిపలఁకుఁ గట్టికుడుపక – వదలఁగలదె! ౧౭౬

కం॥ ఆఁటది చెప్పిన మంచిని
పాటించుట లెస్స! చెడ్డ – పలికిన మగవాఁ
డోటు పడునంచు విడచుట
నేటగు సేమకము దీని – నిన్ వింటెపబూ! ౧౭౭

ఆ॥వె॥ అనుచు వనరి పనవి – యులఁదురి వాపోయి
వగచి యేడ్చి తుదకు – వలను గాక
సొమ్మసిల్లి సొక్కి – బమ్మెర వీడి డా
యంగఁ జాలె మెల్ల – నంతిపురికి ౧౭౮

కం॥ ఉసురెడలు వారలకు న
ప్పస మొనరుపఁ దగిన – పనులు పనుపడి చేయన్
వెసఁబురికొలిపె ‘విభీషణు’
డొసపరి కర్జమ్ము ముగియ_నొక మేల్మి తఱిన్ ౧౭౯

కం॥ ఆలంక నేలుబడి తన
మౌలి 'విభీషణున' కొసఁగి_యోమెన్ 'రాముం'
డాలమున గెలుపు 'సీతకు'
వాలాయము 'హనుమ' విని చెఁ బలుమరు వరుసన్

కం॥ 'సీతను' 'విభీషణుఁడుఁ' గొని
యేతెంచెన్ 'రాము' పనుపు - నెదఁ గొని బత్తిన్
'సీత'యు 'రాము'ని జూడఁగఁ
బాతరలాడంగ నెడఁదఁ_బరువులు వాఱెన్ ౧౮౧

ఉ॥ అంతట 'సీతఁ' జూచి మగు -
వా! నినుఁ గాంచఁగఁ గ్రోఁతి మూఁకతో
సంతసమారఁ జెల్మిఁ గొని -
సంద్రము దాటి యనిన్ మగంటిమిన్
వింతగఁ జూపిఁ రావణునిఁ -
బీచమడంచి 'విభీషణున్' గడుఁ
మంతున కెక్క_నోమి విను -
మానమునన్ నినుగంటి నేఁటికిన్ ౧౮౨

మ॥ తన యాలిం జెఱఁ గొన్న లేకి గెలుపొం -
దంగల్గు బీరమ్ము లే
దని వాపోయెడి వారి వాదడఁచి డా -
యంజాలితిన్ గెల్పు 'రా

వణు' నింటం దడవుండ నోర్చిన నినున్
బాగంచుఁ గైకొంట చె
ల్లునె! నీయిచ్చకు వచ్చు మచ్చునను వీ-
లుం జూచి పో పొమ్మికన్ ౧౮౩

కం॥ నినుఁ గొను మది లేదించుక
యని పల్కిన నన్నెఱింగి-యటు పలుకుటలో
ప్పునె? యని పలికిన 'సీతకు'
వినిచెన్ 'రాముం' డెడందఁ-బెనఁగొను తలఁపుల్

కం॥ అచ్చెపు మా వంగడమున
మచ్చెసుమీ! యిద్ది-ముఱికి-మఱిమఱి తోమన్
పొచ్చెమగుఁ బొచ్చెమంతటఁ
జొచ్చును, నీవట్లొనర్పఁ జూడుమ సీతా! ౧౮౪

కం॥ చెఱఁబడు వారిని మఱలన్
జెఱ విడిపించుటయ పాడి-చేకొను టెందే
నుఱవగునె? రాచేదరమము
నెఱవేర్చితి నింక పొమ్ము-నీదారి బడిన్ ౧౮౫

కం॥ పొరుగింట నున్న యన్నను
మఱలన్ జేకొనఁ డదెట్టి-మగవాఁడు నిజం
బరయుగ దానికి మించిన
కొఱమాలిన చెడ్డపేరుఁ-గొఱలునె? యనినన్ ౧౮౬

కం॥ నను వెదుక వచ్చి నప్పుడ
'హనుమంతుని' కెఱుక పఱచి-నంతట నాఁడే!
పానుపడి యుసురులు విడువక
మనుమనె? నీవొప్పనట్టి-మనుగడ యేలా? ౧౮౮

చం॥ అని మది గోలు గోలు మని -
యంగద పొంగి కనుంగవన్ వొఱం
గిన నులి వెచ్చ నీటి జేడి -
నివ్వెఱఁ జేల చెఱంగు కొంగునన్
బనుపడ నద్ది కొంచు-సాదఁ -
బడ్డ ననున్ గయి కొంట సందియ
మ్మును గలదే! యటన్న-సరి -
పోవు నటంచని 'రాముఁ' డాడినన్ ౧౮౯

ఆ॥వె॥ నమ్మకమ్ము లేని - నాబ్రదు కేటికి?
యగ్గి నుఱికి సొచ్చె-మైన వెనుక
యిచ్చె వచ్చి నట్టు - లే! తీసికొందు ర
టంచు విన్నవించె - నపుడ 'సీత!' ౧౯౦

చం॥ కనుఁగవ నీరు సోనలయి -
కాల్వలుఁ బాఱఁగ 'సీత'-పైట కొం
గును నిలువెల్లనుం దడిసి -
కొల్ను పదంపడి వచ్చు యంచ పో

లిన నది స్రోఁతులారయఁగ –
లేక మొగమ్మున జేతులడ్డి బో
రన వగ పంది రమ్మ నెన –
దుం గొను బిడ్డల మాడ్కి నొక్కటన్ ౧౯౧

కం॥ అందఱ నోదారిచి పెను
ఫుం దనుపున్ నిలుపుఁజూపి–పొడవగు విలు న
మ్ముం దాల్చి యున్న 'లక్ష్మణు'
ముందఱఁ బొడఁగాంచి 'సీత' మొదలిట్లనియెన్ ౧౯౨

కం॥ మఱఁదీ ! నాయీలువుతన
మెఱిఁగిన మీయన్న కింత–యెఱిఁగింపుమ ! నీ
యెఱిఁగిన నా నడవడి యని
తెఱపు మఱపొకింత తేట–తెల్లము సేసెన్ ౧౯౩

కం॥ పొదఁ బేర్పుమనిన 'లక్ష్మణుఁ'
డెదురయి మాటాడ 'రాముఁ'–డెటో ! సన్న యిడన్
పొద రగిలింపన్ జేసెను
గద ! 'రాముఁడు' పట్టుదలకుఁ–గాణాచి సుమీ ! ౧౯౪

కం॥ పరువడి తన నడవడి జెగ
మొరవడి యగు 'సీత' 'రాము'–నొత్తరపు మదిన్
మెఱయ వలచుట్టి యొరిగలఁ
బొరిఁబొరిఁ జేకూర్చి బత్తి–మొన దేరుదుదిన్ ౧౯౫

గీ॥ 'రాము' నడుగుల నెడఁదఁ ది_రమ్ముగాఁ దెలిపి
వేల్పు లందఱఁ గొనియాడి _ వేఁడికోలు
సలిపి తనుదా నెఱిఁగిన _ 'జనకు' కొమిరె
'సీత' యగ్గికి ముమ్మారు _ జోతలిచ్చి ౧౯౬

గీ॥ చెడుగు మది. 'రాము'నికిఁ దప్పి _ నడతు నేని?
నేనెడంద నొరుఁ దలఁ _ పూనె నేని?
'రాము' మెయి సగ బాలుఁ గో_రఁ దగ దేని!
అగ్గిలోఁ గాలి బూడిద _ నగుదు ననుచు ౧౯౭

కం॥ రాయంచే కొలను లోఁ బడు
ఛాయను నిప్పుఱికి 'సీత' _ చెల్లఁగ వెలికిన్
డాయఁజెనె, నచ్చెటందఱుఁ
బాయక కొనియాడి రరిది ప్రన్నని నుడులన్ ౧౯౮

కం॥ మాయురె! యీయమ క్రొత్తడి
యే యయ్యొ నడెట్టిసేగి _ కెనఁగావలసెన్
యీయమ నడవడి యొరవడి
యై యేలుఁత మేలుబంతి _ యై జేగమెల్లన్ ౧౯౯

కం॥ అని గుజె గుజె వోయిరి ని
ప్పున బడు నప్పుడ యచట _ మూఁగిన వారల్
కనుమూసి తెఱచు లోపలఁ
గనఁబడెఁ జూపఱకుఁ గొలను_కడ తమ్మివలెన్ ౨౦౦

ఆ|వె|| 'సీత' వలన దొసఁగు _ చీమంత లేదని _
యంద ఱొప్పు కొనిరి_యవల 'రాముఁ'
డెడఁద బేట మొత్తి_వెడదయై నిడుదయై
కదు కొనంగ 'సీత' _ గారవించె ౨౦౧

గీ|| అంగములవేల్పు గట్టు దా_యు, నలువయును
వేలుపులఁ గూడి రాముతో_విన్నవించి
రిట్టి మగఁటిమిఁ జూపి_ము_న్నెవ్వఁడేని
రక్కసుల నుక్కడంచిన _ రాజు లేడు ౨౦౨

ఆ|వె|| అలఁతి దోస మేనిఁ _ గలుగదు 'సీతమ్మ'
వలన నీకడింది _ పనుల వలన
పొలసువింప్లు మడియ - వలసి యిదంతయు
జెరిగె నొండుఁ దలఁపఁ_ జేనదటంచు ౨౦౩

గీ|| పలికి వారున్న చోటికిఁ_ బయన మగుచు
నందఱును మున్ను చేసిపోయి _ నట్టి గట్టు
బ్రిమ్మరుల కుసురందఁగా దీవెన లిడి
చెప్పకయ సొంత యునికిలోఁ _ జేరి రవల ౨౦౪

క|| జెరిగిన కత యంతయు నొం
డొరు లొకటొకటి పలుకు_ చుండి రుబ్బుననన్
దటిఁ గడపుచుఁ దిరుగుచు సం
బరమునఁ బుష్పకము' నెక్కి_పయనం బయినన్ ౨౦౫

కం॥ అందఱు దండడి సందడిఁ
బొందిన గెలుపులను బోలుపొందగు మాటల్
విందులటు లాడుకొనుచున్
ముందునకుఁ జేనుచుఁ_దావి మోఁపరి వలనన్ ౨౦౬

కం॥ ఎలమిం బొందుచు నెదురం
గలవింతలు సెప్పుకొనుచుఁ గడలిని దాటం
గలిగితి మిపుడని పలుకుచుఁ
బలు నాణియములను జూచి_పరువం బలరన్ ౨౦౭

సీ॥ నడి దారిలో 'సీత'_యడిగిన దానికి
బదులాడుచును 'రాముఁ'_డిదె దురమ్ము
'రావణుండు'ను మఱి రక్కసుల్ పొలిసిన
తావిదె! కట్ట సం_ద్రమునగట్టు
చోటిదె! యిచటనే!_సుగ్రీవు నేస్తమ్ముఁ
గుదిరె! వాలినినిటఁ గూల్చినాఁడ
నీ 'హనుమంతుఁ' డి_య్యెడ మమ్ముఁ గన్గొనె,
నదె! 'కబంధుని' జంపి_నట్టి బూమి

గీ॥ ఇయ్యదే! 'రావణుండు' నిన్నెత్తి కొని చ
నన్_'జటాయువు' కని_చేచ్చి_తల మడియ
ఆకుటిలు కాపురము సేసి_నట్టి తావు
'రావణుఁడు' నిన్నుఁ గైకొన్న_తావిది సుమి! ౨౦౮

సీ॥ పెను మాయదారి లే_డిని జంపినది యిదే!
“ఖర_దూషణులు”_క్రమంచు_నిరవు నదియె
ముకు చెవుల్ చుప్పనా_కకుఁ గోసినది యిట!
యయ్యొ దగస్త్యుని_యాకుటిల్లు
‘అనసూయ’ మైప్రాంత - నలరించె నీకెందు
నిను విరాధుఁడు’ పట్టు_కొనిన దచేట
నిదె ‘చిత్రకూట మ_ల్లదె ‘భరతుఁడు’ మన
లను గొనిపోవ వ_చ్చిన తలమ్ము

గీ॥ అదియ గంగ’ ‘భరద్వాజు_నాకుటిల్లు
సదె! యటంచును చోలి నేస్త_మెదఁ దలంచి
చెప్పునన్ దిగి యచ్చోటు_గొప్ప వెలుఁగు
లన్నికడలకు నెగఁబ్రాఁకు_టరసి మివుల! ౨౦౯

సీ॥ రావి తీవెల డాయ_రచ్చె కీడ్వఁగఁ జాలు
చెదరిన కెంజడ - సిరిఁ గలాఁడు
మొనలి వాయొంట్ల క్రొ_మ్మిసిమి నుఁ జెక్కు_ళ్ళఁ
దొంగి చూచెడు వీను - దోఁయి వాఁడు
మెలివడ్డ తొలసి పే_రులు విప్పు యెదమీద
దిగజారి వెలిఁబర్వు_జిగిఁ గలాఁడు
నొసల జెన్నపు బూది - పసమించు తిగ లేక
పట్టిపై కుంకుమ - బొట్టు వాఁడు

గీ॥ భగ్గు"మని వ్రేల్మి మంట కా-వల వెడంద
పంచె టరుగున కూర్చుండి - బమ్మవోలెఁ
బోదలుచున్న 'భరద్వాజు' - నెదుర నిలిచి
చాఁగిలిం బడి మోడ్పుఁగేల్ - సవదరించి ౨౧౦

గీ॥ 'భరతు'నికిఁ జెప్పి పంపు ట-క్కరయటంచు
'హనుమ'తోఁ గొన్ని మంతనా - లాడి 'రాముఁ'
డనుపఁగాఁ బోయి యయ్యయో-ధ్యఁ బాడఁ గాంచి
మఱలి పోయెను 'నందిగా'-మమ్ముఁ జేర ౨౧౧

సీ॥ మెలిపెట్టి చుట్టిన - మిను సిగఁ గట్టిన
కొండ మల్లెల తావి-గుబులుకొనఁగ
దామర తూటిలో - దారమ్ము ముప్పేట
జందెమ్ము వ్రేలి పొల్పొంది వెలుఁగఁ
బటికంపుటా సరుల్ - పచ్చని బొంతపై
నిగ నిగ తేజ మ-న్నికను దెలుప-
నర చేందురుని నొస-లందు నామము దిద్ది
గిలుకు పావల యడ్గు - లూలివు లీనఁ

గీ॥ జెంకలో జింకతోల్ దల్చ-చాపఁ దెండి
రాచ కర్జమ్ము లెల్ల వే-ర్పఱచి తీర్చి
దిద్ది 'రామ' యటంచుఁ బ-దిం బదిగను
దేనమొనరించు 'భరతుని' దేరి చూచి ౨౧౨

గీ॥ క్రొత్త వాఁడౌటఁ దన కతఁ గొంత చెప్పి
'సీత' - గోల్పోవుటయు మఱి - చేస్పుకొనుట
మొదలయిన పోలుపొందు లెట్టెదురఁ గనులఁ
గట్టినటు చెప్పి చెలికార - ముట్టి పడఁగ- ౨౧౩

గీ॥ 'రాముఁ' డాడిన మాట లేర్పఱచి పలుకఁ
దల మునుకలైన నెలమి కడల మునింగి
'రాముఁ' గన్గొన 'భరతుఁ' డా-రజేము మీఱి
తల్లులను దమ్ములను గూడి - తరలి రపుడ! ౨౧౪

కం॥ అందఱకుఁ గేలు మోడ్పులఁ
బొందించిన 'భరతు' నెడఁదఁ బొంగిన తలఁపుల్
క్రందయి విందయి పొందయి
పొందామర లోని నీటి - బొట్లటు లొలసెన్ ౨౧౫

కం॥ తండ్రి మాటకు నడవుల-దారిఁ బట్టి
యిడుమఁ బడు వానిఁ దండ్రియై యేలు వాని
'రాము' నింజూడఁ బజలు హేరాళముగను
వచ్చి రెడసందు లేక దే - పండువనుచు- ౨౧౬

కం॥ గుంపులు గుంపులుఁ దామర
తంపరగా వచ్చి చూచి - తనిసనిరి ప్రజల్
సొంపున బెంపున నింపున
సంపతిలఁగ మనిరి-'రాము' చెల్లని చూడ్కిన్ ౨౧౭

గీ॥ ప్రజల కోరిక లినుమడిం - పఁగ "నయోధ్య"
నేలుబడి తన మొసఁగఁ దా - రెంచి కొలువు
చేసి తీర్మానమునకు సం-తోసమంది
యన్ని జతనమ్ము లొనరింప - ననువు పఱచి ౨౧౮

గీ॥ పొడుగు మడుగున నీరు గొ-బ్బున గడించి
తాన మాడించి యీవుల - మాని పూలు
కోసికొని వచ్చి 'సీతమ్మ కొప్పున నిడి
దొరతనపు హంగు లన్నిటఁ - గొఱఁతఁ దీర్చి ౨౧౯

గీ॥ కొలపు టొజ్జ 'వసిష్ఠుఁడు' గెలన నిలువ
బుద్ధి వచ్చిన 'కైకమ్మ', ముందు-వెలయ
'రాము'నకు దొరతనమ్ముఁ గూర్పంగ దలఁచి
ప్రజల తోడ్పాటు నొడగూర్చ్చ-పనులఁ దీర్చి ౨౨౦

గీ॥ 'భరత' 'శత్రుఘ్ను' లిరుదెసల్ - వరుస నిలువ
యెడమ దెస 'సీత' యును 'లక్ష్మణుఁడు' గుడికడ
నిలువఁ దల్లుల దీవెనల్ - నిండు కొనఁగ
వేల్పులును జడదార్లు దీ - వెనల నీయ ౨౨౧

గీ॥ బండ్ల కొలఁదిగ కానుకల్ - ప్రజ లొసఁగఁ
జెట్టుపట్టులు- జేజేలుఁ గొట్టుచుండ
నెల్ల యాణియపుఁ బ్రజ - లేగుదేరఁ
నేలుబడిఁ బూనె 'రాముఁ' డొ-డ్డోలగమున- ౨౨౨

గీ॥ ఐదువలు నేస్రబాలు పో-యంగఁ బజెలు
నిండెలమిఁ బండుగలొనర్చి - నివ్వటిలఁగ
తండ్రి-లేని కొఱఁతఁ దీర్చి - తండ్రిపోలె
పజెల నేలెను 'రాముఁ' డ-క్క-జ ముమీఱ ౨౨౩

గీ॥ అపుడ ముత్తైదువలు 'సీత'-యండ జేరి
క్రొత్తడి వటంచుఁ గొండాడి-కొలువుఁదీర్చి
యడుగులకుఁ బూసి పారాణి-నవలఁ బోయి
గంతమంచి దటంచు సీ-తమ్మఁ బొగడి ౨౨౪

సీ॥ వంకరల్ కురులందుఁ-బాఱు నేఱుల యందు
కుదిరికల్ మలలందు-గుబ్బలందు
అలకన దొసఁగు చేఁ-తలయందు నడుమందు
పెనకువల్ పగఱందు-పెదవులందు
పొందిక నేస్తమ్ము - నందుఁ గౌఁగిలి యందు
మత్తు నిద్దురయందు-మగత యందు
బరవసం బెదురొడ్డు-పనియందు-మనుటందుఁ
జెలిమి ప్రోయాండ్రందుఁ-గలిమి యందు-

గీ॥ కట్టడులఁ దనయందు-వ-క్క-ణము నందు
జాలి కొల్వారు-లందుఁ గై-సరుల యందు
బలిసి యోరంత ప్రొద్దులు-వెలయఁ దల్లి
పిల్లలటు 'రాము' నేల్బడి-పెంపు నింపె! ౨౨౫

ఉ॥ వేరుల గొల్చు పంటలొద –
వెన్ దటి వానలువచ్చి పంటము
క్కారును బండె లేమిడియుఁ –
గాటకమున్ దెవులింత లేక చె
న్నారి రయోధ్యఁగాకఁ జేగ –
మంత పజేల్ సిరులంది హాయిఁ బొ
ల్పారిరి 'రాముఁ'డేలు నపు –
డట్టిద ముందొడఁ గూడుఁ గావుతన్ ౨౨౬

క౦॥ రామా! నీ యేలుబడిన్
మేముండని కతనఁ గొఱఁత – మెండొడ్డెను నీ
ప్రేముడి నేఁడైనను మా
పై మోపిన నంతకంటె – బాగ్గెముఁ గలదె! ౨౨౭

చ౦॥ తెవులున గ్రుగ్గియుఁ దుదకుఁ –
దేరి నినుఁ గొనియాడి మన్గడన్
దవిలితి నిబ్బరంపు టెడఁ –
దన్ ననుఁ బ్రోవుమ! యింతకంటె నే
నెవియును గోర నన్ని విడి –
పించిన నాకొక నీవుఁదప్ప నె
య్యవియు నయింప దిద్ది నిజే –
మాదిట నారసి కావుమో పబూ! ౨౨౮

కం॥ నీవౌనరుచు పను లివె! యని
నే వాకొనఁ దరమె! జగమె – నీవుండని చో?
వే వెలుఁగు లేని పవలటు
తావుల్ సెడు బూతముల యొ_డాటమె, తప్పౌన్ ౨౭౬

294.592

గద్యము_

NAR

కం॥ ఇది నారు నాగనార్యుని
కెదవచ్చిన "రామకత" క_యీసరు తెలమిన్
బాదలాడి చేదువ బాసకుఁ
గుదురేర్పడు బుత్తి ముత్తిఁ గూడుట లసదే? ౨౭౭

మేల్మేల్.

ACC NO. 955

రమణుని యడుగుదోయి కిది యప్పనము.

ముగిసినది.

శ్రీ బాలాజి ప్రెస్ గాంధీరోడ్, చిత్తూరు.

తప్పొప్పుల పట్టిక

బాలకాండము	పద్యసంఖ్య	తప్పు	ఒప్పు
,,	౧౦	బత్త్రమ్ములు	బతమ్ములు
,,	౧౨	సేయమను	సేయగను
,,	౨౨	బూసుదు	బూనుదు
,,	౨౬	కులమఁగ	మలమఁగ
,,	౩౩	డోన	దోన
,,	౩౬	జన్నమఁదు	జన్నమందు
,,	,,	ఊడపు	ఊడప్డు
,,	౪౭	నల్గురను	నల్గురును
,,	౪౮	వలఁతి	నలఁతి
,,	౪౯	డెందము	డెందము
,,	౫౭	పినమ్ము	మీసమ్ము
,,	౭౪	యసుపై	యనుపై
,,	౭౭	నెనె	నేనె
,,	౬౦	బఱఁగినది	బఱఁగినదిడి
,,	౬౯	లంబాడుదు	లంచాడుదు
,,	,,	వంచకులగు	వంచేకులగు
,,	౧౦౦	బొనర్పు	బొనర్ప
,,	౧౦౬	గూడికసు	గూడికను
,,	,,	విసుట	వినుట
,,	౧౧౦	మిడ్త్రి	మిత్రి
,,	౧౨౩	బొనరించి	బొనరించు
,,	౧౨౮	వెలనాగలు	తెలనాగలు
అయోధ్యాకాండము	౭	టెరుల	టేరుల
,,	౨౦	టలపల	బలపల
,,	౪౯	మెలంగస్	మెలంగన్
,,	౭౯	భరతుఁడిట్లని	భరతుండిట్లు
,,	౮౨	మొలడేమి	మొండేమి
,,	౮౪	దశరథుండగు	దశరథుఁడగు
,,	౯౨	నుండ	గుండ
అరణ్యకాండము	౭	నా కొనె	వా కొనె
,,	౨౬	కురవగునని	కురవని
,,	౪౫	నొటి	నోటి

అరణ్యకాండము	౫౯	నొడుదాన	నోడుదాన
,,	౬౫	వెడఁద	లెడఁద
,,	,,	లెపుడెపుడు	నెపుడెపుడు
,,	౬౬	నచ్చోట	నచ్చోట
,,	౭౦	నిగార్తమ్ము	నిగారమ్ము
,,	౭౧	యెత్తిని	యెత్తిన
,,	౭౬	నీ తీరు	యీ తీరు
,,	౮౦	వినపు	విసపు
,,	౮౩	యుక్కవు	యుక్కివు
,,	,,	గ్రైకొన	గ్రైకొని
,,	౮౮	రవళున్	రవళుల్
,,	,,	మార్మోయ	మాఱ్ఱ్మోయ
,,	౯౧	దాటి	దాట
,,	౯౬	దీనీ	డీనీ
,,	౧౦౩	దమనెద	దమయెద
,,	౧౧౧	కింతేనియు	కఁతేనియు
,,	౧౧౩	మాయసు	మాయను
,,	౧౨౨	ట్లెపార	ట్లెపార
కిష్కింధాకాండము	౮	మ్మొర్చి	మ్మొనర్చి
,,	౨౩	నిది	యిది
,,	౪౪	యడలి	యడలె
,,	౫౩	బోదిలో	బోరిలో
,,	౬౭	నలుఁగుఁ	యలుఁగుఁ
,,	౬౮	యానల	యావల
,,	,,	వంచనన్	వంచెనన్
,,	౭౦	లేరుదిన	లేరును దిన
,,	౭౧	స ననేల	న ననేల
,,	,,	యెులుక	యెులుక
,,	౭౫	వేడఁగ	వేడంగ
,,	౭౮	దనాస	దనాన
,,	౯౫	యిటు	యిట్లు
,,	౯౮	కెలగేలన్	కెంగేలన్
,,	౧౦౬	సువమ్ము	సుకమ్ము

సుందరకాండము	౪	గ్రొమ్మ	గొమ్మ
,,	౯	దాలుఁగ	దాటుఁగ
,,	౧౪	దెలిపఁడ్లు	దెలిపండ్లు
,,	౧౬	లేనటంచు	లౌనటంచు
,,	౨౨	యొకని	యొకరి
,,	౨౩	గ్గైసేని	గ్గైసేసి
,,	౩౮	దేవెలుఁగు	రేవెలుఁగు
,,	౪౧	కేలుపుల	వేలుపుల
,,	౪౩	ప్రెంపు	పెంపు
,,	౪౯	మఁదమెంచి	మందమెంచి
,,	౬౯	దనముం గలవాఁడున్	దనము గలవాఁడు
,,	౭౮	బ్రుమ్మిన	బ్రమ్మిన
,,	౭౯	బ్రాఁచితి	బ్రాఁచిత
,,	౮౬	తనమ్మలంతి	తనమలంతి
,,	౯౯	నగరుల్ బదిం	నగరుల్ వేసం బదిం
,,	౯౦	కయిర్	కయిల్
యుద్ధకాండము,	౩౧	విభీషణు	విభీషణుని
(1-వ భాగము)	౩౮	నొక్క	నొక్కా।
,,	౪౦	నెల్ల	యెల్ల
,,	౭౫	మాటార్పు	వోదార్ప
,,	,,	కౌసల్యత	కౌసల్యమ్మ
,,	౮౩	బట్టుదలిం	బట్టుదలం
,,	౮౭	బెట్టులైన	బెటులైన
,,	౧౦౬	రాము	యా రాము
,,	౧౦౯	గాన	నాస
,,	౧౧౦	చూపల	నల్వాలఁకుల
,,	౧౧౭	దంగద	డంగద
,,	౧౨౮	ప్రిదిలిరో	ప్రిదిలినరో
,,	౧౨౯	గొంతమందిను క్కరుల మిగుల	గొందఱంబిల్చి యుక్కుమిగుల
,,	౧౩౯	మహాపార్శ్వుండా	మహాపార్శ్వ ండున్ రా
,,	౧౪౯	లేమ	లేమి
,,	౧౫౯	నిద్రం	నింద్ర

యుద్ధకాండము, (2-వ భాగము)	౧౮౦	తెలిని	తెలివి
	౧౩	గొాట్టైలై	గొాట్టైలై
,,	౧౬	జుదల	జెదల
,,	౪౧	రండన	రమ్మన
,,	౪౫	విందుల	విందుం
,,	౭౭	నెనుయుట	నెనయుట
,,	౮౫	గౌనీ	గానీ
,,	౮౯	రామా!	రావణ!
,,	౯౩	బెడ	జెడ
,,	౧౦౯	ఔెక్కైవల	ఔెక్కైము
,,	,,	పలంకుల	పలంకుల
,,	౧౧౦	మివి	మిని
,,	౧౨౪	కొాలువరల్	కొాలువరుల్
,,	౧౨౦	బొాలుపోక	బోలుపోక
,,	౧౨౭	పెంకెక్కఁగ	పెంపెక్కఁగ
,,	౧౨౫	డవావో!	డహహో !
,,	౧౩౦	పలుకనేలాబమ్మొ!	పలుకులొండననేలా
,,	౧౩౬	రక్కెసయుక్తివులును	రక్కసయుక్కివులును
,,	౧౪౪	మొలిచి	మొలువ
,,	౧౫౯	తోడుసూ	తొాడుసూ
,,	౧౬౦	నన్మరా	మున్నురా
,,	౧౩౩	చేయుఁగల	చేయఁగల
,,	౨౦౦	నపుడ	సీతఁగని
,,	౨౦౫	డొారులొాకటొాకటి	డొారులపుడొాక టొా[illegible]
,,	౨౦౮	చేచ్చితల	చేచ్చినతల
,,	౨౦౯	యిదే	యిందె
,,	౨౧౦	మొనలి	మొసలి
,,	౨౧౨	దల్చ	దర్ప
,,	౨౧౬	దంౘ్రి	దంౘ్రి
,,	౨౨౨	బజే	బటే
,,	౨౨౭	గలదె!	గలదే!
,,	౨౨౮	ౘ్రమ్గిగియుఁ	ౘ్రమ్గ్గియుం
,,	,,	మాదిటు	మాదటు

నాపునాగనార్య వ్రాసిన కబ్బములు

1. వీరపూజ–విద్వత్పరీక్ష పతనీయ వీరగాథ	2—50
2. తెలుఁగుతల్లి–అన్నిపక్షముల విమర్శించునది	1 00
3. తిలోత్తమ	1—25
4. తిలోత్తమా సాహసికము	1—25
5. ఉషారాజ్ఞి	1—25
6. ధాన్యమాలిని 7. వసంతోదయము (ఒక్కొక్కటి)	1—25
8. దేవయాని 1, 2 భాగములు ,,	1—25
9. శ్రీ రమణాభ్యుదయము	2—00
10. శ్రీరామకృష్ణ మహోదయము	2—00
11. సత్యాన్వేషి (శ్రీ గాంధీమహాత్మ చరిత్రము)	2—00
12. పృధ్వీరాజ విజయము	2—00
13. పరాధీనభారతము (ప్రౌఢ కావ్యము)	2—00
14. హృదయాభ్యుదయము సీతా-రామాదుల హృదయ వివరణము	2—00
15. పరివర్తనము	2—00
16. ఉద్బోధ సామ్యవాద–నిరూపణ–కల్పితకథ	2—00
17. ప్రణయిని–ఒక కవిదంపతుల ప్రణయగాథ	2—00
18. త్రిపురారహస్యము (వేదాంతము)	3—00
19. గీతానుగీత (భగవద్గీత)	3—00
20 మెచ్చులవచ్చు మ్రుచ్చిలి - పారిజాతాపహరణము	2- -00
21. మనువు పుట్టుపు - మనుచరిత్ర (ఒక్కొక్కటి)	2—50
22. ఊర్వశి 23. శకుంతల 24. వెన్నెల పెండ్లి	1—50
25. రామకత	4—00

ఈ 5–ను అచ్చతెనుగు

అచ్చుకావలసినవి: 1. శ్రీహరిసాహస్రి 2. ఆర్యవాణీసాహస్రి
3. టంకసాల 4. రమణవాఙ్మయదశకము
5. ప్రబోధశతకపంచకము 6 ఉపనిషదను
వాద పంచకము రత్న వివణి వగైరా.

ఇవి ప్రాచీన కావ్యములవలె సలలిత విరచిత పద్యకావ్యములు.